

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ BİLİM DALI**

**BATILI KAYNAKLARDA EL-KAİDE
VE
LONDRA BOMBALAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Erdeniz ŞEN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Çınar ÖZEN**

Ankara - 2013

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ BİLİM DALI**

**BATILI KAYNAKLARDA EL-KAİDE
VE
LONDRA BOMBALAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

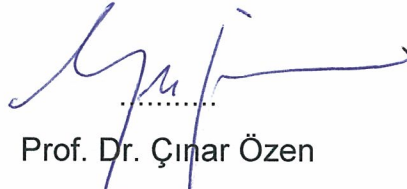
**Hazırlayan
Erdeniz ŞEN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Çınar ÖZEN**

Ankara - 2013

ONAY

Erdeniz Şen tarafından hazırlanan “Batılı Kaynaklarda El-Kaide ve Londra Bombalamaları” başlıklı bu çalışma 25.12.2013 tarihinde yapılan savunma sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Çınar Özen
Başkan

Prof. Dr. Haydar Çakmak

Prof. Dr. Mehmet Emin Çağiran

ÖZET

ŞEN, Erdeniz. Batılı Kaynaklarda El Kaide ve Londra Bombalamaları. Yüksek Lisans Tezi. Ankara 2013.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından dünyada bir ideolojik boşluk ortaya çıkmıştır. Bu süreçte özellikle ABD ve Batı'da El Kaide tarafından gerçekleştirilen eylemler çerçevesinde Siyasal İslam konusu yaygın olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Bununla birlikte yapılan tartışmalarda bilgi eksikliği ya da önyargılardan kaynaklanan ciddi eksiklikler ve yanlışlıklar olduğu göze çarpmaktadır.

Tez'de El Kaide'nin siyasal programı ve eylem stratejisi incelenmiştir. Bu bağlama tez İslam dinine ilişkin fikirlerin El Kaide tarafından nasıl manipule edildiğini ele almaktadır.

Tezde 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ABD ve Batılı akademik ve düşünce kuruluşlarının terör, El Kaide ve Siyasal İslam kavramlarına bakışının yansıtılması da amaçlanmıştır.

Tez'de Siyasal İslamın tarihçesi ve gelişimi ile El Kaide ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Zengin bir tarihe sahip Siyasal İslam modern bir siyasi akımdır. El Kaide ise Siyasal İslamın dışında, başlı başına radikal bir ideolojidir. Siyasal İslam ile El Kaide ve terörizm arasında bağ kurulması doğru değildir.

Bu bir uluslararası ilişkiler tezidir. Konu incelenirken Batılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Dolayısıyla okuyucuya ABD ve Batı'da konuya nasıl yaklaşıldığı konusunda bilgi aktarılmaktadır.

Tez’de El Kaide eylemlerinin özelliklerini daha iyi anlamak amacıyla 2005 Londra Bombalamaları örnek olay olarak incelenmektedir.

Tez dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Siyasal İslamın Kökenleri, bu bağlamda Selefizm, Vahabizm ve Suudi Arabistan, Mevlana Mevdudi, Müslüman Kardeşler Örgütü-Hasan El Benna ve Seyyid Kutub,

İkinci Bölümde Siyasal İslamın Temel Kavramları, bu bağlamda Ümmet kavramı ve İslamda Cihad Anlayışı,

Üçüncü Bölümde El Kaide’nin Kuruluşu ve Özellikleri,

Dördüncü Bölümde ise Londra Bombalamaları’nın arka planı, ortaya çıkışı, eylemcilerin kimlikleri ve eylemin sonuçları ele alınmaktadır.

Tez’in sonunda El Kaide’nin taşıdığı özellikler ile hiçbir zaman gerçekleştirilemeyecek, ancak uluslararası siyaset, ekonomi ve sosyo-kültürel alanlardaki dengesizlikler giderilmediği sürece varlığını hissettirecek ütöpik bir ideoloji olduğu belirtilmektedir.

Anahtar Kelimeler :

1. Köktendincilik
2. Siyasal İslam
3. El Kaide
4. Londra Bombalamaları
5. Cihad

ABSTRACT

ŞEN, Erdeniz. Al Qaida in the Western Sources and London Bombings, Master Thesis, Ankara, 2013.

An ideological gap erupted following end of the Cold War. During this period, Political Islam has been widely discussed as a result of the El Qaida related activities worldwide.

The thesis deals with the historical background and the development of Political Islam and Al Qaida. Political Islam, which has a long history, is a modern political system. On the other hand, Al Qaida is a distinct ideology, independent from the Political Islam. It would be wrong to try to establish a relationship between the Political Islam, Al Qaida and terrorism.

However, the discussions and resources on the matter in the USA and the West possess plenty of misinformation and misunderstandings due to lack of information and prejudices.

The thesis studies the political programme and action strategy of Al Qaida. In this context, the thesis deals with how Al Qaida manipulates the ideas regarding the Islam.

The writer of this thesis has also aimed to reflect the general belief in the USA and the West regarding Political Islam, Al Qaida, terrorism and fundamentalism.

The thesis also looks into the 2005 London Bombings with a view to have better understanding of the characteristics of Al Qaida.

This is a international relations thesis. It is based on sources in the U.S. and the West. Therefore, the thesis reflects how this matter is perceived in the U.S. and the West.

The thesis is composed of four chapters.

The First Chapter deals with the roots of Political Islam, including Salafizm, Wahhabizm and Saudi Arabia, Maulana Maududi, Muslim Brotherhood-Hassan Al Benna and Seyd Qutb.

The second chapter examines the essential terminology of Political Islam, in this context “Umma” and “Jihad in Islam”.

Third Chapter deals with the establishment and the characteristics of the Al Qaida,

The fourth Chapter evaluates the background and the outcome of the London Bombings and the personal characteristics of the perpetrators.

At the end of the thesis, I came to the conclusion that Al Qaida is an utopic ideology which can never be realised. However, unless the international political, ekonomik and socio-cultural imbalances are fixed, the impact of the Al Qaida ideology will always be felt.

Key Words :

1. Fundementalism
2. Political Islam
3. Al Qaida
4. London Bombings
5. Jihad

ÖNSÖZ

ABD'deki 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından terör, El Kaide ve Siyasal İslam kavramları uluslararası platformlarda yoğunlukla tartışılır hale gelmiştir. Bununla birlikte yapılan tartışmalarda bilgi eksikliği ya da önyargılardan kaynaklanan ciddi eksiklikler ve yanlışlıklar olduğu göze çarpmaktadır.

Tez'de, ABD ve Batı'da sıklıkla birlikte anılan Siyasal İslam ile El Kaide, terör ve köktendincilik kavramları arasında bağ kurmanın doğru olmadığı, Siyasal İslam'ın çağdaş bir siyasi akım olduğu ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Bu tez, yazarının ABD'deki görevi sırasında, temel olarak ABD Kongre Kütüphanesi'ndeki kaynaklar ile ABD merkezli akademik veri tabanlarından istifadeyle hazırlanmıştır. Tez'de 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ABD ve Batılı akademik ve düşünce kuruluşlarının terör, El Kaide ve Siyasal İslam kavramlarına bakışının da yansıtılması amaçlanmıştır. Okurlar tarafından tezde alıntı şeklinde yer verilen bazı tanımlar ve ifadelerin yadırganabileceği bilinmektedir. Bununla birlikte sözkonusu tanım ve ifadelerin, tez yazarının görüşlerini değil, ABD ve Batı'nın sözkonusu kavramlara bakışını yansıttığının gözardı edilmemesi gerekmektedir.

Tez'de El Kaide'nin siyasi programı ve eylem stratejisi incelenmiştir. Bu bağlama tez İslam dinine ilişkin fikirlerin El Kaide tarafından nasıl manipüle edildiğini ele almaktadır.

Diğer yandan El Kaide'nin Siyasal İslamın bir unsuru değil başlı başına ayrı bir hareket olduğu savı işlenmektedir.

Bu konuda yapılacak kapsamlı bir çalışmada ABD ve Batılı kaynaklardan ziyade doğrudan Arapça ve diğer dillerdeki orijinal kaynakları

incelemek gerektiği düşünülmektedir. Bununla birlikte tez yazarı, yapılabilecek böyle bir kapsamlı çalışmaya katkıda bulunmak üzere ABD ve Batı'daki akademik ve düşünce çevrelerindeki hakim görüşleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Elinizde tuttuğunuz tez, herhangi bir ABD üniversitesinde öğrenim gören bir yüksek lisans öğrencisinin, ABD üniversitelerinin kütüphaneleri ile ABD'de mevcut akademik veri tabanlarını esas alarak yapacağı bir tez çalışmasının sonuçlarını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

Bu bir uluslararası ilişkiler tezidir. Konu incelenirken Batılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Dolayısıyla okuyucuya ABD ve Batı'da konuya nasıl yaklaşıldığı konusunda bilgi aktarılmaktadır.

Tez yazarı El Kaide Lideri Osama Bin Ladin'in ABD ordusu tarafından öldürülmeden ve "Arap Baharı" olarak ifade edilen dönemden önceki gelişmeleri incelemiştir.

Tez okunurken yukarıda belirtilen hususların dikkate alınması önem taşımaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL İSLAMIN KÖKENLERİ

I. SİYASAL İSLAM VE KÖKTENDİNCİLİK	11
II. Selefizm, Vahabizm ve Suudî Arabistan	12
A. Selefizm	13
B. Vahabizm	14
III. GÜNEY ASYA MERKEZLİ GÖRÜŞLER.....	17
A. Şah Valiullah	17
B. Cemaleddin Afgani	18
C. Mevlana Mevdudi	18
IV. MÜSLÜMAN KARDEŞLER MERKEZLİ GÖRÜŞLER.....	21
A. Hasan El Benna ve Müslüman Kardeşler	21
B. Seyyid Kutub	23
C. Hasan Hanafi	26

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL İSLAMIN TEMEL KAVRAMLARI

I. ÜMMET KAVRAMI	31
A. Siyasal İslam ve Ümmet.....	31
B. El Kaide ve Ümmet.....	32
II. İSLAM'DA CİHAD ANLAYIŞI VE SÜREKLİ SAVAŞ OLGUSU.....	33
A. Cihad Kavramı.....	33
B. Mevdudi ve Cihad.....	33

C. Müslüman Kardeşler ve Cihad	34
D. Selefilik, El Kaide ve Cihad	36
III. SİYASAL İSLAM	39
A. Siyasal İslamın Gelişimi	39
B. Siyasal İslam ve El Kaide Farkı	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EL KAİDE’NİN KURULUŞU VE ÖZELLİKLERİ

I) AFGANİSTAN SAVAŞI VE TALİBAN YÖNETİMİ	47
II. AFGANİSTAN İÇ SAVAŞINDA ABD’NİN ETKİSİ	50
III. EL KAİDE’NİN ORTAYA ÇIKIŞI	52
A. Osama Bin Ladin.....	52
B. Eylemler	53
IV. EL KAİDE’NİN ÖZELLİKLERİ	55
A. Çeşitli Tanımlar	55
B. Hareketin Özeillikleri ve İdeolojik Zemin	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LONDRA BOMBALAMALARI

I. LONDRA BOMBALAMALARININ ARKA PLANI	64
II. İNGİLTERE’DEKİ MÜSLÜMANLAR	65
III. LONDRA BOMBALAMALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE EYLEMCİLERİN KİMLİKLERİ.....	66
IV. LONDRA BOMBALAMALARININ SONUÇLARI.....	70

SONUÇ	73
KAYNAKÇA	82
EKLER.....	90
EK 1: El Kaide’nin Gelişimi	90
EK 2: Afganistan Haritası	94

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CIA	ABD Merkezi Haberalma Örgütü
FIS	Cezayir İslami Kurtuluş Cephesi
GIA	Cezayir Silahlı İslam Grubu
ISI	Pakistan İstihbarat Servisi
MAK	Makhtab al Khidamat (Afganistan Hizmetler Bürosu)
MI-5	İngiltere İstihbarat Servisi
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Soğuk Savaşın sona ermesi ile dünyada ideolojik açıdan bir boşluk ortaya çıkmıştır. Sovyetlerin önce Afganistan'dan çekilmesi, ardından SSCB'nin dağılması ve ABD'nin 1990'da Irak'a yönelik operasyonu ile başlayan dönemde dünyanın çeşitli bölgelerinde El Kaide ve bağlantılı unsurlar tarafından gerçekleştirilen ve adeta hiçkimse ve hiçbir gücün bunlardan muaf olamayacağı mesajını veren eylemler nedeniyle ABD ve Batı'da terör, El Kaide ve Siyasal İslam kavramları çok fazla konuşulur olmuştur.

1990'ların sonunda Afrika, Ortadoğu ve Asya'da ortaya çıkan, 11 Eylül saldırıları ile adeta zirve noktasına erişen ve müteakip dönemde Bali, İstanbul, Madrid ve Londra bombalamaları ile kendini gösteren terör eylemleri çevresindeki tartışmalar nedeniyle ABD ve Batı'da terör, El Kaide ve Siyasal İslam konularında, mevcut önyargılarla da beslenen bir kavram kargaşası oraya çıkmıştır.

Tarihte şimdiye kadar görülen en planlı, kapsamlı, sofistike ve yıkıcı terör eylemini 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) karşı gerçekleştiren El Kaide örgütü, ABD ve Batı'da gerek resmi gerek akademik ve düşünce çevreleri tarafından terör ve Siyasal İslam arasında yanlış bir bağın kurulmasına yol açmıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından ortaya çıkan büyük çaplı benzer eylemlerin hep aynı dünya görüşüne mensup çevrelerce yapılması, ABD ve Batı'da yalnız kamuoyları tarafından değil konunun uzmanlarınca da böyle bir bağlantının kurulmasına neden olmuştur.

Halbuki Siyasal İslamın gelişimi incelendiğinde, Batı ülkelerindeki çeşitli siyasi akımlar gibi, esasen farklı bir sistem olduğu, bunlar gibi kendi dinamikleri bulunduğu, yıkıcı değil yapıcı bir özellik gösterdiği, köklü bir geçmişe ve literatüre sahip olduğu görülmektedir.

El Kaide Örgütü ise Siyasal İslamcı hareketlerden pek çok açıdan farklılık göstermektedir. El Kaide, küresel nitelik taşıyan, hedef gözetmeksizin öldürmeyi bir araç olarak kullanan, İslam dinindeki Cihad anlayışının radikal bir yorumu ile Siyasal İslamcı kavramlara çok farklı anlamlar yüklemektedir. Bu hali ile El Kaide Siyasal İslamcı değil, başlı başına ayrı bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır.

Tezde Siyasal İslam ile El Kaide'nin birbirlerinden temelden ayrıldıkları, El Kaide'nin Siyasal İslamcı bazı söylemlere yer vermesine rağmen Siyasal İslamcı bir hareket olmadığı ve başlı başına bağımsız bir hareket olarak ortaya çıktığı savından hareket edilmektedir.

ABD ve Batı'da konu hakkında çalışmalarıyla tanınan akademisyenler ve düşünce kuruluşları uzmanlarının kullandıkları tanımlar ve görüşler yansıtılarak, ABD ve Batı'da terör, El Kaide ve Siyasal İslam konusunda yaşanan kavram kargaşasına da ışık tutulmaya çalışılmaktadır.

Tez okuyucusuna, ABD ya da Batı'da bir üniversitede terör, El Kaide ve Siyasal İslam kavramlarını araştırarak bir yüksek lisans öğrencisinin, mevcut Batılı kaynakları kullanarak ulaşabileceği sonuçlar hakkında fikir verilmesi de amaçlanmaktadır. Tez, konu hakkında ABD ve Batı'da halihazırda mevcut düşünce kalıplarını ortaya koyarak, bu yönüyle, ileride asli kaynaklar da incelenecek yapılacak daha detaylı bir akademik çalışmaya katkıda bulunmayı da amaçlamaktadır.

Tezde El Kaide'nin siyasal programı ve eylem stratejisi incelenmiştir. Bu bağlama tez İslam dinine ilişkin fikirlerin El Kaide tarafından nasıl manipule edildiğini ele almaktadır.

Birinci bölümde Siyasal İslamın köklerinin anlaşılması bakımından Selefizm ve Vahabizm, Pakistan'daki Mevlana Mevdudi hareketi ile Siyasal İslamcı hareket açısından büyük önem taşıyan Müslüman Kardeşler

örgütlenmesi incelenmiştir. Bu çerçevede bazı Batılı kaynaklarda belirtildiği şekilde Siyasal İslam'ın köktencilik çerçevesinde değerlendirilemeyeceği, tarihsel gelişimi itibariyle Siyasal İslam'ın mevcut temel siyasi akımlarından biri olduğu belirtilmiştir.

Birinci bölümün ilk kısmında hem Siyasi İslamın gelişimi hem de El Kaide açısından önem taşıyan Selefizm ve Vahabizm irdelenmiştir. Bu çerçevede köktendincilik tanımlamasına en yakın akım olan, İslamın özüne dönülmesini savunan Selefizm'e değinilmiş, dini özelliğini Selefizmden alan Vahabizmin, Suud'lar ile işbirliği yaparak Arabistan'da siyasi birliğin sağlanmasındaki rolünden hareketle Siyasi İslamın gelişim çizgisindeki yeri ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Hindistan'da Şah Valiullah, Afganistan'da ise Cemaleddin Afgani'nin İslamın özüne dönülmesini ve Ümmet'i öne çıkaran söylemlerinin Vahabizm ile benzerliği dile getirilmiştir.

Birinci bölümün ikinci kısmında, Siyasal İslamın gelişimi açısından önem taşıyan ve Seyyid Kutub üzerinde büyük etkisi bulunan Mevlana Mevdudi incelenmiştir. Burada Mevdudi'nin de, İslama dayalı bir sistem kurmayı amaçladığı, bununla birlikte Seyyid Kutub'un söylemlerini ve devrim anlayışını benimsemediği, esasen sistem içinde mücadele edilmesi ve demokratik yöntemlerle iktidara gelmesi gerektiği şeklindeki söylemine yer verilmiştir.

Birinci bölümün son kısmına ise Müslüman Kardeşler örgütü, bunun kurucusu Hasan El Benna, baş ideoloğu Seyyid Kutub ve tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Burada Müslüman Kardeşler örgütünün başta dini ve sosyal bir yapı olarak ortaya çıktığı, ancak Mısır'da önce İngiliz işgali daha sonra ise Nasır'ın yaptığı darbeye verdiği destek ile siyasi özelliğinin belirginleştiği ve adeta Siyasal İslamın vucüt bulduğu bir hareket haline geldiği görülmüştür. Müslüman Kardeşler hareketi de diğer Siyasal İslamcı akımlar gibi esasen İslamın özüne uygun bir sistem kurulmasını savunmuş, bu çerçevede Cahiliye ve Ümmet kavramlarına yer vermiştir. Müslüman Kardeşlerin baş

ideoloğu olan Seyyid Kutub'un, İslam'daki Cihad anlayışına getirdiği farklı yorum ile sürekli devrim fikri ise El Kaide için temel bir referans noktası haline gelmiştir. Bununla birlikte Müslüman Kardeşlerin Seyyid Kutub'un ardından Mısır'da sistem içinde mücadele etmesi, Siyasal İslamcı bir hareket olarak El Kaide'nin radikalizminden ayrılan özelliğini ortaya koymuştur.

ABD ve Batı'da terör, El Kaide ve Siyasal İslam konusundaki tartışmalarda "Cihad" kavramı öne çıkmaktadır. Bu çerçevede ikinci bölümde Siyasal İslamdaki iki önemli kavram olan Ümmet ile İslam'da Cihad anlayışı irdelenmiş ve buradan hareketle Siyasal İslamın gelişim çizgisi ele alınmıştır.

İkinci bölümün ilk kısmında, "topluluk" anlamına gelen Ümmet kavramının Siyasal İslam açısından taşıdığı önem incelenmiştir. Bu çerçevede hem Selefizm ve Vahabizmde hem de Mevdudi ve Müslüman Kardeşlerde, kendi içinde farklılaşmakla birlikte, İslamın özüne uygun yeni bir sistem yaratılması düşüncesinin dile getirildiği ifadeyle, bunun gerçekleştirilmesi açısından Ümmet'in "olmazsa olmaz" özelliği vurgulanmıştır. Ümmet'in, Siyasal İslamda önem taşıyan "Cahiliye ile mücadele" söylemindeki temel rolü üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümün müteakip kısmında, Siyasal İslam ve El Kaide konusundaki tartışmaların temelindeki kavramlardan Cihad üzerinde durulmuştur. Burada Cihad'ın İslam dinindeki tanımına atıfla, Siyasal İslamın gelişiminde Cihad'ı ilk kez ayrıntılı olarak irdelenen Mevdudi'nin fikirleri ele alınmış, bu çerçevede Mevdudi'nin esasen Cihadı, İslami düzenin tesis edilebilmesi amacıyla Müslümanların, savaştan ziyade diğer şekillerdeki mücadelesi olarak tanımladığı, Cihad kavramı çerçevesinde savaşa başvurulabilecek halleri ayrıntılı olarak belirterek adeta sınırladığı, Cihad'ın "şiddet içeren ve olumsuz" bir olgu olarak tanımlanmasından Batı'nın sorumlu olduğunu dile getirdiği belirtilmiştir. Seyyid Kutub'un ise Cihad'ı, Müslüman olmayan toplumların yanısıra Cahiliye olarak tanımladığı İslam dışına çıkmış Müslüman toplumlara ve liderlere karşı bir mücadele olarak farklı bir şekilde

yorumladığı ve sürekli devrim fikrini savunduğu, bunu yaparken Mevdudi'nin "Müslüman toplumların kendi içlerindeki tiranlara karşı de Cihad'ın savaş şekline başvurabileceği" şeklindeki söylemini temel aldığı, bununla birlikte Mevdudi'nin daha ılımlı ve yapıcı tutumunu gözardı ettiği kaydedilmiştir. El Kaide'nin Kutub'un farklı söylemini referans haline getirdiği dile getirilmiş ve El Kaide ideolojisinin şekillenmesinde Afganistan'daki tarihsel gelişmelerin rolü üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümün son kısmında ise Siyasal İslam kavramı ele alınmış ve Siyasal İslamın gelişim çizgisi incelenmiştir. Bu çerçevede Siyasal İslamın esasen İslam ülkelerinde yaşanan sorunlara İslami özellikler gösteren reçeteler sunacak yeni bir sistemin kurulmasını amaçladığı, bu çerçevede güncel bir siyasi sistem olduğu, Batı'da eğitim alan ve Batı terminolojisi ile düşünen, Ulema'dan olmayan ve buna eleştiriler getiren çevreler tarafından geliştirilmekle birlikte esasen Batı'ya eleştirel bir açıdan yaklaştığı belirtilmiştir. Siyasal İslam'ın daha ziyade alternatif görüşlerin demokratik olarak temsil imkanının önünde sınırlamalar bulunan İslam ülkelerinde ortaya çıktığı dile getirilerek, diğer yandan Filistin konusunun ve ABD'nin Ortadoğu'da uyguladığı politikaların bu akımın gelişim üzerindeki etkisi ortaya konulmuştur. Siyasal İslamın tarihsel gelişimi ve boyutu ile neden köktendinci bir hareket olarak tanımlanamayacağı ayrıntılı olarak açıklanarak, esasen dini özellikler taşıyan siyasi bir sistem olduğu vurgulanmış, diğer yandan çeşitli Müslüman ülkelerdeki farklı hareketlerden örnekler verilerek dini değil ulusal özelliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümün sonunda, ABD ve Batı'daki çeşitli değerlendirmelerin hilafına El Kaide'nin Siyasal İslamcı bir hareket olarak değerlendirilemeyeceği ifade edilmiştir.

Tez'in üçüncü bölümünde ise 11 Eylül saldırılarından bu yana küresel ölçekteki terör eylemlerinin hemen hemen hepsini gerçekleştiren, Selefizm ve Vahabizm, Mevlana Mevdudi ve Siyasal İslamdan söylemlere yer vermekle

birlikte başlı başına ayrı bir hareket olarak ortaya çıkan El Kaide ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Bu bölümün ilk kısımda El Kaide'nin tarihsel olarak ortaya çıkması ele alınmış, bu çerçevede El Kaide'nin kökeninde Afganistan'daki Sovyet işgaline karşı esasen ABD'nin girişimi ile oluşturulan yapılanmanın bulunduğu, ancak Afganistan'ın işgalinin ve Soğuk Savaşın sonu, 1990'daki Birinci Körfez Savaşı ve Ortadoğu'daki gelişmelerin ardından El Kaide'nin ana hedef olarak ABD'yi belirlemesi üzerinde durulmuştur.

nc bölümün son kısmında ise El Kaide'nin özellikleri incelenmiş, bu çerçevede örgütün evrensel amacı, hiyerarşik olmayan zgn örgütlenme yapısı, Batıda eğitim almış lider kadrosu ve eğitimli ve kozmopolit yeleri ile bilinen terr örgütlerinden büyük farklılık gsterderdiği belirtilmiştir. El Kaide'nin Seyyid Kutub'un farklı Cihad yorumu ve sürekli devrim fikrini referans haline getirdiğini, bununla birlikte amaçları ve eylemleri incelendiğinde geleneksel Siyasal İslamcı bir hareket olmadığının açıkça grldğu, Selefizm ve Vahabizm, Mevdudi ile Müslüman Kardeşlerden söylemlere yer vermekle birlikte, önceli ve benzeri bulunmayan, başlı başına ayrı bir hareket olduğu savunulmuştur.

Dördüncü bölümde, El Kaide'nin eylemlerine bir örnek olay olarak, 7 Temmuz 2005 Londra bombalamaları ele alınmıştır. Londra bombalamalarının seçilmesindeki neden, bu eylemlerin taşıdığı özellikler ile El Kaide'nin Siyasal İslamcı bir hareket değil, başlı başına ayrı bir hareket olduğu savını desteklemesidir.

Bu bölümün ilk kısmında Londra bombalamalarının özellikleri incelenerek, tez çerçevesinde neden El Kaide'nin diğer eylemlerinin değil de Londra bombalamalarının ele alındığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Burada, Londra'daki eylemlerin Avrupa'daki en büyük çaplı terrist saldırılar olmaları ve ısrarlı bir gelişim çizgisi izlemedikleri üzerinde durulmuş, yabancı ülke

vatandaşları tarafından gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarının aksine Londra bombalamalarının çoğu İngiliz vatandaşı olan eylemciler tarafından yapılmasına dikkat çekilmiştir.

Eylemcilerin kimlikleri ayrıntılı olarak ele alınan ikinci kısımda, Londra bombalamalarını gerçekleştirenlerin İngiliz vatandaşı, iyi eğitilmiş, belirli bir sosyal statüye sahip, evli ve çocuklu ya da bebek bekleyen insanlar oldukları belirtilerek buradan hareketle bunları motive eden unsurlar ele alınmıştır.

Dördüncü bölümün son kısmında ise Londra bombacılarının kişisel özellikleri ve izledikleri yöntemler çerçevesinde, El Kaide'ye mensubiyetin vatandaşlık ve aile bağı ve sosyal statünün ötesinde, baskın özelliği ve evrensel söylemi vurgulanmıştır.

Sonuç bölümünde Tez'in tüm bölümlerinden çıkarılan sonuçlar ayrıntılı olarak ele alınmış ve buradan hareketle, El Kaide'nin Siyasal İslamcı bir hareket değil, başlı başına ayrı bir hareket olduğu vurgulanmış ve ütopye yönü ortaya konulmuştur. Diğer yandan Siyasal İslamın tarihçesi ve gelişimi çerçevesinde ABD ve Batı'daki kavram kargaşasının aksine, bu hareket ile terörizm ve El Kaide arasında ilişki kurulmaya çalışılmasının doğru bir yaklaşım olmayacağı sonucuna varılmıştır.

Tezin yazılmasında karşılaşılan güçlüklerin dile getirilmesinin de konunun anlaşılması bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Gerek Siyasal İslam genel El Kaide konusunda Arapça ve diğer dillerde pek çok aslı kaynak bulunmaktadır. Her iki konuyu layikiyle anlamak bakımından bu kaynakların ilk elden, aracısız değerlendirilebilmesi yararlı olacaktır. Tez yazarı Arapça bilmemesi nedeniyle bu kaynakları inceleyememiş, ABD'deki kütüphanelerde ve ABD merkezli akademik veri tabanlarından mevcut İngilizce kaynaklardan yararlanmıştır. Ancak ABD ve Batı'daki pek çok akademisyen ve düşünce kuruluşu uzmanının da konu

hakkındaki asli kaynakları layıkıyla incelemeyen yayınlar yaptıkları ve bu yayınların yapılan çalışmalarda temel alındığı görülmektedir. Bunun sonucunda önyargılarla da beslenen bir kavram kargaşası ortaya çıkmaktadır. Tez yazarı bu yaklaşımıyla esasen ABD ve Batı'da terör, El Kaide ve Siyasal İslam kavraları konusundaki hakim görüşleri ortaya koymayı ve bu yolla ileride asli kaynakları da dikkate alınarak yapılabilecek daha kapsamlı bir çalışmaya katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

Dil konusundaki sınırlamaları bir nebze de olsa aşmak amacıyla özellikle Arap yazarların İngilizce makale ve kitaplarına özel bir önem verilmiş, ayrıca çevirilerden de yararlanılmıştır. Ancak bu durum özellikle Tez'in yazımında ana kaynakları teşkil eden ABD Kongresi ve Georgetown Üniversitesi Kütüphanelerinde bolca rastlanan Arapçadan diğer dillere çevrilmemiş makale ve kitapların incelenmesi için bir çözüm teşkil etmemiştir. Doktora çalışması gibi daha ileri bir seviyede konuyu ele alacak olan bir kimsenin Arapça bilmesi, ya da çalışmasına başlamadan önce bir miktar Arapça dil eğitimi alması büyük yarar getirecektir.

Tez yazarı, Tezi'n yazıldığı dönemde ABD'de bulunduğu cihetle temel olarak ABD Kongresi ve Georgetown Üniversitesi Kütüphanelerinden ve yararlanmıştır. Her ne kadar adıgeçen kütüphanelerin zengin imkanları ve online veritabanları sayesinde pekçok farklı makale ve kitaba ulaşmak mümkün olsa da, Tez'in gelişiminde bu konuda özellikle Mısır, Suudi Arabistan ve Pakistan merkezli yayınların önem taşıdığı görülmüştür. Örneğin Seyyid Kutub ve Mevlana Mevdudî'nin orijinal kitaplarının İngilizce'ye Karaçi ve Lahor'da bulunan yayınevleri tarafından çevrilmesi dikkat çekmiştir. Bu çerçevede İngilizce'ye çevrilmemiş olan ya da diğer nedenlerle ABD'de erişimi mümkün olmayan kaynakların da incelenmesi yararlı olacaktır.

Diğer bir zorluğu da ABD'de konu hakkında temas edilen ve görüşlerine başvurulmuş çevrelerin genellikle konuya Batılı çevrelerin bilinen merceğinden yaklaşmaları oluşturmuştur. Bu çerçevede konu hakkında daha

üst düzeyde çalışmalar yapan bir kişinin Mısır, Suudi Arabistan ve Pakistan'da uzmanlar ile temas etmesi de şüphesiz faydalı olacaktır.

Konu hakkında çalışma yapılırken Türk İslam alimi Ebu Mansur Muhammed El Matüridi'yi anlatan kitaplar da Tez yazarının dikkatini çekmiştir. Ebu Mansur Muhammed El Matüridi, Hanefi mezhebinden Türk İslam alimidir. M.S. 862-944 yılları arasında Semerkand'da yaşamıştır. En önemli eseri Kitab üt Tevhid'dir. Maturidi, Selefiye, Hariciye, Zahiriyeye ve Muntezile akımlarından farklı olarak Kur'an ve Hadis ile akla birlikte değer verir. Kapsayıcı bir anlayıştır. İslam'ın evrenselliğine zarar vermeyecek şekilde, itici, ayırıştırıcı değil, kucaklayıcıdır. Dinin özüne aykırı olmamak kaydıyla, farklılıkları hoşgörür. Zorlama yapmaz. Dine aykırı olmamak koşuluyla akla önem verir.¹

Maturidi'de hoşgörü vardır, zorlama yoktur. İnanç farkları olsa da kibleye yönelen herkese mümin gözüyle bakar.

Bu özelliğiyle ılımlı ve hoşgörülü bir akımdır.

Bu örnekten görüleceği üzere İslam'da radikal yorumlar hakim ve yaygın değil, istisnadır. Tez yazarı özellikle ABD ve Batı'daki önyargılı yaklaşıma karşın buna dikkat çekmek istemiştir.

Son olarak bu satırların yazarı akademik bir çalışmanın ilk adımını teşkil eden bir Yüksek Lisans Tezi ortaya çıkarmaya çabalamıştır. Ancak seçilen konunun detaylarına girildiğinde, bunun derin bir felsefi özelliğinin bulunduğu, gerek içerik gerek boyutları açısından bir doktora çalışması için de uygun bir başlık olacağı söylenebilir.

¹ Ecer, A. Vehbi; **Türk Din Bilgini Matüridi**, Ankara, 1978, s. 12-26; Yazıcıoğlu, M. Sait; **Matüridi ve Nesefi'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı**; Akid Yayıncılık, 1988, s. 13; Şahin, Hasan; **Maturidi'ye Göre Din**, Yeni Matbaa, 1987, s. 17-30.

Bu bir uluslararası ilişkiler tezidir. Konu incelenirken Batılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Dolayısıyla okuyucuya ABD ve Batı'da konuya nasıl yaklaşıldığı konusunda bilgi aktarılmaktadır. Tez okunurken bu hususların dikkate alınması önem taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL İSLAMIN KÖKENLERİ

I. SİYASAL İSLAM VE KÖKTENDİNCİLİK

ABD ve Batı'da Siyasal İslam ve El Kaide sözkonusu olduğunda yapılan tartışmalarda bir köktendincilik olgusu karşımıza çıkmaktadır. Yalnız konu hakkındaki bilgileri sınırlı olan kamuoyları değil, Batılı ülkelerdeki pek çok uzman da bu bağlamda da "İslami köktendincilik" kavramını kullanmaktadır.

Köktendincilik kavramına esasen ilk kez 20. yüzyılın başında ABD'deki Protestan hareketi bağlamında, Darwin'in evrim teorisine ve modernizme karşı olan Protestan tarikatlarını nitelemek için başvurulmuştur. Bugün ise ABD ve Batı'da daha ziyade Siyasal İslam çerçevesinde kullanılmaktadır.² Bu bağlamda İslami köktendincilik kavramı üzerinde de durulmasında yarar bulunmaktadır. Bir tanıma göre İslamı köktendincilik kavramı, etrafları çevrilmiş hisseden, diğer aktörler tarafından dini olmayan bir düzene zorlanan grupların, kendilerine ait kimliklerini korumak amacıyla dinin özüne dönme çabaları olarak çıkmıştır.³

Siyasal İslam ise bir anlamda İslami kültürel konseptler ve sembollerin politize edilmesidir. Batıda anlaşıldığı şekliyle "fundamentalizm"den türeyen İslami köktendincilik kavramı ise, İslam dünyasındaki siyasal gelişmeyi ve El Kaide'yi nitelemekte yetersiz kalmaktadır. Selefizm ve Vahabizm hareketleri bir ölçüde köktendinci olarak nitelenebilecek iken, özellikle Müslüman Kardeşler'in köktendinciliğin ötesinde bir hareket olduğunu, siyasal ve sosyal

² Hellmich, Christina; "Al-Qaeda-terrorists, hypocrites, fundamentalists? The view from within, **"Third World Quarterly**, Cilt 26, Sayı 1, 2005, s.40.

³ Denoeux, Guilain; "The Forgotten Swamp : Navigating Political Islam", **Middle East Policy**, Cilt IX, Sayı 2, 2002, s. 59.

yönünü görmek gerekmektedir. Diğer yandan El Kaide'nin radikal yönü de köktendinciliğin ötesinde bir anlam taşımaktadır. Konunun uzmanlarından Guilain Denoux, köktendincilik yerine İslamcılık (Islamism) ya da Siyasi İslam ifadesini kullanmanın daha uygun olacağı görüşündedir.⁴ William E. Shephard'ın ise "İslami köktencilik" yerine "radikal İslamcılık" kavramını kullandığı görülmektedir.⁵

Siyasal İslam taşıdığı siyasi ve sosyal özellikleri ile köktendinci bir akım olarak nitelenemez. Diğer yandan Selefizm ve Vahabizm ile, Mevdudi çizgisinden gelen ve Müslüman Kardeşler ile vücut bulan Siyasal İslam ile El Kaide'nin yorumları esasen birbirlerinden büyük farklılık gösterirler. Siyasal İslam ve El Kaide incelenirken bu durumun dikkate alınması yararlı olacaktır. İlerleyen bölümlerde bu farklılık ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Siyasal İslamı incelemeden önce bu hareketin kökeninde yatan üç önemli öncül akımı anlamaya çalışmak önem taşımaktadır.

II. Selefizm, Vahabizm ve Suudî Arabistan

El Kaide, kendine özgü bir çok özelliğe sahip olmakla birlikte, kurucusu Osama Bin Ladin'in doğup büyüdüğü Suudi Arabistan'daki başlıca akım olan Selefizm ve bundan hareketle oluşan Vahabizm'den önemli öğeler taşımaktadır. Bu çerçevede El Kaide'nin anlaşılması bakımından Selefizm ile birlikte Vahabizm akımının incelenmesi yararlı olacaktır.

⁴ Denoux, a.g.m. s. 59.

⁵ Khatab, Sayed; "Arabism and Islamism in Sayyid Qutb's Thought on Nationalism", **The Muslim World**, Cilt 94, Sayı 2, s. 217

A. Selefizm

El Kaide'nin dayandığı Selefizm 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Köktendincilik (fundamentalism) tanımına en yakın olan İslami anlayıştır. Müslümanları Hz. Muhammed ve arkadaşlarının yaşadıkları dönemdeki İslam'ın özüne dönmeye davet eder. Bunun dışındaki Sufizm gibi uygulamaları, inançları, yapılagelişleri ve Kur'an'ın yorumlarını reddeder. Dinin insanların kendileri tarafından yorumlanması gerektiğini savunur. Vahabizm de esasen bu anlayıştan ortaya çıkar.

Selefilere 1263-1328 yıllarında Mısır'da yaşamış olan Sünni din adamı Taqi ad-Din Ahmed ibn Taymiyya'yı temel alırlar. Taymiyya, kısa bir süre önce İslam'ı benimseyen Moğollara karşı Memlükler lehine destek bulabilmek amacıyla, Müslüman dahi olsalar Şeriat'ı tam olarak uygulamayan yönetimlere karşı savaşılabilirliğini ifade etmiştir.⁶ İlk olarak Taymiyya tarafından vurgulanan bu görüş gerek Siyasal İslam gerek El Kaide'nin bakımından önem taşımaktadır. İlerleyen bölümlerde görüleceği üzere Müslüman Kardeşlerde Seyyid Kutub'da görülen farklı Cihad yorumu bundan etkilenmiş, El Kaide ise İslam dünyasındaki mücadelesinin merkezine Cihad'ın radikal yorumunu oturtmuştur.

1839-1897 yılları arasında yaşamış bulunan Cemaleddin Afgani de Selefizm açısından önem taşır. Afgani, İslam dünyasındaki gerilemenin nedeni olarak İslam dininin köklerinden uzaklaşmayı görmüş ve çözüm olarak İslam dininin aslının yaşanmasını önermiştir.⁷

Buradan hareket eden Muhammed Rashid Ridha (1865-1935) Siyasal İslamcı hareket bakımından önem taşır. 1928'de Müslüman Kardeşleri kuran Hassan Al Benna Ridha'nın öğrencisidir. Al Benna kendi ifadesiyle Müslümanları Batı'nın kültürel ve siyasi üstünlüğüne karşı mobilize

⁶ Henzel, Christopher; "The Origins of al Qaeda's Ideology : Implications for US Strategy", **Parameters : US Army War College**, Cilt 35, Sayı 1, 2005, s.71.

⁷ Henzel; agm , s. 72.

etmeyi amaçlamıştır. Görüleceği üzere, El Kaide gibi Müslüman Kardeşler de Selefizm'den belirli ölçüde etkilenmiştir.

B. Vahabizm

Selefizm'den hareketle ortaya çıkan Vahabizm, Muhammed İbn Abd al Vahhab (1703-91) tarafından, Arabistan yarımadasındaki uygulamalara tepki olarak geliştirilmiştir. Bu inanış, Kur'an ve Sünnet dışındaki herşeyi reddeder. İslama günümüzün gerekleri çerçevesinde yorum getirilmesini kabul etmez. En hoşgörüsüz İslam anlayışı olarak tanımlanır. Esasen Arabistan yarımadasındaki bölünmüşlüğe karşı insanları Şeriat temelinde biraraya getirme çabası olarak tesis edilmiştir.⁸ İslamın özüne dönülmesini savunur. Peygamberin fazla yüceltilmesine, kutsal mekanlara karşıdır.

Vahabizmin tüm Arabistan yarımadasına yayılmasında, dini bir söylem geliştiren Muhammed İbn Abd al Vahhab ile, Necd'deki Al Dirriyya şehrinin yöneticisi olan Muhammed İbn Saud'un birbirlerini tamamlayan amaçları çerçevesinde bir nevi kader birliği yapmaları yatmaktadır. İbn Saud, Suudi Arabistan'da hakimiyetini sağlamak için Vahabizmden yararlanmış, Vahabizm de bunun karşılığında Arabistan topraklarına dini açıdan egemen olmuştur. Mohammed İbn Saud, Muhammed İbn Abd al Vahhab'ın dini ideolojisini, Vahhab ise Saud'un siyasi hakimiyetini tüm Arabistan yarımadasına yaymasına destek olmuştur. M. Saud'un kendi ideolojisinin bayraktarlığını yapması karşısında M. Vahhab da M. Saud'un siyasi otoritesini kabul etmiş ve desteklemiştir.⁹

Suudi-Vahabi ittifakı, Arabistan Yarımadasının o dönemdeki hükümranı Osmanlı İmparatorluğuna karşı mücadelesi sonucunda 1744-

⁸ Al Fahad, Abdulaziz; "From Exclusivism to Accommodation : Doctrinal and Legal Evolution of Wahhabism", **New York University Law Review**, Cilt 79, Sayı2, 2004, s. 488.

⁹ Ali, Tariq; **The Clash of Fundamentalists, Crusaders, Jihadists and Modernity**, Londra, Verso, 2002, s. 57-58

1818 yıllarında ilk devleti kurmuş, bu devlete 1811 yılında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa son vermiş, ardından 1824-1891 yıllarından ikinci devlet, 1932’de ise şimdiye kadar devam eden Suudi Arabistan Krallığı kurulmuştur.¹⁰ M. Vahhab’ın katı dini ideolojisi çerçevesinde 1803’de Mekke işgal edilince Hz. Peygamberin ve Halifelerin mezarları da yıkılmış, bunlar ancak Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa’nın Mekke’yi geri almasının ardından tekrar inşa edilmiştir.

Suudi-Vaabi ittifakında dikkat çeken bir diğer unsur da dini ve topluma ait olma (assabiyah) olgusunun uyumlaştırılmasıdır. Burada Vahabizm dini yönü, Suudi Ailesi ise toplum ayağını teşkil etmiştir. Bu çerçevede Vahabizm de diniden daha ziyade siyasi bir hareket halini almıştır. Vahabizmin temelinde bulunan “tevhid” inancı Arapça’da birlik anlamına gelmektedir. Bu hem Müslümanların Allah’ın hakimiyeti etrafından birleşmeleri anlamında dini bir öge olarak, bunun da ötesinde Suud’ların merkezi otoritesi etrafından birlik olunması anlamında kullanılmıştır.¹¹

Vahabizm de Siyasal İslam’ın gelişimdeki diğer hareketlerde olduğu gibi esasen Müslümanların dinin özünden uzaklaşmaları savıyla ortaya çıkmaktadır. Vahhibizmin önde gelen ideologlarından Hussein İbn Ghannam ve Uthman İbn Bishir, 18 yüzyılda Nejd eyaletinde Müslümanların Allah’a eş koşmak anlamına gelen “Şirk” içine düştüklerini ve Cahiliye dönemine girdiklerini ifadeyle, buna bir çözüm yolu olarak dinin özüne dönmeyi savunan Vahabizmi göstermiştir.¹²

Vahabizmin ortaya çıkışındaki üç özellik dikkat çekmektedir. Öncelikle Vahabizm başlangıçta dini bir özellik göstermiş, şehirde gelişmiş ve Suudi Arabistan’da ulusun inşasına yol açmıştır.¹³ Bu son özellik baştan dini bir

¹⁰ Ali; age, s. 59

¹¹ Al Dakhil, Khalid S.; “Wahhabism as an Ideology of State Formation”, **Religion and Politics in Saudi Arabia : Wahhabism and the State**, Edited by Mohammad Ayoob and Hasan Kosebalaban, Londra, Lynne Rienner Publishing, 2009, s. 24

¹² Al Dakhil, agm, s. 26

¹³ Al Dakhil, agm, s. 27

karakter gösteren bu hareketin Suudi Ailesi ile ittifak yaparak siyasi bir akım haline geldiğine de bir işarettir.

Vahhabizm “Cemaatsiz bir din, imamsız bir cemaat ve Allah’a inanmayan bir imam olamaz” söylemi ile, Vahhabi dini inancı çerçevesinde, Suudi hakimiyetinde Cemaatin biraraya gelmesini dile getirmektedir. Vahabizm, ibadeti bir yandan Allah’a diğer taraftan ise ise toplum, devlet ve hükümdara hizmet olarak yorumlamaktadır.¹⁴

Vahabizmin İslamın özünün yaşanmasını savunan ve her türlü değişikliği reddeden söylemi, kendisinden önce ortaya çıkmış bulunan Sufizmden önemli ölçüde farklılık gösterir. Sufizm İslam öncesi dönemden gelen adetlerin İslami usuller ile uyarlanmasına izin verir. Sufizm’de bir hoşgörü anlayışı göze çarpar. Sufizm’de ulusal bir özellik, Vahabizmde ise bir genelleme vardır. Sufizm bu özellikleriyle eski Sovyet coğrafyasında genellikle iyi huylu ya da pasifist olarak nitelenirken, Vahabizm şiddet içeren ve diğer gruplara yaşama hakkı tanımayan bir unsur olarak tanımlanır.¹⁵

Vahabizm 1973 petrol bunalımının ardından zenginleşen Suudi Arabistan tarafından tüm dünyada yayılmaya çalışılmıştır. İngiltere ve Avrupa’da bu dönemde taraftar bulmuştur. Vahabizm, Afganistan’ın Sovyetler tarafından işgalinin ardından, ABD’nin de desteği ile Suudi Arabistan tarafından Pakistan’da yayılmış ve Taliban’da esasen bu hareketin içinden çıkmıştır.¹⁶

Vahabizmin Suudi Arabistan’ın ortaya çıkması aşamasında Vahabi Ulema ile radikal Bedeviler arasında bir çatışma yaşanmıştır. Ulema, Vahabizmi ülkede birliğin sağlanması, nüfusun şehirlerde İslamın özü altında birleştirilmesi olarak uygulamak istemiş, daha radikal olan Bedeviler ise

¹⁴ Al Dakhil; agm. 28

¹⁵ Knysh, Alexander; “A Clear and Present Danger”, **Die Welt des Islams**, Cilt 44 Sayı 1, 2004, s.7

¹⁶ Denoeux; “The Forgotten Swamp : Navigating Political Islam”, s.60.

Cihad fikrini savunmuştur.¹⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere Vahabizmde bir radikal yön esasen başından beri mevcuttur. El Kaide ile bu özellik su yüzüne çıkmıştır. Siyasal İslamın takip eden dönemdeki gelişim çizgisinde de benzeri görüleceği üzere, Vahabizmin ortaya çıkışında radikaller ile Ulema arasında yaşanan mücadele sırasında radikaller Ulemaya büyük eleştiriler yöneltmiştir. Suudi Arabistan Ulemanın radikallere karşı 1929'da Sabalah savaşında kazandığı galibiyet üzerine kurulmuş ve burada Cihad yetkisi devlete bırakılmıştır.

Selefizm ve ardından gelişen Vahabizm yukarıda belirtilen özellikleri ile El Kaide üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. El Kaide'nin, Sufizmin aksine hoşgörüye yer vermeyen ve yorumu reddeden anlayışı ile İslamın özünü yaşamak konusundaki söylemleri esas olarak bu iki akımdan alınmıştır. El Kaide'nin, Müslüman dahi olsalar Şeriat'ı uygulamayan yönetimlere karşı savaşmanın mübah olduğunu belirten söyleminin kökenleri de esasen burada görülmektedir.

III. GÜNEY ASYA MERKEZLİ GÖRÜŞLER

Mevdudi'ye geçmeden önce kısaca Şah Valiullah ve Cemaladin Afgani'ye de değinmekte yarar bulunmaktadır.

A. Şah Valiullah

Şah Valiullah 1703-1781 yıllarında Hindistan'da yaşamıştır. Eğitimini Mekke'de almıştır. Valiullah da Vahabiler gibi İslamın özüne dönülmesini ve Hindistan'da bir İslam devleti kurulmasını savunmuştur. Bu özelliği ile Mevdudi'yi etkilemiştir. Düşüncelerinde "Cahiliye" ve "Ümmet" kavramlarına

¹⁷ Al-Fahad; "From Exclusivism to Accommodation : Doctrinal and Legal Evolution of Wahhabism", s. 513.

yer vermiştir. Hindistan'da Siyasal İslamın gelişimi açısından önem taşımaktadır.¹⁸

B. Cemaleddin Afgani

Afganistan'da dünyaya gelen ve 1838-1897 yılları arasında yaşayan Cemaleddin Afgani ise İslama milliyetçi bir bakış açısından yaklaşmış, modernite ve reform bağlamında yorum getirmiştir. Afgani, İslam dünyasının batı karşısında gerilemesine bir tepki olarak ortaya çıkmış ve bu gidişe dur demek için Ümmet'in ayağa kalkmasını sağlamaya çalışmıştır. Afgani, İslam dünyasındaki gerilemenin nedenini Müslümanların dinin özünden uzaklaşmaları olarak görmüştür. Bir İslam devletinin desteklenmesi ve bunun Batıya mücadele edebilecek şekilde güçlü bir hale gelmesiyle İslam uygarlığının geçmişteki en parlak dönemlerine tekrar geri dönelebileceğini savunmuştur. Afgani de Siyasal İslamın gelişmesi açısından önem taşıyan isimlerden biridir.¹⁹

C. Mevlana Mevdudi

Mevlana Mevdudi 1903 yılında Hindistan'ın Haydarabad şehrinde dünyaya gelmiştir. 1920'de "İslam'da Cihad" isimli ilk kitabını yayınlamıştır. Cihad'ı kişisel, ruhsal, entelektüel ve sosyal bir mücadele olarak tanımlamıştır. 1941 yılında Cemaat'i İslami'yi kurmuştur. Avrupa'daki komünist partilerin hücre yapılanmasını örnek alan bu hareket otoriter bir karaktere sahip olmuştur. İslam Devleti'nin tek bir devlet ile sınırlanamayacağı düşüncesiyle başlangıçta Pakistan'ın kuruluşuna karşı çıkmıştır. Daha sonra Pakistan'a yerleşmiş ve Şeriat düzenini getirmeye çalışmıştır.

¹⁸ Ahmad, Sayed Riaz; **Maulana Maududi and the Islamic State**, Lahor, Peoples's Publishing House, 1976, s. 14-16.

¹⁹ Ahmad,; age, s. 16-19.

Mevdudi, Cemaat'i İslami'nin kuruluşu ile amacını evrensel düzeyde Şeriat düzenini yerleştirmek olarak tanımlanmakla birlikte, asıl amacı bunu Pakistan'ın ayrılmasından önceki dönemde Hindistan genelinde tesis etmek olarak ortaya çıkmıştır.²⁰ Fikirleri Müslüman Kardeşlerin kurucusu olan Hasan Al Benna ve baş ideoloğu Seyyid Kutub'u etkilemiştir.

Mevdudi yeni bir devlet ve toplum yapısı tesis etmeyi amaçlamıştır. Hz. Muhammed döneminden bu yana yaşanan mücadelenin inananlar ile inanmayanlar arasında olduğunu dile getirmiştir.

Mevdudi "Dava" olarak nitelediği mücadelede öncelikle fikirlerin saflaştırılacağını ve eğitileceğini, ardından sırasıyla kişinin, toplumun ve devlet sisteminin reform edileceğini belirtmiştir.²¹

Mevdudi'ye göre İslam her şeye yanıt veren bütüncül bir sistemdir. Şeriat'ın günümüzde bazı konularda yetersiz kaldığını düşünmekle birlikte her türlü yeniliğe kapalı olmuştur. Demokrasiye olumlu vurgu yapmış ancak kendi hareketi otoriter bir özellik sergilemiş, farklı görüş ve seslere tahammül göstermemiştir.

Mavdudi "Kur'an'ın Dört Teknik Terimi" (Al Mustalahat s'Arba fi'l Qur'an-The Four Technical Terms of the Qur'an) isimli kitabında "Allah, efendi, ibadet ve din"'i Kur'an'ın temel kavramları olarak nitelemiştir. Mevdudi'ye göre İslam ülkelerindeki gerilemenin nedenini Müslümanların Kur'an'ı okuyamamaları ve anlayamamaları teşkil etmektedir.²²

Mevdudi, daha sonra Seyyid Kutub'da ortaya çıkacak Cahiliye tanımlamasına konuşmalarında dolaylı olarak yer vermiştir. Müslüman

²⁰ Metcalf, Barbara; "Imagining Muslim futures : debates over state and society at the end of the Raj", **Historical Research**, Cilt 80, Sayı 208, 2007, s. 208.

²¹ Gilani, Syed Asad; **Maududi-Thought and Movement**", Lahor, Matbaat ul Maktabat el Ilmiyyah, Beşinci Baskı, 1978, s. 67

²² Kepel, Gilles; **The Roots of Radical Islam**, çev. Jon Rothschild, Birinci Baskı, Londra, SAQI, 2005, s.47.

Dünyası için açıkça Cahiliye ifadesini kullanmamakla birlikte, Müslümanların dinlerinin özünü yaşamadıklarını, bu çerçevede İslami bir düzenin mevcut olmadığını belirtmiş ve bunun kurulması için çaba sarfetmiştir.²³

Mevdudi kadın haklarına ve batıya karşıdır. Bugün Pakistan dışında popüler olmasa da taraftarları ülkenin kuzeybatı sınırlarındaki bölgelerde katı bir rejim uygulamaktadır.²⁴ Afganistan savaşı sırasında bu düşünce bölgedeki Peştunlar arasında hızla yayılmış ve burada Cihad anlayışını radikal bir şekilde yorumlayan hareketin temelini teşkil etmeye başlamıştır.²⁵

Mevdudi, Pakistan'ın kurucularının savundukları gibi "Müslümanların bir ülkesi"ni değil, İslam Devleti'ni kurmayı amaçlamıştır. Mevdudi kurmak istediği düzeni kendi sözleri ışığındaki gibi ifade etmektedir.

" 1948'de Cemaat'i İslami'nin kurulmasıyla öngörülen düzen şöyledir :

1. Hakimiyet sadece Allah'a aittir.
2. İslami Hükümet, İslama aykırı tüm kanunları ortadan kaldırmalıdır.
3. Şeriat tüm kanunların temelidir.
4. Hükümet Allah tarafından çizilen sınırları aşamaz.

Bu sistem çoğunluğun iradesiyle Demokratik sistem içinde tesis edilecektir ve buna tabi olmayan azınlıklar için önlemler geliştirilecektir.²⁶

Mevdudi, Cemaat'i İslami'nin gelişimiyle İslamı referanslara dayanan siyasi bir ideoloji tesis etmiştir. Mevdudi, İslam Devletini kurmak amacıyla siyasi sistem içinde, demokratik mücadele yolunu seçmiştir. Devrim düşüncesini benimsememiş²⁷, sistem içinde mücadele etmiştir.²⁸ Müslüman

²³ Maududi, Maulana; **Selected Speeches and Writings of Maulana Maududi**, çev. Zakir Aijaz, Karachi, International Islamic Publishers, 1981, s. 58

²⁴ Hossain, Ishtiaq; Siddiquee, Noore Alam; "Islam in Bangladesh politics : the role of Ghulam Azam of Jamaat-i Islami", **Inter-Asia Cultural Studies**, Cilt 5, Sayı 3, 2004, s. 28-30

²⁵ Akhtar, Aasim Sajjad; Amirali, Asha; Raza, Muhammad Ali; "Reading between the lines > the mullah-military alliance in Pakistan, **Contemporary South Asia**, Cilt 15, Sayı 4, 2006 s.391

²⁶ Maududi, Maulana; **Selected Speeches and Writings of Maulana Maududi**, s. 94-95

²⁷ Maulana; age, s.100

Kardeşlerin baş ideoloğu olan Seyyid Kutub ise Mevdudi'nin İslam Devleti modelini benimsemekle birlikte radikal bir söylem geliştirmiştir.

Mevdudi de kendinden sonra Müslüman Kardeşleri kuracak Hasan El Benna ve Seyyid Kutub ile El Kaide'nin kurucusu Osama Bin Ladin gibi Ulema sınıfından olmayan bir ideologdur.²⁹ Bangladeş'te Mevdudi'nin ideolojisini benimseyen ve Bangladeş İslami Cemaat Paritisini kuran Ghulam Azam da Ulema kökenli değildir, siyaset bilimci bir öğretim üyesidir. Üniversitede aktivist bir dönem geçirmiştir.³⁰

Görüleceği gibi El Kaide, Mevdudi hareketinden de bazı öğeleri bünyesine taşımıştır. El Kaide de Mevdudi hareketi gibi otoriterdir, hücre yapılanması ile örgütlenmiştir, ulusal değil evrensel bir özellik gösterir, yeni bir toplum yapısı tesis etmeyi amaçlar ve her türlü yenilik ile kadın haklarına karşıdır.

IV. MÜSLÜMAN KARDEŞLER MERKEZLİ GÖRÜŞLER

Yalnız El Kaide değil, İslam dünyasındaki diğer örgütlenmeler ve siyasi hareketler açısından Mısır'da ortaya çıkan Müslüman Kardeşler örgütü büyük önem taşır. Müslüman Kardeşler adeta Siyasal İslamcı hareketin doğuşunu simgeler.

A. Hasan El Benna ve Müslüman Kardeşler

Müslüman Kardeşler örgütü, bir öğretmen olan Hasan el Benna tarafından 1928 yılında Mısır'ın İsmailiye kentinde kurulmuştur. 1932'de Kahire'ye taşınmıştır ve üye sayısı 1938'de 150 bine yükselmiştir. İlk ortaya

²⁸ Kepel, Gilles; **Jihad : The Trail of Political Islam**, çev. Anthony F. Roberts, İkinci Baskı, Boston, The Belknap Press of Harvard University Press, 2002, s34.

²⁹ Akhtar; "Reading between the lines" s. 386

³⁰ Hossain; "Islam in Bangladesh Politics" s. 386

çıkıldığı dönemde siyaset dışı, dini bir yardım örgütü özelliğini taşımıştır. Filistin'deki Arap grevi ile adını duyurmuş ve 1941 yılında parlamento seçimlerine aday göstererek siyasileşmiştir. Bu dönemde İngiliz işgaline karşı söylemi ile tanınmıştır. Örgüt üyeleri II. Dünya Savaşı öncesinde kısa süre için hapsedilmişse de savaş yıllarında serbest kalmışlar ve İngilizlere karşı saldırılar gerçekleştiren gizli bir militan kol da kurmuşlardır. Mısır'da II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan sivil itaatsizlikte Müslüman Kardeşler başrolü oynamıştır. Örgüt, çok sayıda silahın ele geçirilmesinin ardından 1948'de kapatılmış ve üyeleri hapsedilmiştir. Örgüt buna yanıt olarak Mısır Başbakanı Mahmoud Fahmi al-Nukrashi'ye yönelik bir suikast düzenlemiş, bunu müteakip kurucusu Hasan Al Benna polis tarafından öldürülmüştür. Örgüte bundan sonra eski bir Yüksek Mahkeme Yargıcı olan Hasan İsmail al Hudaybi liderlik yapmış, örgüt 1952'deki askeri darbeden sonra Yönetim ile iyi ilişkiler geliştirerek yeniden toparlanmış, ancak 1954'de bir üyesi Nasır'a suikast girişiminde bulununca tekrar dağıtılmış ve altı lideri idam edilmiştir³¹

Müslüman Kardeşler Hanbali mezhebine mensuptur. Bu İslam Dininin en muhafazakar ve Kuran'ın özüne göre yorumlanmasını savunan bir akımdır. Müslüman Kardeşler genel olarak Mısır'daki durum ile ilgilenmiş ve o dönemde dış güçlerin egemenliğinden kurtulmak amacıyla, ülkede siyasi, ekonomik bozukluklar ve ahlaki sorunların reçetesi olarak İslamın özüne dönmeyi ve Müslümanların tek bir toplum bilinci ile hareket etmesini önermiştir. Olumsuzluklara karşı İslami bir hayat tarzını savunmuş, İslamın demokratik özelliğine vurgu yapmış ve her şeye çözüm olduğunu savunmuştur.

Hasan El Benna'nın ardından Müslüman Kardeşlerin liderliğini üstlenen Hasan Al Hudaybi Müslümanların siyasi, ekonomik ve sosyal faaliyetlere girmesini desteklemiştir.

³¹ Munson, Ziad; "Islamic Mobilization: Social Movement Theory and the Egyptian Muslim Brotherhood, *The Sociological Quarterly*, Cilt 42, Sayı 4, 2001, s. 489

Müslüman Kardeşler radikal bir köktendinci akım olmamıştır. Hareket Mısır'ın içinde bulunduğu sorunlara çözüm olarak İslam dinini göstermiş, etkin bir sosyal yöne sahip olmuştur.³²

Müslüman Kardeşler dekolonizasyon sürecinde İslam'ı siyasileştiren ilk harekettir. Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abuh'un Selefi söyleminden etkilenmiştir ve modernizm ile İslamın uyumlu olduğunu savunmuştur.

Müslüman Kardeşler, kuruluşundan Kutub'un baş ideolog haline geldiği döneme kadar, milliyetçiliği dışlayan, onun yerine Kur'an'ı ve İslami koyan bir hareket olmuş, Kutub ile ise daha radikal bir hal almıştır. Nasır tarafından hapsedilen Kutub, kendisi gibi düşünmeyenleri Cahiliye dönemine mensup olmakla itham etmiş ve resim dışında bırakmıştır.³³ Kutub buradan hareketle Cahiliye dönemini sona erdirmek ve İslam devletini kurmak için Cihad'a başvurmayı savunmuştur.

B. Seyyid Kutub

Seyyid Kutub 1906'da Mısır'ın Musha şehrinde ortalama bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, laik bir eğitim almış ve öğretmen olmuştur. 1945'de Wafd Partisine girmiş ancak kısa sürede buradan ayırmıştır. Kral Faruk tarafından faaliyetlerinden duyulan endişe nedeniyle 1948-51 yılları arasında ABD'ye yollanmıştır. Bu dönemde ideolojik yönü gelişmiştir.³⁴ 1951 yılında ABD karşıtı söylemleri nedeniyle işini bırakmak durumunda kalmış, 1952'de Nasır tarafından yapılan darbeye başlangıçta destek vermiş ancak daha sonra Nasır'ın Müslüman Kardeşler karşı tutumu sonucunda 1954'te hapsedilmiş ve burada "Yoldaki İşaretler" (Ma'alim fi'l-Tarik) isimli kitabını yazmıştır. Seyyid Kutub ideolojisini oluştururken hapishanede gördüğü

³² Munson; a.g.m., s. 506

³³ Kepel; *Jihad : The Trail of Political Islam*, s.31.

³⁴ Kepel; *The Roots of Radical Islam*, s.39.

muameleden ve olumsuz koşullardan önemli ölçüde etkilenmiştir.³⁵ Seyyid Kutub 1964’de serbest bırakılmış ise de Müslüman Kardeşlerin 1965’te ortaya çıkarılan darbe girişimin ardından yeniden hapsedilmiş ve 1966’da idam edilmiştir.

Müslüman Kardeşlerin ana ideoloğu olan Seyyid Kutub dünyada Allah’ın hakimiyetine dayanan bir düzen kurmak için Cihad’ı daimi bir dünya devrimi olarak tanımlamıştır.³⁶ Vestefalya Anlaşması ile kurulan laik uluslararası düzene karşıdır. Seyyid Kutub bunu, 1948’de basılan “İslam’da Sosyal Adalet” isimli ilk kitabında “İslam ile sosyal hayatın Avrupa’daki gibi birbirinden ayrılamayacağı ve İslam ülkelerinin Batı’dan farkının egemenliğin Allah’a ait olmasıdır” ifadeleriyle ortaya koymaktadır.”³⁷

İslam’a farklı bir yorum getiren Kutub’un ideolojisini anlamak bakımından aşağıda aktarılan ifadeleri önem taşımaktadır.

“Dünyada Allahın hakimiyetini tesis etmek üzere Cihad’a başvurmak tüm müslümanların görevidir. Cihad bir dünya devrimi fikridir... İslam’da Cihad sürekli bir savaştır”.³⁸

Kutub milliyetçilikten “İslam milliyetçiliğini” anlamıştır. İslam dünyasında ayrılığa neden olduğu düşüncesiyle Arap milliyetçiliğine karşı çıkmış, İslam dünyasının tek bir ideoloji altında birleşmesini savunmuştur.³⁹ Kutub Yoldaki İşaretler isimli kitabında bunu aşağıdaki şekilde dile getirmiştir.

³⁵ Kutb, Seyyid; **Milestones**, Birinci Baskı, çev. Badrul Hasan, Karaçi, International Islamic Publishers, 1981, s. 8.

³⁶ Tibi, Bassam; “The Totalitarianism of Jihadist Islamism and Its Challenge to Europe and to Islam”, **Totalitarian Movements and Political Religions**, Cilt 8, Sayı 1, 2007, s. 39

³⁷ Shepard, William; **Sayyid Qutb and Islamic Activism**, Leiden, E.J. Brill, 1996, s. xix-xx.

³⁸ Tibi; Totalitarianism of Jihadist Islamism and Its Challenge to Europe and to Islam”, s. 41

³⁹ Khatab; “Arabism and Islamism in Sayyid Qutb’s Thought on Nationalism”, s.238.

“İnsanoğlu’nun yeni bir liderliğe ihtiyacı vardır.... Batılı adam liderliğinin devamını sağlayacak değerlerden yoksundur.... Bu değerler sadece İslam’da bulunmaktadır.”⁴⁰

Kutub bu özelliği ile İslami uyanışın en etkili ideologlarından biri olarak değerlendirilmektedir.⁴¹

Kutub Cahiliye tanımlaması ile Müslüman Kardeşlerin kurucusu Hasan Al Benna’dan ayrılmakta ve farklılaşmaktadır. Hasan El Benna, Mısır toplumunu hiçbir zaman İslam dışına çıkmış bir toplum olarak tanımlamamıştır. Kutub ise tüm dünyayı İslam dışında anlamına gelen “Cahiliye” olarak tanımlamaktadır.⁴² Kutub bu durumu aşağıdaki ifadeleri ile açıklamaktadır :

“ İslam sadece insanlar Allah’ın hakimiyetini tanıyınca var olabilir. Bu olmadığı zaman İslami bir düzen de yoktur. Ancak bu sürekli bir durum değildir.”⁴³

“Tüm dünya Cahiliye dönemine girmiştir.... Cahiliye Allah’ın hakimiyetine karşı başkaldırı ve hakimiyetin insan eline verilmesidir.... Kapitalizm ve Komünizm de bunun bir sonucudur.”⁴⁴

“Bizler günümüzde, İslamın ilk döneminde olduğu gibi Cahiliye ile çevrilmiş durumdayız.... Cahiliye’nin tüm unsurlarından arınmalı ve İslamın özüne dönmeliyiz.”⁴⁵

“İslam sadece iki tür toplum yapısı tanır. Bu İslam toplumu ile Cahili toplumdur.”⁴⁶

⁴⁰ Kutub, **Milestones**, s. 45

⁴¹ Khatab; “Arabism and Islamism in Sayyid Qutb’s Thought on Nationalism”, s. 217.

⁴² Tibi; “The Totalitarianism of Jihadist Islamism and Its Challenge to Europe and to Islam”, s. 46

⁴³ Shpard; **Sayyid Qutb and Islamic Activism**, s. xxi

⁴⁴ Kutub; **Milestones**, s.49, 50.

⁴⁵ Kutub; age, s. 61

“Sadece İslam toplumları medenidir. Cahili toplumlar ise medeni özellikler göstermezler.”⁴⁷

“ İslam Cahiliye ile hiçbir uzlaşma kabul etmez.”⁴⁸

Kutub kitabında Ümmet’in kıyamete kadar sürecektir bir mücadele olan Cihad vasıtasıyla Cahiliye döneminden kurtulacağını ifade etmektedir.⁴⁹ Seyyid Kutub tüm dünyada Cihad vasıtasıyla gerçekleştirilecek bir devrim çağrısı yapmıştır.⁵⁰

Kutub’un söylemi incelendiğinde gerçekleştirilmesi gereken bir amaç, bu doğrultuda aşılması gereken engeller ve bu engelleri aşmaya yarayacak araçlar üzerinde durduğu görülmektedir.⁵¹ Kutub amacı Allah’ın hakimiyetine dayanan bir İslami düzen kurulması⁵², aşılması gereken engeli Cahiliye⁵³ ve aracı ise Cihad olarak nitelemektedir.⁵⁴

Kutub çalışmalarında Kur’an ve hadisleri esas almış ve bilim dışında, Batıya kapalı bir görüntü çizmiştir.

C. Hasan Hanafi

Kutub’dan sonra Müslüman Kardeşlerin başına geçen 1935 doğumlu Hasan Hanafi ise Kahire Üniversitesi Felsefe Bölümü’nün başkanı olarak, İslam ile sol düşüncüyü birleştiren, Batıyı eleştirmekle birlikte düşüncesinde bilimsel kavramlardan yararlanan bir kişilik olmuştur. 1962’de idam edilen Kutub’un ardından, Hanafi 1979’da sürgün edilmiştir. Hanafi de eğitiminin bir

⁴⁶ Kutup; age, s. 172

⁴⁷ Kutup; age, s. 173

⁴⁸ Kutup; age, s. 228

⁴⁹ Kepel; The Roots of Radical Islam, s. 54.

⁵⁰ Tibi; “The Totalitarianism of Jihadist Islamism and Its Challenge to Europe and to Islam”, s.37.

⁵¹ Bergesen, Albert; **The Sayyid Kutb Reader**, Birinci Baskı, New York, Routledge, 2008, s.14.

⁵² Bergesen; age, s.15

⁵³ Bergesen; age, s. 21

⁵⁴ Bergesen; age, s. 23

kısmını Fransa’da almıştır.⁵⁵ Görüleceği gibi Mısır dahil bazı İslam ülkelerinde olduğu gibi, İslamcı ideologların fikirlerini siyasal sistem içinde rahatlıkla ifade edememe sorunları bulunmaktadır.

Kutub İslam’ın özüne inananlar ile barışçı bir şekilde bir İslam devleti kurmak istemiş, ancak Cahiliye olarak nitelediği Mısır’daki mevcut yönetimin baskısı nedeniyle barışçı yoldan amaca ulaşmanın mümkün olamayacağını, o durumda da inanmayan yöneticilere karşı şiddete başvurulabileceğini savunmuştur. Kutub bunu aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

“ Allah’tan başka bir tanrı yoktur ve Muhammed onun Peygamberidir, kişiler Cahili toplumu ile bağlarını koparmalı ve Cahili liderliğine karşı ayaklanmalıdır.”⁵⁶

Buna karşılık Kutub’dan sonra Müslüman Kardeşlerin ana ideoloğu haline gelen Hasan Hanefi ise Kutub’da görüldüğü gibi gerektiğinde şiddete başvurmaktan kaçınmamayı savunan bir söylem benimsememiştir.⁵⁷ Bunun da etkisi ile Mısır’da bugün Müslüman Kardeşler siyaset içinde yer almakta, diğer İslam ülkelerinde de sistem içinde mücadele etmektedir. Diğer yandan Kutub’un farklılaşan yorumlarına ise El Kaide ve benzer radikal örgütlerin söylemlerinde yer verdikleri görülmektedir.

Kutub’dan farklı olarak Hasan Hanefi geçmişe ve İslamın özüne takılıp kalmamış ve güncel gereklere ve yorumlara da önem vermiştir. Hanefi, İslam dünyasındaki aydınların Selefiler ve Laikler olarak ikiye ayrılmasını yanlış görmüş, her iki tarafın da orta bir yerde buluşmalarının önemini vurgulamıştır.⁵⁸ Hanefi, siyasi partilere karşı olan Kutub’dan farklı olarak bir siyasi part kurulmasını ve Marksizmden etkilenerek, nihayetinde bu partinin

⁵⁵ Akhavi, Shahrough; “The Dialect in Contemporary Egyptian Social Thought : The Scripturalists and Modernist Discourses of Sayyid Qutb and Hasan Hanafi”, **International Journal of Middle East Studies**, Cilt 29, Sayı 3, 1997, s.377-378.

⁵⁶ Kutub, **Milestones**, s. 100.

⁵⁷ Akhavi; a.g.m., s. 386-387

⁵⁸ Akhavi; a.g.m., s.390-391.

sömürgecilik ve feodalisme karşı bir silahlı isyan başlatmasını savunmuştur. Hanefi, Kutub'dan farklı olarak felsefeye önem vermiştir.

Seyyid Kutub'un Yoldaki İşaretler isimli kitabı belirleyecidir. Kutub kitabında Nasır rejimini İslam öncesi "Cahiliye" rejimi olarak nitelemiş ve bunu İslami bir rejim ile değiştirmenin yollarını ortaya koymuştur.⁵⁹ Bu açıdan sözkonusu eser Siyasal İslamcı ideolojiyi anlamak bakımından önem taşımaktadır. Kutub kitabının hemen başında Batıda demokratik, doğuda ise Marksist sistemin ilermediğini, dünyaya yeni bir yön gerektiğini bunun da İslam'a dönüş ve Ümmet olacağını belirtmiştir.⁶⁰ Kutub bunu aşağıdaki şekilde anlatmıştır.

"Bugün insanoğlu sadece sağlıklı gelişimi için değil gerçek dönüşümü için de gerekli olan değerlerden yoksun olduğu için düşüşün eşiğindedir. Bu durum insanlara sunacak hiçbir sağlıklı değer bulunmayan Batı'da açıkça görülmektedir..... Doğu Bloku'nda da durum farklı değildir."⁶¹

Kutub'un hapiste olduğu dönemde Müslüman Hanımlar Topluluğu başkanı Zeynep al Ghazali hareketin gelişiminde önemli rol oynamıştır.⁶² Görüleceği gibi Müslüman Kardeşler, El Kaideden farklı olarak bünyesinde kadınlara da yer vermektedir.

Kutub mevcut düzenle bağların atılarak bir İslami rejim kurulmasını savunmuş, Mevdudi ise bunun adım adım yapılması yaklaşımını benimsemiştir.⁶³ Bununla birlikte Kutub, Mevdudi'nin "hakimiyet" ve "cahiliyet" düşüncesi ve kadınların statüsüne ilişkin görüşlerinden önemli

⁵⁹ Kepel; **The Roots of Radical Islam**, s. 36.

⁶⁰ Kepel; a.g.e, s. 42.

⁶¹ Kutub, **Milestones**, s. 44

⁶² Kepel; **The Roots of Radical Islam**, a.g.e, s.26.

⁶³ Kepel; **Jihad : The Trail of Political Islam** , s.24.

ölçüde etkilenmiş, Mısır Mahkemeleri tarafından yargılanması sırasında da esasen Mevdudi ile aynı şeyleri savunduğunu dile getirmiştir.⁶⁴

Bugün Mısır'da Müslüman Kardeşler demokrasiyi ve seçimleri destekleyen bir grup haline gelmiştir.

Günümüzde önde gelen diğer İslamcı örgütler, Hamas ve İslami Cihad Müslüman Kardeşlerden esinlenmiştir.⁶⁵

Cihad anlayışına radikal bir yorum getiren çevreler ise Seyyid Kutub'un düşüncelerini Suudi Arabistan'daki Selefi akımı ile birleştirmişlerdir.⁶⁶ Böylece ortaya Siyasal İslam ve Müslüman Kardeşlerden ayrı, farklı bir ideoloji olan El Kaide çıkmıştır.

El Kaide'nin söylemlerinde Müslüman Kardeşler hareketine ait bazı öğelere yer verdiği görülmektedir. Öncelikle El Kaide'nin kurucusu Osama Bin Ladin de Müslüman Kardeşlerin önde gelen liderleri gibi Müslüman bir din adamı değildir. Siyasal İslamcı hareketlerde bu unsur özellikle göze çarpmaktadır.

Müslüman Kardeşlerin ana ideoloğu olan Kutub'un, sürekli bir dünya devrimi olarak gördüğü ve "Cahiliye" olarak nitelediği Şeriatın dışına çıkmış İslam ülkeleri yönetimlerine karşı da uygulanması gerektiğini savunduğu farklı Cihad yorumu El Kaide'nin adeta temel dayanak noktası haline gelmiştir. Diğer yandan El Kaide, Kutub'un savunduğu şiddete başvurma kavramına gereğinden fazla ağırlık vermiştir.

Kutub genel olarak Batı'ya, siyasi partilere ve siyaset kurumuna karşı bir söylem geliştirmiştir. Buna El Kaide'nin de sahip çıktığı görülmektedir.

⁶⁴ Kutb, **Milestones**, s. 29, 30.

⁶⁵ Munson; "Islamic Mobilization", s. 487.

⁶⁶ Kepel; **The Roots of Radical Islam**, s. 12.

Benzer bazı özelliklere rağmen El Kaide Müslüman Kardeşler'den ayrılmakta ve farklı bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır. Müslüman Kardeşler, Mısır'da sosyal bir hareket kurulmuş, Kutub dışındaki liderleri tarafından radikal Cihad yorumu ve "şiddete başvurma" fikri ilke olarak kabul görmemiş ve günümüzde Mısır'da siyasi sistemin ana aktörlerinden biri haline gelmiştir. El Kaide'nin hoşgörüsüz, katı yaklaşımının aksine Müslüman Kardeşlerin genel olarak daha ılımlı bir çizgide olduğu ve El Kaide'nin kadınlara karşı bilinen olumsuz tutumundan farklı olarak Müslüman Kardeşler hareketinin gelişiminde kadınların da önemli bir rol oynadığı dikkat çekmektedir.

Bu çerçevede El Kaide'nin Müslüman Kardeşler'den bazı unsurlara yer vermekle birlikte, Müslüman Kardeşler ile El Kaide arasında çok temel farklılıklar bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL İSLAMIN TEMEL KAVRAMLARI

I. ÜMMET KAVRAMI

A. Siyasal İslam ve Ümmet

Siyasal İslamcı Hareket Ümmet kavramına dayanmaktadır. Ümmet, topluluk anlamına gelmektedir. İslam bir anlamda Ümmet'e ait olmak demektir. Bununla birlikte gerçek anlamda Ümmet, İslamda hiçbir zaman var olmamıştır ve İslam toplumları daimi surette birbirlerinden farklı cemaatlerden oluşmuştur.⁶⁷

Siyasal İslamın önemli ideologlarından Seyyid Kutub'un Yoldaki İşaretler isimli kitabında da Ümmet düşüncesi öne çıkmıştır. Kutub'a göre dünyanın yönünü İslam dini ve bunun içinde Ümmet belirleyecektir. Ümmet'in bir coğrafi ya da ırksal sınırı yoktur. Ümmet, entelektüel, sosyal, varlıksal, siyasi ve ahlaki hayatları İslama dayanan insanlardan oluşan bir gruptur. Kutub bunu kendi ifadesiyle aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

“Tarihin bu döneminde İslam ve Ümmet'in zamanı gelmiştir....İslam bir topluluk hüvviyetine bürünmeden rolünü yerine getiremez. Başka bir ifadeyle, İslamın rolünü ortaya koyabilmesi için bir topluluk ya da ulus şeklini alması kaçınılmazdır.... Müslüman toplumu uzun yüzyıllardır mevcut değildir. ... Müslüman toplumu, herhangi bir ülkeyi ya da ulusu nitelemez. Bu Allah'ın buyruklarına sadık, İslamı düşünceler,

⁶⁷ Tibi, Bassam; **İslam Between Culture and Politics**, İkinci Baskı, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2005, s. 128-129.

kavramlar, yasalar ve düzenlemeleri benimseyen insan topluluğunun ismidir.”⁶⁸

Ümmet görüşünü savunanlara göre dünya halen Cahiliye döneminde yaşamaktadır. Ümmet ancak Allah'ın hakimiyeti egemen olduğunda var olabilir.⁶⁹ Bunlar Ümmet'in ilk olarak Müslüman ülkelerde İslami bir rejim kuracağına ve bunun ardından tüm dünyaya yayılacağına inanmaktadır.

Ümmet, Müslüman Kardeşlerin yanısıra Afganistan'daki yapılanma açısından da önem taşımıştır. Gerek Sovyet işgaline karşı gerek daha sonra Taliban saflarındaki savaşçılar İslam Ümmeti arasından bulunmuştur.

Ümmet kavramının Siyasal İslamın gelişmesi çerçevesinde genişlediği görülmektedir. Nitekim Humeyni'nin 1989'da İngiliz vatandaşı olan ve İngiltere'de yaşayan Salman Rusdie hakkında ölüm fetvası yayınlaması, Fransa'da ortaya çıkan türban krizi, Berlin Duvarının yıkılması ile İslam'ın eski Sovyet coğrafyasına tesir etmesi Ümmetin genişlemesine örnektir.

B. El Kaide ve Ümmet

El Kaide açısından incelediğimizde, bunun temel hareket noktalarından birinin Ümmet olduğunu görürüz. El Kaide hem sahip olduğu tabanı korumak, hem de küresel bir söylem ile ulusal sınırların ötesinde var olabilmek amacıyla Ümmet'e önemli bir vurgu yapar. Hareketin varlığını sürdürebilmesi ve yeni üyelere ulaşabilmesi amacıyla Ümmet olgusunu daha da geliştirmeye ve genişletmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Esasen El Kaide'nin küresel ölçekte ses getiren eylemlerinin amaçlarından birinin de bu olduğu görülmektedir.

⁶⁸ Kutub; **Milestones**, s. 46-47

⁶⁹ Kepel; **The Roots of Radical Islam**, s. 43

II. İSLAM'DA CİHAD ANLAYIŞI VE SÜREKLİ SAVAŞ OLGUSU

A. Cihad Kavramı

Cihad, İslam dininde geleneksel olarak, dini yaymak, İslam ülkesini ve halkını dış güçlere karşı korumak amacıyla yapılan kutsal savaş anlamına gelmektedir. İslam dini Cihadın sınırlarını net bir şekilde çizmiştir. İslam'da iki tür Cihad vardır. Bunlardan birincisi dini yaymak amacıyla, genellikle Halifenin komutasında yapılan ofansif Cihaddır. İkincisi ise Müslümanlara karşı Müslüman olmayanlar tarafından düzenlenen saldırılara karşı koymak için düzenlen defansif Cihaddır.

Siyasal İslamcı hareketlerin gelişiminde Cihadın farklı yorumları ortaya çıkmaktadır.

B. Mevdudi ve Cihad

Mevdudi Cihadı ele almakla birlikte özellikle Kutub'un aksine bunu radikal bir biçimde yorumlamamıştır. Diğer yandan Mevdudi esasen kutsal savaş olarak Hristiyanlıkta da var olan Cihadın Müslüman olmayan çevreler tarafından bir aşırılık olarak yorumlanmasına da karşı çıkmıştır. Mevdudi Cihaddan aşağıdaki şekilde bahsetmiştir: ⁷⁰

“Genel kullanımda Cihad kelimesi İngilizce’de kutsal savaş anlamına gelmektedir. Bir süredir dost olmayan çevreler bunu saf bir aşırılık olarak takdim ederek, “Allahu Ekber” diye bağırarak elleri bıçaklı, sakallı insan görüntüleri ile aktarmaya çalışmaktadır. Bu imajı güçlendirmek için bu insanları gözleri kan içinde göstermektedir. Bu insanların Müslüman olmayanları Allah’ın tek tanrı olduğunu kabul etmeye zorladıkları ve bunu yapmadıkları takdirde onları öldürdükleri

⁷⁰ Bergesen; *The Sayyid Qutb Reader*, s. 58

belirtilmektedir. Bu çevreler bizim tarihimizi başarıyla saptırarak, bu ulusun tarihi kan kokuyor inancını yaymaya çalışmaktadır.”

Yukarıda da açıkça görüldüğü üzere Mevdudi Cihadın Batı tarafından vahşi bir olgu ve bir savaş olarak anılmasına karşı çıkmıştır. Kur'an ve Hadislerden hareketle kendisi Cihadı İslam ideallerini yaymak için yapılan bir mücadele olarak tanımlamıştır. Mevdudi Cihadın mutlaka şiddet içermesi ve savaş şeklinde olması gerekmediğini, esasen Müslümanların İslamı idealleri yaymak için yaptıkları tüm çalışmaların bir Cihad olduğunu belirtmiştir. Mevdudi'nin sadece Kur'an ve Hadislerde hareket ettiği, Cihadın uygulanma şeklini ve olumsuz örneklerini dikkate almadığı görülmektedir. Mevdudi savaş şeklindeki Cihadın ise baskı ve tiranlığa, Allah'ın gerçeklerinin var olmasını engelleyen inançsızlara ve anlaşmalara riayet etmeyen Müslüman olmayan ülkelere karşı açılabilceğini belirtmektedir.⁷¹

Mavdudi'nin Müslümanların kendilerinden olmakla birlikte, ülkelerine baskı ve tiranlık getirenlere karşı da Cihada başvurulabileceğini belirtmiş olması dikkat çekmektedir.⁷² Nitekim daha sonra Seyyid Kutub'un, Mevdudi'nin genel olarak ılımlı tutumundan değil de özellikle bu görüşünden etkilendiği görülmektedir. Halbuki Mevdudi İslam'da savaşı yıkıcı bir unsur olarak değil dünyada barış ve adaletin garantisi olarak değerlendirmiştir.⁷³

C. Müslüman Kardeşler ve Cihad

Müslüman Kardeşlerde Cihad anlayışı ilk olarak 1930 yılında basılan Hasan Al Benna'nın Cihad Üzerine Yazılar (Risalat D'jihad-Essay on Jihad) adlı eserinde işlenmiştir.

⁷¹ Ahmad; **Maulana Maududi and the Islamic State**, s. 120-124

⁷² Ahmad; age, s. 122

⁷³ Gilani; **Maududi-Thought and Movement**, s. 374.

El Benna'nın ardından gelen Seyyid Kutub Cihad fikrini ayrıntılı olarak ele almıştır. Kutub'un Cihad konusundaki düşünceleri gerek radikal akımları gerek El Kaide ideolojisini etkilemiştir. Kutub Yoldaki İşaretler isimli kitabında Cihad konusunda aşağıdaki ifadelerde bulunmuştur:

“İslam dini insanların reformu amacıyla tebliğ ve ikna yöntemini kullanır. Cahiliye düzenini ortadan kaldırmak amacıyla Cihada başvurur.... Cihad ile ikna ve tebliğ aynı derecede önemlidir.”⁷⁴

“İslam'da Cihad bir gerçektir ve modern savaştan çok farklı bir kavramdır.”⁷⁵

“İslam defansif değildir ve burada Cihad tebliğ gibi bir mücadele aracıdır.”⁷⁶

“İslam'da Cihad geçici bir aşama değil, devamlı bir savaştır. Bu yeryüzünde doğru ile yanlışın birarada olamayacakları gerçeğinin doğal bir sonucudur.”⁷⁷

“İslam insana gerçek ve tam bir özgürlük sağlamak amacıyla Cihadı kullanır. Bu hakimiyetin Allah'a ait olduğunun kabul ettirilmesi ile sağlanabilir.”⁷⁸

“İslam ile kişi arasında bir perde kalmaması için güce başvurulur. Amaç özgür bir ortam yaratmaktır.”⁷⁹

“İslam Cahiliyeyi mağlup etmeden ateşkes ilan etmez”⁸⁰

⁷⁴ Kutub; **Milesones**, s. 110

⁷⁵ Kutub; **age**, s. 113

⁷⁶ Kutub; **age**, s.120

⁷⁷ Kutub; **age**, s. 125

⁷⁸ Kutub; **age**, s. 134

⁷⁹ Kutub; **age**, s. 137

⁸⁰ Kutub; **age**, s. 138

“İslam Allah’ın hakimiyetine dayanan kutsal bir düzendir. Cihad ise bu düzeni hakim kılmanın bir aracıdır”.⁸¹

Kutub, Kur’an’ın Gölgesinde isimli kitabında da Cahiliye-Cihat ikilemesini işlemiştir.⁸²

Diğer yandan Kutub dünyadaki mücadelenin esasen kapitalizm ve komünizm arasında olmadığını, Batı materyalizmi ile İslam arasında olduğunu ve hem Batının hem de Doğunun İslam dünyasına karşı savaş ilan ettiğini dile getirmiştir.⁸³

D. Selefilik, El Kaide ve Cihad

Cihad anlayışını radikal bir şekilde yorumlayan Selefilik 1980’lerde Afganistan’da ortaya çıkmış ve 1990’larda etkin hale gelmiştir. İslam’ı çok dar yorumlar ve şiddeti savunur. İsteddiği düzene ulaşmanın yolu şiddettir.

1980’ler boyunca Suudi Arabistan ve ABD, Sovyet işgali altındaki Afganistan’da kullanılmak üzere Pakistan’a yaklaşık 4 milyar dolarlık bir kaynak kanalize etmiş, bu kaynağın önemli bölümü Cihad anlayışını radikal şekilde yorumlayan bu gruplara aktarılmıştır.⁸⁴ El Kaide de bu çerçevede ortaya çıkmıştır. ABD Başkanı Reagan Afganistan’daki mücahitleri “ABD’nin kurucularının ahlaki eşitleri” olarak tanımlamıştır.

Cihadı radikal bir şekilde yorumlayan bu hareket 1990’larda ise yeni köktenci akımların Suudi ve Körfez sermayesi ile desteklenmesinden beslenmiştir. Radikal hareket Suudi Arabistan ve Mısır’da olduğu gibi bir ülke yönetimini, Cezayir’de olduğu gibi dinden çıktığını savunduğu bir halkı ya da El Kaide örneğinde olduğu gibi, İsrail ve Arap Yönetimlerine verdiği destek,

⁸¹ Kutub; **age**, s.143

⁸² Bergesen; **The Sayyid Qutb Reader**, s. 49-50

⁸³ Shepard; **Sayyid Qutb and Islamic Activism**, s. xxii

⁸⁴ Akhtar; Amirali, Raza; “Reading between the lines” s. 390.

Irak politikası ve Suudi Arabistan'daki askeri varlığı nedeniyle ABD'yi hedef alır. El Kaide, ABD'nin Müslüman dünyasında, Filistin'de, Irak'ta ve Sudan'daki faaliyetlerini neden göstererek bu ülkeye karşı defansif cihadı savunur.

Cihadı radikal şekilde yorumlayan bu hareket için Afganistan'ın özel bir yeri vardır. Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgali çerçevesinde yaşananlar sonucunda Arap ülkelerinden gelen Selefiler, radikal Cihad anlayışına sahip Selefilere dönüşmüştür. Sovyetler Birliğine karşı verdikleri mücadeleye sayesinde 1989'da Sovyetlerin çekilmesini sağladıklarını düşünen Arap Selefiler, aynı yöntemleri diğer ülkelerde de uygulayabileceklerini değerlendirmiştir. 1988'de yılında El Kaide kurulmuş, Afganistan'daki işgalin ardından ülkelerine dönen Selefiler Mısır ve Cezayir'de siyasi süreçte başarılı olamamış ve 1990ların ikinci yarısında enerjilerini El Kaide'ye kanalize etmiştir.⁸⁵

Cihad anlayışını radikal şekilde yorumlayan Selefiler, diğer Selefilere farklı olarak Cihadı, Siyasal İslamcılardan farklı olarak ise İslamın özüne dönmeyi savunurlar. Radikal Cihad yorumunda bulunanların tümü Selefidir ancak tüm Selefiler radikal Cihad anlayışına sahip değildir.⁸⁶ Bu hareket bir anlamda Pakistan-Afganistan sınırında çözülmemiş sorunlar ve gerilimlerden doğmuştur.⁸⁷

Cihad günümüzde tüm dünyada farklı bir düzen kurmak için sürdürülen mücadelenin ana araçlarından biri haline gelmiştir. Radikal Cihad anlayışı artık devletler arasında örgütlü ordular ile yürütülmeyen yeni bir savaş şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁸

⁸⁵ Denoeux; "The Forgotten Swamp", s.70.

⁸⁶ Roy;Zahab; **Islamist Networks, The Afghan-Pakistan Connection**, s.3.

⁸⁷ Denoeux; "The Forgotten Swamp", s.70.

⁸⁸ Tibi; "The Totalitarianism of Jihadist Islamism and Its Challenge to Europe and to Islam", s. 37.

İslam adına terör yapan gruplar ABD'nin bugünkü uluslararası sistem içindeki etkin konumundan, özellikle bölgede İsrail'e olan desteğinin yarattığı memnuniyetsizlikten ve genel olarak Orta Doğu'da izlediği politikalardan yararlanırlar. ABD'nin bölgedeki Mısır yönetimi gibi rejimlere desteği, yıllarca Saddam'a verdiği desteğin ardından Irak'ı işgali bunlar için istismar edilecek unsurlardır.⁸⁹

El Kaide için ise Cihad, sonucunun başarılı olup olmadığına bakılmaksızın Müslümanları biraraya getiren ve motive eden bir eylemdir.⁹⁰ Bin Ladin'in yanında ideolog olarak bulunan Abdullah Azzam "Cihad her Müslümanın görevidir" inancını işlemiştir.⁹¹

Radikal İslamcılar açısından terör bir amaç değil araçtır. Seyyid Kutub, Cihad vasıtasıyla dünya devriminin düzeninin önce İslam ülkelerinde başlayacağını, daha sonra tüm dünyaya yayılarak yeni bir düzen kurulacağını savunur.⁹² Bu şekliyle alternatif bir ideolojidir. Görüleceği gibi marjinal unsurlar içermektedir.

Radikal Cihad anlayışına sahip örgütler dinin siyasileşmesinin ve siyasetin dini öğelere bürünmesinin bir sonucudur.⁹³

Bassam Tibi, radikal Cihad anlayışının, İslam'daki Cihad anlayışından farklı olduğunu, bunun Şariat yorumunun da İslamdan farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Cihad'a radikal yorum getiren hareket terörizme başvurmakla birlikte aslıdan ideolojik bir mücadeledir.⁹⁴

Görüleceği üzere El Kaide Cihad'a İslam dinindeki klasik anlamından çok daha farklı ve radikal bir yorum getirmektedir. Bu özelliği ile El Kaide'nin

⁸⁹ Sardar, Ziauddin; "Maulana Sayyid AbulAla Maudidi", **New Statesman**, Temmuz 2003, s. 28.

⁹⁰ Roy, Olivier; Abou Zahab, Mariam; **Islamist Networks, The Afghan-Pakistan Connection**, çev. John King, İkinci Baskı, Londra, Hurst & Company, 2004, s.4.

⁹¹ Kepel; **Jihad : The Trail of Political Islam**, s.318.

⁹² Tibi; "The Totalitarianism of Jihadist Islamism and Its Challenge to Europe and to Islam", s.37.

⁹³ Tibi; a.g.m., s.37.

⁹⁴ Tibi; a.g.m., s. 38.

radikal Cihad anlayışı Seyyid Kutub'un yorumundan bazı unsurlara yer vermektedir. Bununla birlikte El Kaide'nin radikal Cihad anlayışının yıkıcı ve hedef gözetmeyen özelliği dikkat çekmektedir. El Kaide gerek İslam dünyasında gerek diğer ülkelerde hedef gözetmeksizin, sansasyonel eylemlere girişmeyi radikal bir şekilde Cihad olarak yorumlamaktadır. Bunun şimdiye kadar İslam dünyasında görülen radikal hareketlerin en uç noktasını teşkil ettiğini söylemek herhalde yanlış olmayacaktır.

III. SİYASAL İSLAM

A. Siyasal İslamın Gelişimi

Siyasal İslam, Selefizm ve Vahabizm'den farklı olarak daha yeni bir olgudur. Mevcut düzeni eleştirir, buna karşı koyar ve bunu değiştirmeyi arzular. Çağdaş İslam toplumlarının karşılaştıkları sorunlara ilişkin reçeteler sunar. Siyasi amaçları olan gruplar tarafından İslam dininden alıntılar yapılarak bir düzen oluşturma çabasıdır.

İlk kez 19. yüzyılda Cemalettin Afghani İslam ve milliyetçiliği batıya karşı birleştirmiştir.

Siyasal İslam Mevdudi, Kutub ve Humeyni çizgisinde gelişmiştir. 1973 Arap-İsrail savaşı öncesinde potansiyel bir güç haline gelememiş, ilk kez 1979 İran Devrimi ile kendini göstermiştir.⁹⁵ Siyasi İslam post-kolonizasyon sürecinde iktidarı ele geçirmek amacıyla ortaya çıkan bir siyasi akımdır. Soğuk savaşın ardından, sosyalizmin bir alternatif olarak ortadan kalktığı, alternatif bir ideolojinin yokluğu hissedilen tek kutuplu dönemde kitleleri bir araya getiren Batı karşıtı bir akın olarak şekillenmiştir.⁹⁶ Mevlana Mevdudi ve

⁹⁵ Kepel; Jihad : The Trail of Political Islam, s. 5.

⁹⁶ Ayoob, Mohammed ; "Challenging Hegemony : Political Islam and the North-South Divide", *International Studies Review*, Sayı 9, 2007, s.631.

Seyyid Kutub başlıca ideologlarıdır. Milliyetçiliğin bir versiyonudur ve modern bir kavramdır.⁹⁷

Siyaset bilimci Gulian Denoux Siyasal İslamı, İslam dininin siyasi amaç güden bireyler, gruplar ve örgütler tarafından araç haline getirilmesidir diye tanımlar⁹⁸

Bassam Tibi siyasal islami tanımlarken Hannah Arent'in değerlendirmesinden hareket etmektedir. Buna göre Siyasal İslam hem bir ideoloji, hem de bir hareket ve bir siyasi idare şeklidir. Siyasal İslam, toplumu Şeriat kuralları içine almayı amaçlar.⁹⁹

Siyasal İslam genel olarak her ülkede, o ülkedeki iktidara bir alternatif olarak dini öğeleri de kullanarak oluşmuştur. Siyasal İslamcı hareketlerin önemli bir özelliği de genel olarak baskıcı ve demokratik temsil imkanının bulunmadığı ülkelerde ortaya çıkmalarıdır.¹⁰⁰

Siyasal İslam Kuzey-Güney arasındaki dengesizliğe de bir tepkidir. Geçmişte Fransa ve İngiltere'yi, bugün ise ABD'yi bu dengesizliğin başlıca sorumlusu olarak değerlendirir ve hedef alır.

Filistin sorunu Siyasal İslam açısından büyük önem taşımaktadır. Diğer yandan, ABD'nin İran, Suriye ve Sudan karşıtı söylemlerinin yanında İsrail'e olan desteği onu doğrudan bir hedef haline getirir.

Siyasal İslamcı akımların kurucuları ile Batı arasındaki ilişkiler çarpıcıdır. Siyasi İslamcı hareketler bir yandan Batı'yı ciddi bir şekilde eleştirirler. Diğer yandan bu hareketlerin kurucuları çoğunlukla modern, laik eğitim sistemlerinde, hatta Batı ülkelerinde eğitim almışlardır. Çoğu beşeri

⁹⁷ Akhtar, Amirali, Raza; "Reading between the lines", s. 384.

⁹⁸ Ayoob; "Political Islam : Image and Reality", s.1.

⁹⁹ Tibi, Bassam; Islam Between Culture and Politics, s. 143.

¹⁰⁰ Ayoob, "Challenging Hegemony", s. 635.

bilimler ve din değil, mühendislik ve modern bilimler mezunudur. Örneğin, İran devriminin ideologlarından Ali Shariati ile Sudanlı Hasan al-Turabi doktora derecelerini Fransa'da Sorbonne Üniversitesi'nden almışlardır. Bunlar eğitilmiş olmalarına karşın ülkelerinde sosyal statüleri düşük olan kesimlerden gelmektedir ve ülkelerinin geri kalmışlığı ile sözkonusu statüleri onları etkilemiştir. Siyasi İslamcı hareketlerin sempatanları da Batılılaşmanın sonucunda ortaya çıkan, şehirlerin banliyölerinde yaşayan kesimdir. İşin ilginç yanı bunların 1960'larda Orta Doğu toplumlarının batılılaşması ve laikleşmesi için bel bağlanan kesimler olmalarıdır. Daha ılımlı İslami akımlar ise genellikle sistem içinde yer alan, sosyal statüsü yüksek kesimlerden çıkmaktadır.¹⁰¹ Siyasal İslamcıların diğer bir özelliği de çok eleştirdikleri batının teknolojisinden yararlanmalarıdır. 1970'lerde Humeynin kasetleri, 11 Eylül saldırıları öncesi ve sonrasında ise El Kaide'nin internet ve bilgi teknolojilerinden yararlanması buna örnektir.¹⁰²

Kötendinci tanımına en yakın olan Selefiler ile Siyasal İslamcılar, İslamın özüne dönme olarak tanımlanabilecek olan aynı temele dayanırlar. Bununla birlikte ikisi arasında önemli farklar vardır.¹⁰³

Öncelikle Siyasal İslamcılığın temelinde siyasi eylem yatar. Amaç dünyayı kendi görüşleri çerçevesinde değiştirmektir. Siyasi eylemi savunur. İslama arkasını döndüğünü ifade ettiği Hükümetleri hedef alır. Selefizm ise siyasetle değil, din ile ilgilenir, Hükümetleri hedef almaz. Diğer yandan Siyasal İslamcılar, Selefilerin aksine, İslam'a gönderme yaparak yeni bir düzen yaratmak isterler. Bu eski düzenden farklıdır. Köktendinciler, Şeriat kurallarının aşama aşama uygulanmasını savunurlar ve kadının eğitim almasına, rolüne karşıdırlar. Siyasal İslamcılar ise önce iktidarı ele geçirmeye öncelik verirler ve bu olduktan sonra Şeriat düzeni için uygun koşulların ortaya çıkacağını savunurlar. Siyasal İslamcılar gerekli ayırımı yapılması

¹⁰¹ Denoeux, "The Forgotten Swamp", s. 62.

¹⁰² Denoeux, a.g.m., s. 63.

¹⁰³ Denoeux, a.g.m., s.63-65

koşuluyla kadınların eğitime ve sosyal yaşamda rol oynamasına karşı değillerdir. Köktenciler genellikle din adamları arasından çıkar ve siyasal iktidar ile iç içe iken, Siyasal İslamcılar ise daha çok düzenli İslami eğitim almamış, mühendisler, doktorlar ve ziraatçılar arasından gelirler. Mısır ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde Yönetim Köktencileri, Siyasal İslamcılara karşı kullanır. Siyasal İslamcılar, iktidarlar ile işbirliği yapan Köktendincileri eleştirir hatta hedef alırlar. İran Devrimi de esasen dini elit tarafından değil, daha ziyade Siyasal İslamcı bir grup tarafından yapılmıştır.

Siyasal İslamcılar İslam tarihine kendi açılarından bakarak, buradan bazı unsurları alarak kendilerine göre bir gelenek yaratırlar. Siyasi, sosyo-politik ve ekonomik gerçekleri dikkate almayan bu hareket, sorunların kaynağı olarak İslamın özünden ayrılmayı görür. Bunlar İslami yönetimlere ve buna bağlı olan Ulemaya karşıdır. Ulemayı yönetimlerle işbirliği yapan olumsuz bir unsur olarak değerlendirirler. Çok azı Ulema kökenlidir. Yaygın olarak laik eğitim almış öğretmenler, gazeteciler ve mühendisler arasından çıkmıştır.¹⁰⁴

Siyasi İslam'a ilişkin bir tanım bu ideolojin özünü ortaya koymaktadır :

“Siyasal İslam Müslüman toplumlarda siyaset ve toplum yapısının nasıl olacağı ile ilgilenir. Bugünkü toplumsal sorunlara (challenge) geleceğe ilişkin tasarımlar sunarak yanıt vermeye çalışır.”¹⁰⁵

Siyasal islamcı hareketler bazı açılardan ortak özellikler gösterse de, laik hareketler gibi daha çok ülkesel çerçevede kalmıştır. Cemaat-i İslami Pakistan'la, FIS Cezayir'le, Müslüman Kardeşler Mısır'la, Vahabizm ise Suudi Arabistan'la sınırlıdır.¹⁰⁶ Bu durum Siyasal İslamcılarının uluslararası sistemin ulus devletlerden oluştuğu ve insanları dini bağlardan ziyade ulusal bağların

¹⁰⁴ Ayoob, Mahmood; “The future of political islam : the importance of external variables”, **International Affairs**, Cilt 81, Sayı 5, 2005, s. 952.

¹⁰⁵ Ayoob, a.g.m., s. 951-952.

¹⁰⁶ Ayoob, a.g.m, s. 953.

biraraya getirdiği varsayımından hareket ettiklerini gösterir. Londra’da ortaya çıkan Hizb-ut-Tahrir ve Al Mujahiroun gibi marjinal hareketler dışında Hilafetin tesisi gibi bir amaç da yoktur.

El Kaide ise marjinaldir ve İslam ülkelerinde yaygın bir tabanı yoktur. Siyasal İslamcı hareketler ise radikal olmaktan ziyade reformcudur ve mevcut anayasal sistemler içinde hareket ederler. ¹⁰⁷

Siyasal İslamcı hareketlerin en büyük özelliklerinden biri de teolojik olmaktan ziyade siyasi olmasıdır. Güncel siyasi ve toplumsal sorunlara yanıt bulmaya çalışır. ¹⁰⁸

Siyasal İslamcı hareketler, laik siyasi akımlar vasıtasıyla ülke içinde kendilerini ifade edemeyen Müslüman Kardeşler ve Camaat-i İslami gibi ya da bağımsızlık mücadelesi veren Hamas, Hizbullah gibi yapılar olarak karşımıza çıkarlar. ¹⁰⁹ Genel olarak baskıcı ve laik muhalefetin ortaya çıkması engellenen İslam ülkelerinde görülür. Devlet laik muhalefetin sesini kısıabilirken, devletin hakim olmadığı dini alanı kullanan bu hareketler uygun ortamı bulmuştur. Bunun en başarılı örneği Şah Yönetimi altındaki İran’dır. ¹¹⁰

Siyasal İslamcılarının genel bir özelliği, üniversite eğitimi almalarına rağmen kendi ülkelerindeki siyasi sistem içine giremeyen, çoğunun maddi durumu iyi olan Müslüman gençlerden oluşmasıdır.

Siyasal İslamın gelişimi bakımından önem taşıyan tarihler kısaca aşağıda belirtilmiştir.

- 19’yy’da yabancı işgaline karşı başlayan direniş,
- 1967’de Arap-İsrail savaşından Arapların yenilgisi

¹⁰⁷ Ayoob a.g.m. s. 954 .

¹⁰⁸ Ayoob, a.g.m., s. 955

¹⁰⁹ Ayoob, a.g.m., s.955

¹¹⁰ Ayoob, a.g.m. s. 957

- 1970'lerde Mısır'da etkisi artan Müslüman Kardeşler,
- 1979 İran İslam devrimi,
- -1990'da Birinci Körfez Savaşı sonrasında ABD'nin Orta Doğu'ya yerleşmesi.

Afganistan'nın işgalinin ardından ABD'nin Ortadoğu'ya yerleşmesinin 11 Eylül üzerinde doğrudan etkisi vardır. ¹¹¹

1990'larda ise "Neo-fundamentalist" olarak nitelenen Yeni Köktendici hareket ortaya çıkmıştır. Bunlar Siyasal İslamcılardan farklı olarak, İslamın özüne dönmek ile ilgilenir, yönetimi ele geçirmeye öncelik vermek yerine aşama aşama Şeriat hükümlerini uygulamak isterler, kadınlar konusunda daha muhafazakarlardır. Bu özellikleri ile köktenci bir görüntü verirler. Ancak Köktencilerden farklı olarak siyasi mücadele yürütürler. ¹¹² 1990'larda Suudi Arabistan, Cezayir ve Pakistan bunları desteklemiştir. 1970'lerde Siyasal İslamcılığın başarılı olmaması ve Orta Doğu ülkelerinde siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel yapının bir türlü iyileşmemesinin hayalkırıklığı içindeki kesimler, hızla Yeni Köktenci akımlara yönelmiştir. Taliban da bu sınıfa girer. Tam olarak Yeni Köktenci olarak nitelenemese de bunun radikalize olmuş halidir. Kadınlara karşı aşırı hoşgörüsüzlüğü ve her türlü yeniliğe karşı olması buna işaret eder. Amaçlara ulaşmak için şiddete başvurmayı savunur.

Bir anlamda radikal İslami hareketten değil radikal İslamlardan bahsetmek doğru olacaktır. Batıdaki yaygın inanışın dile getirdiği gibi Siyasi İslam'ın monolitik bir yapıda olduğu, esastan şiddet içerdiği ve din ile siyasetin sadece İslam'da içiçe geçtiği saptamaları doğru değildir. Sünni ve Şii hareketleri birbirlerinden ayrılırlar. Sunnilerin ideologları Seyyid Kutub ve Mevdudi, Şiilerin ise Humeyni ve Nasrallah'dır. Amaçlar da farklıdır. Bu açıdan tek bir Siyasi İslam sözkonusu olmamakla birlikte, uluslararası literatürde bunların tek bir hareket olarak nitelenmelerinin başlıca nedeni

¹¹¹ Van Slooten, Pippi, "Dispelling Myths About Islam and Jihad", **Peace Review : A Journal of Social Justice**, Sayı 17, 2005, s. 290.

¹¹² Denoeux, "The Forgotten Swamp", s.66

sonuçta İslami bir siyasi ve sosyal sistem kurmak istemeleridir. Bu hareketlerin geleceğinde gerek İslam ülkelerindeki ortam gerek uluslararası aktörlerin bunlara nasıl yaklaşacakları belirleyici olacaktır.¹¹³

Siyasal İslamcı hareketler uluslararası ortamın yapısından da yararlanmışlardır. Dekolonizasyon sürecinden laik siyasi sistemler benimseyerek başarıyla çıkamayan ülkelerde Siyasal İslamcı hareketler İslamın özüne dönüş için adet bir reçete olarak sunulmuştur. Önce İngiltere ve Fransa'nın koloni yönetimleri bugün ise ABD'nin etkinliği bu hareketlerce istismar edilmektedir. Bugün ABD'ye karşı olan muhalefet onun değerlerine değil, Orta Doğu'da ABD'nin İsrail'e desteğine ve dış politikasına karşıdır.¹¹⁴

Bassam Tibi'ye göre Siyasal İslam'da altı aşama önem taşımaktadır:¹¹⁵

1. 1924'te Halifeliğin kaldırılması,
2. 1928'de Türkiye ve Mısır'da laik ulus devletlerin kurulmasının ardından Hasan El Benna'nın Müslüman Kardeşleri kurması,
3. 1950'lerde Müslüman Kardeşlerin Seyyid Kutub'un önderliğinde Cihadı benimsemesi ve uluslararası Siyasal İslamın ortaya çıkması,
4. 1967'de İsrail karşısında büyük askeri ve siyasi yenilginin İslamcılara yaraması,
5. 1979'da İran'da İslam devrimi ile İslamın uluslararasılaştırılması,
6. 11 Eylül 2001'de İslamın uluslararasılaştırılmasının yanısıra militanlaşması.

¹¹³ Ayoob, "The future of political islam", s. 956

¹¹⁴ Ayoob, a.g.m. s. 958.

¹¹⁵ Tibi, **Islam Between Culture and Politics**, s. 160

B. Siyasal İslam ve El Kaide Farkı

El Kaide marjinaldir ve İslam ülkelerinde yaygın bir tabanı yoktur. Siyasal İslamcı hareketler ise radikal olmaktan ziyade reformcudur ve mevcut anayasal sistemler içinde hareket ederler.

Siyasal İslamcı hareketten bazı unsurları alan El Kaide, esas olarak bu kategoriye girmemektedir. Siyasal İslamcı hareketler İslami usüller çerçevesinde bir düzen kurmayan çalışmakla birlikte, bunu siyasal sistemin dışına çıkmadan, sistem içinde gerçekleştirmeye çalışırlar. Siyasal İslamın gelişiminde Kutub dışında radikal Cihad fikri göze çarpmaz. Diğer yandan, Siyasal İslamcı hareketlerin faaliyet alanı daha ziyade bir ülke ile sınırlıdır. El Kaide de, Siyasal İslamcı hareketler gibi farklı bir düzen kurmaya çalışır. Ancak buradaki temel fark El Kaide'nin kurmak istediği düzenin evrensel olması ve El Kaide'nin siyasal sistem içinde mücadeleyi değil, radikal bir Cihad anlayışını benimsemesidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EL KAİDE'NİN KURULUŞU VE ÖZELLİKLERİ

I) AFGANİSTAN SAVAŞI VE TALİBAN YÖNETİMİ ¹¹⁶

Büyük güçlerin iktidar mücadelesi nedeniyle Afganistan'da sorunlar eksik olmamış, ülke kalkınmamış ve Sovyetler Birliği 1978 ve 1979 yıllarında Afganistan'daki karışıklıklardan istifade ederek Afganistan'ı 4 Aralık 1979 gecesini 85 bin askerle işgal etmiştir.

Sovyet işgaline karşı Afgan kabileleri büyük direniş göstermiş, ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan'ın desteğiyle mücahit gruplar bu dönemde Afganistan'a gönderilerek büyük bir mücadele başlatılmış ve sonuçta 25 bin kayıp veren ve milyarlarca dolar harcayan Sovyet ordusu 15 Şubat 1989 günü Afganistan'dan çekilmiştir.

Sovyet işgalinin ardından Pakistan'da üstlenen mücahit gruplar Afganistan'a gelmiş, ancak çeşitli gruplar arasında uzlaşma tesis edilememiş ve ülkede iç savaş çıkmıştır. Kabil'de Cumhurbaşkanlığına getirilen Prof. Burhaneddin Rabbani ile Başbakan ve Hizb-i İslami lideri Gülbeddin Hikmetyar arasında iktidar mücadelesi başgöstermiştir.

1994-2001 döneminde ülkeye hakim olmaya başlayan Taliban Kandahar'da ortaya çıkmıştır. Afganistan'da medrese öğrencilerine Talip denmektedir. Talipler Taliban'ı oluşturmuştur. 29 Ekim 1994'te Kandahar'ı ele geçiren Taliban, ağırlıklı olarak Peştunlara dayalı bir harekettir.

¹¹⁶ AYDIN, Aziz; "Afganistan Tarihi, Türkiye-Afganistan İlişkileri, İkili İlişkilerde Gelecek Döneme İlişkin Beklentiler", **TBMM Kütüphane, Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Araştırma Servisi Raporu**, Ocak 2003, s. 12-13.

Molla Muhammed Ömer liderliğindeki Taliban, Pakistan, Suudi Arabistan ve ABD tarafından desteklenmiş, böylece Afganistan'ın tamamına hakim olması ve ülkenin istikrarlı bir yönetime kavuşması amaçlanmıştır. Burada ABD ve Pakistan'ın, Afganistan'ın istikrara kavuşmasının Orta Asya petrol ve doğal gazının Afganistan üzerinden Pakistan'ın Karaçi limanına sevk edilmesine ilişkin projeleri de etkili olmuştur.

ABD ve Pakistan'ın askeri, Suudi Arabistan'ın maddi desteği ile Taliban 27 Eylül 1996'da Kabil'i ele geçirmiştir. Tacik liderler Rabbani, Şah Mesud, Özbek General Raşit Dostum ve Şii Kerim Halili'nin kurduğu Kuzey İttifakı Taliban'a karşı mücadele vermekle birlikte, Taliban 8 Ağustos 1998'de Mezar-ı Şerif'i hakimiyeti altına almıştır.

Tam bu dönemde 20 Ağustos 1998'de Nairobi ve Darüsselam'da ABD Büyükelçiliklerine karşı bombalı terrorist saldırılar gerçekleştirilmiştir. Uluslararası ajanslar saldırıların, Afganistan'da Taliban'ın himayesinde barınan El Kaide örgütü tarafından gerçekleştirildiği haberlerini geçmiştir.

Taliban karşıtı ittifakın lideri Ahmed Şah Mesud, 9 Eylül 2001 tarihinde, El Kaide tarafından gerçekleştirildiğine inanılan bir suikaste uğramıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ise El Kaide tarafından ABD'yi hedef alan tarihin en büyük terörist saldırıları gerçekleştirilmiştir.

Bunun sonucunda ABD tarafından 7 Eylül 2001'de Afganistan'da Taliban Yönetimine ve El Kaide'ye karşı "Sürekli Özgürlük Operasyonu" olarak bilinen kapsamlı bir harekat başlatılmıştır. 9 Kasım'da Mezar'ı Şerif, 13 Kasım'da ise Kabil Kuzey İttifakı birlikleri tarafından alınmıştır. Aralık ayındaki Bonn Konferansı sonrasında 22 Aralık 2001'de Hamid Karzai Afganistan Geçici Yönetimi Başkanı olarak göreve başlamıştır.

1978’de Sovyet İşgalinin ardından Afganistan’da ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan tarafından İslami gruplara destek verilmiştir.¹¹⁷ El Kaide’de ortaya çıkışı ve gelişimi incelendiğinde örgütün bu çerçevede ortaya çıktığı dikkat çekmektedir.

Afganistan tarihine bakıldığında esasen Sovyetler ve ABD’nin bir güç mücadelesi görülür. Sovyetlerin yanında Hindistan, ABD’nin yanında ise Pakistan ve Suudi Arabistan yer almıştır. Bu durum El Kaide’nin ortaya çıkması bakımından da kaydadeğerdir. Nitekim El Kaide’nin liderli Osama bin Ladin Suudi Arabistan vatandaşı olup, Pakistan’daki medreseler El Kaide için önemli bir insan kaynağı teşkil etmiştir.

Özbek komutanlardan Rauf Beg tarafından kaleme alınan bir kitapta Taliban’ın 1994’te Pakistan tarafından organize edildiği, Kandahar’ı alan grubun içinde Pakistan milislerinin ve tanklarının bulunduğu ifade edilmektedir.¹¹⁸ Pakistan’ın bu dönemde ABD ile işbirliği ve Suudi Arabistan’dan aldığı maddi destek yaygın olarak konuşulmaktaydı. Bu durum da akıllarda Taliban, El Kaide, ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan bağlantısı hakkında ciddi soru işaretlerine neden olmaktadır.

Pakistan Millet Meclisi’nde açılan bir soruşturmada muhalefet tarafından Pakistan Hükümetinin Taliban’ı himaye ettiği, Pakistan İstihbarat Sorumlusunun Taliban’ın bizzat organizatörü olduğu, bu haliyle Pakistan’ın ateşle oynadığı ifade edilmiştir. Pakistan Dışişleri Bakanı Şeyh Necmüddin, Meclisin iddiasını reddedip, Taliban’ın kendi kendine oluştuğunu, gerçek bir İslami düzen getirmeye çalıştığını, mücahitlerin iki yılda yapamadıklarını kısa zamanda yaptıklarını söylemiştir.¹¹⁹

¹¹⁷ Beg, Rauf; **Adı Afganistan’dı, Talibanların Eline Nasıl Düştü?**, İstanbul, Turan Kültür Vakfı, 2001, s. 8.

¹¹⁸ Beg; age, s. 214-216.

¹¹⁹ Beg; age, s. 224.

ABD Dışışleri Bakanlığı tarafından 10 Mart 1995'te yapılan açıklamada, Taliban'ın doğuş sebebinin Afganistan'da devlet denetiminden uzak silahların toplanmasının ve Afganistan'da barışın yeniden tesis edilmesinin bir parçası olduğunu belirtilmiştir.¹²⁰

Anılan kitapta Taliban'ın Mezar-ı Şerif'i ele geçirmesi bağlamında da ABD ve Pakistan'ın desteğine ayrıntılı olarak değinilmektedir.¹²¹ Tüm bu bilgiler, El Kaide'nin kendi kendine ya da tesadüfen oluşmadığını, Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgali sırasında ABD'nin liderliğinde, Pakistan ve Suudi Arabistan'ın desteğiyle kurulduğunu ortaya koymaktadır.

II. AFGANİSTAN İÇ SAVAŞINDA ABD'NİN ETKİSİ

Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesinin ardından, ortaya çıkan yeni durumu Soğuk Savaş koşullarında ulusal çıkarlarına karşı doğrudan bir tehdit olarak değerlendiren ABD, CIA eliyle Afganistan İslami gruplara destek vermek amacıyla gizli bir operasyon başlamıştır.¹²²

Afganistan Sovyetler Birliği tarafından işgal edildiğinde Başkan Carter ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Brezinski tarafından CIA operasyonu için düğmeye basılmıştır. "Carter Doktrini" ilan edilerek Sovyetlerin Basra Körfezine inmesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.¹²³

CIA Afganistan'a doğrudan girmemiştir. Bunu Pakistan ve ISI üzerinden yapmıştır. CIA tarafından Pakistan'da o tarihe kadar gizli bir operasyon için tesis edilen en büyük üs kurulmuştur.¹²⁴

¹²⁰ Beg; age, s. 230.

¹²¹ Beg; age, s. 404.

¹²² Prados, John; "Notes on the CIA's Secret War in Afghanistan, **The Journal of American History**, Cilt 89, Sayı 2, 2002, s. 466.

¹²³ Prados; a.g.m., s. 467.

¹²⁴ Prados; a.g.m., s. 468.

Osama bin Laden, baştan Afganistan'daki operasyona destek veren zengin bir Suudi Arabistan vatandaşıyken daha sonra örgütün başına geçmiştir. El Kaide'nin baştan ABD ve Pakistan ile bağlantıları dikkat çekmektedir.

CIA'nın gizli operasyonu sırasında Afganistan dünyada eroin üretiminde liderliğe yükselmiştir.¹²⁵ Bunun kaynak yaratmak amacıyla kullanıldığı akla gelmektedir.

Afganistan'daki mücadele sonucunda Afgan Arap denilen yeni bir kavram türemiştir. Bosna'da, Azerbaycan'daki iç çatışmalarda ve Çeçenistan'da daha sonra bu savaşçılar görülmüştür. 1993 yılında New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'ne yönelik saldırıda da Afgan Arapların parmak izi bulunmaktadır.¹²⁶

CIA yetkilisi Charles G. Cogan, mücahitlerin ABD'ye gelerek terrorist saldırıda bulunmalarının o dönemde öngörülmediğini belirtmiştir.¹²⁷

Yukarıdaki bilgilerden de görüleceği üzere El Kaide'nin ortaya çıkışı ve gelişiminde ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan bağlantısı açık olarak görülmektedir.

Afganistan'daki gizli CIA harekatı, bir harekatın nasıl geri tepebileceğinin sakıncalarını göstermiştir.¹²⁸

¹²⁵ Prados; a.g.m., s. 469.

¹²⁶ Prados; a.g.m.; s. 470.

¹²⁷ Prados; a.g.m.; s. 471.

¹²⁸ Prados; a.g.m.; s. 471.

III. EL KAİDE’NİN ORTAYA ÇIKIŞI

A. Osama Bin Ladin

El Kaide’nin ortaya çıkmasında Sovyetlerin 1979 yılında Afganistan’ı işgali ve bu ülkenin ABD ile Sovyetler Birliği arasında bir mücadele alanı haline gelmesinin doğrudan rolü bulunmaktadır.

Sovyetlerin Afganistan’ı işgalinin ardından ABD, bir dizi ülkenin desteğini alarak bir direniş hareketi örgütlemeye girişmiştir. Bu bağlamda El Kaide’nin kurucusu olan Osama Bin Ladin, Afganistan’da Sovyetlere karşı savaşmak üzere, Pakistan’ın daveti üzerine Suudi Arabistan yönetimi tarafından gönderilmiştir. Osama Bin Ladin’in Pakistan’da ABD Başkanı Carter’ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Brezinski ile görüştüğü bilinmektedir.¹²⁹ 1979’da Sovyet işgaline karşı Mücahitlere destek vermek üzere Peşaver’e giden bin Ladin burada Müslüman Kardeşler örgütünün liderlerinden Abdullah Azam le birlikte “Afgan Hizmetleri Bürosu”nu (MAK-Afghan Services Bureau) kurmuştur. 1989’da kendisine karşı suikast girişiminin ardından Bin Ladin örgütü El Kaide’ye dönüştürmüştür. Örgüt tüm dünyadaki cihadist hareketler ile Afganistan’da mücahitlere destek sağlamak amacıyla bağlantı kurmuştur.¹³⁰

Bin Ladin, Azzam’ın Cidde Üniversitesi’nden öğrencisidir. Daha sonra onun maddi destekçisi haline gelmiştir.¹³¹ Diğer yandan Bin Ladin Cidde Üniversitesi’nde mecburi din derslerini de Kutub’un kardeşi olan Muhammed Kutub’dan almıştır.¹³² Bu bağlantılardan Müslüman Kardeşlerin Bin Ladin üzerindeki etkisi daha yakından görülmektedir.

¹²⁹ Ali, Tariq; “The real Muslim extremists”, **New Statesman**, Ekim 2001, s.31.

¹³⁰ Borum, Randy; Gelles, Michael; “Al-Qaeda’s Operational Evolution : Behavioral and Organizational Perspectives”, **Behavioral Sciences and the Law**, Sayı 23, 2005, s.468.

¹³¹ Roy, Zahab; **Islamist Networks, The Afghan-Pakistan Connection**, s.16.

¹³² Kepel; **Jihad : The Trail of Political Islam**, s.314.

El Kaide, Afganistan’da Sovyet işgaline karşı CIA ve ISI’nin desteğini almıştır. Osama Bin Ladin 1988 yılında, Afganistan ve Peşaver’deki kampalarda eğitim gören tüm kişilerin isimlerinin bulunduğu bir liste hazırlamıştır. Bu listenin adı “Al Kaide”, yani “Liste”dir (The Database). Bu liste 10 yıl sonra ABD Adalet Bakanlığı tarafından gizli bir terör örgütü olarak tanımlanmıştır.¹³³

El Kaide örgütünün baş ideoloğu Ayman El Zevahiri’dir. Adigeçenin Osama Bin Ladin ile yolu Afganistan savaşı sırasında Paşaver’de kesişmiştir. Mısır’daki Sünni din adamları tarafından dışlanan El Zevahiri ideolog kimliğini, Bin Ladin ise maddi kaynakları ve örgütleme yeteneklerini 1988 yılında birleştirmişlerdir.¹³⁴ El Kaide Sovyetlere karşı mücadelede Afganistan’a savaşçılar göndermeye hizmet etmiştir.¹³⁵

Afganistan’da savaşın sona ermesinin ardından Bin Ladin Suudi Arabistan’a, El Zevahiri ise Mısır’a dönmüşlerdir. 1990 yılında Irak’ın Kuveyt’i işgalinin ardından Bin Ladin, Suudi Arabistan’ın topraklarını ABD birliklerine açmasını sert bir şekilde eleştirmeye başlamıştır. Suudi Yönetimi kendisine yönelik eleştirilerin dozunu artıran Bin Ladin’i 1991’de ülke dışına çıkmaya zorlamıştır. Bin Ladin 1992-1994 arasında Somali’de, daha sonra Sudan’da ortaya çıkmış ve 1996’da bu ülkeden sınır dışı edilerek Taliban’ın yönetimi ele geçirdiği Afganistan’a gelmiştir. El Zevahiri ise bu dönemde Mısır’da İslami Cihad’ın liderlerden biri olmuştur.

B. Eylemler

El Kaide 1998-2001 yıllarında bir “network” olarak hareket etmiştir. Bin Ladin Şubat 1998’de “Yahudilere ve Haçlılara Karşı Dünya İslami Cephesi”ni

¹³³ Kepel; age, s.315.

¹³⁴ Henzel; “The Origins of al Qaeda’s Ideology : Implications for US Strategy”, s.75

¹³⁵ Mishal, Shaul ; Rosenthal, Maoz; “Al Queda as a Dune Organisation : Toward a Typology of Islamic Terrorist Organizations”, **Studies in Conflict and Terrorism**, Sayı 28, 2005, s. 277.

kurmuştur (The Islamic World Front for the Struggle Against the Jews and Crusaders-Al Jabhah al Islamiyyah al Alamiyyah li Qital al Yahud wal Salibiyyin). Mısır'daki İslami Cihad Örgütü de bunun üyesi olmuştur.

Bin Ladin, 1992 yılında Kudüs'teki El Aksa Cami ve Mekke'de Kabe'yi Amerikalılar ve onların işbirlikçilerinden kurtarmak söylemiyle Amerika ve müttefiklerine karşı cihad ilan etmiştir.¹³⁶

El Kaide'nin, ayrıntılı listesi Ek : 1'de sunulan ilk eylemleri de bu dönemde görülmeye başlamıştır. 1992 ve 1993'de Somali'de terörist saldırılar, 1993'te ABD'de New York Dünya Ticaret Merkezi'ne karşı gerçekleştirilen ilk saldırı El Kaide izleri taşımaktadır.

El Kaide 1993'de New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırı düzenlemiştir. Adeta 11 Eylül saldırılarının provası niteliğindeki eylemde 6 kişi ölmüş ve 1000'den fazla kişi yaralanmıştır.

1996 yılında ise bu kez Suudi Arabistan'ın Dahran kentinde bulunan ABD askerilerinin barındığı yerleşke hedef alınmıştır. Söz konusu saldırıda ise 19 ABD askeri ölmüş ve 372 kişi yaralanmıştır.

1998'de El Kaide'nin Kenya ve Tanzanya'daki ABD Büyükelçiliklerini hedef alan saldırısı gelmiştir. Söz konusu saldırılarda 224 kişi ölmüş ve 5000'i aşkın kişi yaralanmıştır.

Ekim 2000'de ise Aden'de ABD'ye ait USS Cole askeri gemisi hedef alınmış ve 17 asker ölmüş, 39'u yaralanmıştır.

11 Eylül 2001 saldırıları ise dünyada gerçekleştirilen en kapsamlı ve sofistike terörist eylemleri teşkil etmiş ve ABD'de toplam 2972 kişi hayatını kaybetmiştir.

¹³⁶ Mishal, Rosenthal; "Al Queda as a Dune Organisation", s. 279.

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından İngiltere tarafından yayınlanan bir resmi belgede, El Kaide'nin gerek eylem gerek söylemiyle ABD'yi hedef aldığı belirtilmiştir.¹³⁷

2001 yılında Afganistan'a karşı uluslararası müdahalenin ve Taliban rejiminin çökmesinin ardından ise El Kaide bu ülkedeki kurumsal yapısını kaybetmekle birlikte adeta bir "networklerin networkü" haline gelmiştir. Müteakip dönemde 2002'de Bali, 2003'te İstanbul, 2004'te Madrid ve 2005'de Londra bombalamaları ile ortaya çıkmıştır.

2004 yılında ABD istihbarat örgütleri tarafından Kongre'de yapılan bir sunumda ABD'nin ulusal güvenliğine en büyük tehditin El Kaideden geldiği vurgulanmıştır.¹³⁸

IV. EL KAİDE'NİN ÖZELLİKLERİ

A. Çeşitli Tanımlar

Bazı terör uzmanları El Kaide'yi şöyle tanımlamaktadır.¹³⁹

Dr. Bruce Hoffman : El Kaide bir örgüt olmanın ötesinde bir ideolojidir.

Dr. William Rosenau : El Kaide bir örgüt değil bir dünya görüşüdür.

Dr. Brian Jendkins : El Kaide bir örgütten fazlasıdır. Bir ideoloji, bir aşırı galaksisi, İslam'ın memnuniyetsizliklerini Cihad için bir unsur haline dönüştüren bir girişimdir.

¹³⁷ Murphy, Sean D.; "Terrorist Attacks on World Trade Center and Pentagon", **The American Journal of International Law**, Cilt 96, Sayı 1, 2002, s. 239-240.

¹³⁸ Borum, Gelles; "Al-Qaeda's Operational Evolution", s. 467.

¹³⁹ Borum, Gelles; "Al-Qaeda's Operational Evolution", s. 473.

B. Hareketin Özeillikleri ve İdeolojik Zemin

El Kaide klasik bir terör örgütünden ziyade ideolojik ve özellikler taşır. ABD, taktik üstünlüğüne rağmen Afganistan'ı işgalinin üzerinden dokuz yıllık bir süre geçtiği halde Kaide'yi bu nedenle ortadan kaldıramamıştır. Şimdiye kadar İslamcı terör örgütleri hakkındaki araştırmalar bunların hiyerarşik özelliğine ve bağlarına (network) işaret etmektedir. Uluslararası bir karakter gösteren El Kaide ise bu yapıya uymamaktadır.¹⁴⁰ El Kaide kurulduğu 1989'da hiyerarşik bir örgüt olarak ortaya çıkmış, daha sonra ise bir network halini almıştır. 2001 yılında Afganistan saldırısı ile ise bilinen örgütlerin aksine, kendine has özellikler gösteren bir yapıya kavuşmuştur.¹⁴¹

El Kaide, İslamın özünü yaşamayı savunan Selefizme dayanır. Bunun Cihad anlayışını radikal bir şekilde yorumlayan aktivist grubuna mesuptur.¹⁴² Bu grup şiddete başvurmayı benimsemeyen Selefilere karşıdır.¹⁴³

Bilinen terörist gruplar daha ziyade kültürel, dini etnik bağımsızlık peşinde koşan sosyal devrimci ya da ulusal-ayrılıkçı hareketler iken El Kaide çok farklı bir özellik göstermiştir. El Kaidenin hedefi batıdır. Öldürmek genel bir kuraldır.¹⁴⁴ El Kaide klasik terör örgütlerinden farklı olarak, tüm dünyada 1970'lerde laik rejimlere karşı ortaya çıkan Ulusal İslami hareketleri Amerika'ya karşı cihad fikrinde birleştiren küresel bir örgüt haline gelmiştir.

El Kaide radikal örgütlerden pek çok açıdan farklıdır. Diğerleri belirli coğrafi bölgelerde faaliyet gösterirken bu globaldir. İdeologları batıda eğitim almış kimselerden, sempatizanları ise İslam ülkesindeki orta sınıftan çıkmıştır. Kurucusu Bin Ladin, Taliban'ın lideri Molla Ömer'in aksine zengin bir Suudi Ailenin, küçüklüğünün belli bölümlerini İngiltere ve İsviçre'de

¹⁴⁰ Mishal, Rosenthal; "Al Queda as a Dune Organisation", s.275.

¹⁴¹ Mishal; Rosenthal, a.g.m., s. 276.

¹⁴² Wiktorowics, Quintan; Kaltner, John; "Killing in the Name of Islam : Al-Qaeda's Justification for September 11", **Middle East Policy**, Cilt X, Sayı 2, 2003, s.78

¹⁴³ Wiktorowicz, Kaltner; a.g.m., s. 83.

¹⁴⁴ Borum, Gelles; "Al-Qaeda's Operational Evolution", s. 468.

geçirmiş çocuğudur. Dünya görüşü geniştir. Basın ve teknolojiden yararlanmayı bilir. Militanlar ise Talibanın eğitimsiz kitlelerinin aksine kosmopolit, çoğunlukla iyi eğitilmiş ve çok seyahat etmiş, dünyayı bilen kişilerdir. Hedef küreseldir.¹⁴⁵ Bir Hükümeti değil, küresel öçekte İslam karşıtı gördüğü tüm unsurları hedef alır. Esas düşmanı ABD değildir. Günümüzde ABD başat güç olduğu için onu hedef almaktadır.

Bazılarınca ABD ve El Kaide arasındaki mücadele 4. Dünya Savaşı olarak nitelenmektedir. Üçüncü Dünya Savaşı Soğuk Savaştır.¹⁴⁶

El Kaide bilinen terror örgütlerinden pek çok açıdan farklılık arz etmektedir. Avrupa'da sol örgütlerin eylem ve taktikleri El Kaide'ye uymamaktadır. El Kaide dünyanın pek çok bölgesinde kollara sahiptir. Eylemleri yenilikçidir. Eylem ve söylemiyle ABD'yi hedef almaktadır.

El Kaide'nin merkezinde dar bir örgütsel yapı bulunmaktadır. Çeşitli ülkelerde bağlantılı örgütler vardır. İslam ülkelerinde El Kaide'ye yönelik destek az olsa dahi, Amerikan karşıtlığı yaygındır ve El Kaide bundan beslenmektedir. El Kaide diğer terör örgütleriyle kıyasladığında, çok daha büyük, etkin olarak daha farklı, coğrafi olarak daha geniş alana yayılmış, genç, zengin, iyi eğitilmiş, iyi yönetilen, iyi bir askeri eğitime sahip ve muharebe tecrübesi olan bir örgüttür.¹⁴⁷

El Kaide medrese sisteminin bir ürünüdür. Pakistan-Afganistan sınırındaki gerginliklerden beslenmiştir. Köylü kökenli, Pakistan'daki mülteci kamplarında ortaya çıkmış eğitimsiz bir Peştun hareketi olan Taliban ile lideri Molla Ömer ise engin bir dünya görüşüne sahip değildir. Taliban'ın gündemi Afganistan ile sınırlıdır.

¹⁴⁵ Denoeux; "The Forgotten Swamp", s. 71.

¹⁴⁶ Byman, Daniel; "Al-Qaeda As An Adversary, Do We Understand Our Enemy?", **World Politics**, Cilt 56, Sayın 1, 2003, 140.

¹⁴⁷ Byman, a.g.m., s. 154.

El Kaide'nin eylemsel yanından ziyade ideolojik yönü ağır basmaktadır. Dünyada İslami bir rejimi hakim kılmak için şiddet kullanmaktadır. Farklı bölgelerdeki örgütler bu ideoloji altında, Bin Ladin'in manevi liderliğinde bir araya gelmektedir. El Kaide bu özellikleri ile bilinen örgütlerin hiyerarşik örgütsel yapısına uymamaktadır.

El Kaide bir ölçüde Seyyid Kutub'un uluslararası ilişkiler konsundaki yorumlarından ilham almıştır. "Global Cihad" fikri çerçevesinde iki kutuplu bir mücadele yürütmektedir. Bir taraftan İslam ülkelerindeki zayıf ve baskıcı yönetimleri devirmeyi diğer yandan Batı'daki eylemleri ile İslam ve Hıristiyan dünyaları arasında ayırım yaratmayı amaçlar. Esasen İslam ülkelerindeki mücadelesinde tutunabilmesinin ve başarılı olabilmesinin, ayrıca taraftar toplayabilmesinin yolu da budur.

El Kaide ve Osama bin Ladin zaman içinde bazı değişimler göstermiştir. Suudi Arabistan'daki ABD kuvvetlerine karşı ilk çağrısını 1992'de, ikincisini ise 1996'da yapmış, 1998'de ise tüm ABD'lileri hedef göstermiştir. Bin Ladin Filistin konusuna ancak Ekim 2001'den sonra, yani 11 Eylül saldırılarının ardından değinmeye başlamıştır.

El Kaide üç noktadan hareket etmektedir . Bunlar şöyledir: ¹⁴⁸

1. ABD'ye karşı şiddet içermeyen bir mücadeleyi savunanlar yolsuzdur,
2. ABD İslama karşı savaş açmıştır,
3. Bu nedenle Cihad bir savunmadır.

El Kaide içinde Mısır'daki İslami Cihad örgütünün ve bunun liderlerinden El Zavahiri'nin önemli etkisi vardır. Osama bin Ladin esasen Vahabizmin etkisi altında iken El Zevahiri İslamın en katı akımlarından "Takfir

¹⁴⁸ Wiktorowicz, Kaltner; "Killing in the Name of Islam", s .78.

val Hijrat”a bağlıdır. Bu Şeriatı uymayan Müslüman ülke liderlerinin zorlama ile ortadan kaldırılmalarını öngörür.¹⁴⁹

Zevahiri 2001 yılında “Peygamberin Bayrağının Altındaki Savaşçılar” (Knights Under the Prophets Banner) isimli kitabında amaçlarını şöyle açıklamıştır:¹⁵⁰

1. İdeolojik ve örgütsel uyumu sağlamak,
2. Müslüman dünyasındaki mevcut rejimler ile mücadele etmek,
3. Arap dünyasının kalbinde gerçek bir İslam ülkesi kurmak.

El Zevahiri’nin söyleminde iki unsur öne çıkmaktadır. Siyasi unsuru, Filistin sorununu ABD, İsrail ve diğer Arap rejmlerine karşı düşmanlığı teşvik etmek, kişisel unsuru ise Müslamların İslami olmayan rejimleri desteklememeleri gerektiği söylemi üzerine kurulmuştur.¹⁵¹

Müslüman ülkelerin yapısını gerilla savaşına uygun görmeyen El Zevahiri amaca siyasi faaliyetler ve terörist eylemler yolu ile ulaşmak ve ABD ile İsrail’i dış düşman olarak lanse edecek eylemler ile kendi Cihad anlayışına yönelik desteği artırmayı amaçlamıştır.

El Zevahiri, İsrail ve ABD’nin bu mücadeleye çekilmesinin diğer Müslümanların desteğinin sağlanması için elzem olduğunu açıkça ifade etmiştir.¹⁵²

Bin Ladin videolarında İslam’daki “Ümmeti koruma” ve “Allah’ın buyruklarına uyma” temalarını işlemiştir. Bunu yaparken Filistin, Çeçenistan, Irak ve Keşmir’de yaşananlardan görüntülere yer vermiştir.¹⁵³ Buradan yola çıkarak tüm dünyada ezilen Müslümanları Kur’an’a atıfla Cihad’a davet

¹⁴⁹ Borum, Gelles; “Al-Qaeda’s Operational Evolution”, s. 477.

¹⁵⁰ Henzel; “The Origins of al Qaeda’s Ideology : Implications for US Strategy”, s. 76.

¹⁵¹ Hellmich; “Al-Qaeda-terrorists, hypocrites, fundamentalists?”, s.45.

¹⁵² Henzel; “The Origins of al Qaeda’s Ideology : Implications for US Strategy”, s.76.

¹⁵³ Hellmich; “Al-Qaeda-terrorists, hypocrites, fundamentalists?”, s. 46-47.

etmiştir. Kur'an'da Hz. Davud'un Goliath'a karşı üstün geldiği hadisten yola çıkarak Müslümanların da bir gün ABD'ye ve Siyonist haçlı seferlerine galip geleceği savını işlemiştir.¹⁵⁴ Ladin'in bulunan bir videosunda "Cihad, Siyonist Haçlı işgali, görev" kavramlarının birarada kullanıldığı görülmüştür. Bu mesajlar sürekli olarak tekrar edilmiş ve İslam ülkelerinde bu kelimelerin yarattığı psikolojik etkinin de katkısıyla taraftar toplanmasına çalışılmıştır.¹⁵⁵ Bu itibarla El Kaide'nin kendi siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için Kur'an'ı kullandığı açıktır.

ABD Başkanı Bush'un 11 Eylül terörist saldırılarının ardından uluslararası terörizme karşı yapılan mücadeleyi bir "haçlı seferi" olarak nitelemesi karşısında Orta Doğu ve Güney Doğu Asya'dan Cihad sesleri yükselmiştir. İsviçreli psikolog Carl Gustav Jung, bu çeşit bir retorik sonrasında ortaya çıkan köklü ve paylaşılan duyguları "ortak bilinç (collective consiousness)" olarak tanımlamış ve şöyle demiştir :

"Bu belirli amaçlar için kullanıldığında insanları iyi faaliyetlere ya da kahramanlığa teşvik edebildiği gibi toplum hayatının hassas dönemlerinde yıkıcı davranışlarda bulunmaya da sevk edebilmektedir. Bu duygular bir kere ortaya çıktığında kontrol edilmeleri çok zordur ve negatif bir gündemle yönlendirildiklerinde çok yıkıcı olabilirler."¹⁵⁶

11 Eylül ve sonrasındaki eylemlere bakıldığında, Bin Ladin'in bunları Kur'an'dan örnekler vererek ve Allah'ın adını kullanarak işlediği görülmektedir.

El Kaide'nin 11 Eylül saldırıları ve Londra bombalamaları gibi eylemleri ile bir taraftan dünyaya gücünü gösterirken diğer yandan da ortaya çıkacak tepkiyi kullanarak ileride gerçekleştireceği yıkıcı eylemleri için daha fazla taraftar toplama çabasında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

¹⁵⁴ Helmich; a.g.m, s. 51.

¹⁵⁵ Helmich; a.g.m., s. 52.

¹⁵⁶ Hellmich; a.g.m., s. 53.

El Kaide, İslami Şeriat kurallarına uygun davranmayan yöneticileri devirmeyi amaçlamaktadır. Ancak buna paralel olarak İslam ülkelerindeki çürümüş sistem ile işbirliği yaptığını ifade ettiği "Yahudi-Haçlı" ittifakı ile de savaşı. Amacı İslam dünyasını Batının egemenliğinden kurtarmak için ABD, Rusya ve İsrail'e zarar vermektir. El Kaide'ye göre ABD, Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki etnik anlaşmazlıklarda Hristiyanları ve İsrail'i desteklemekte, kendisine muhalefet eden Arap rejimlerine karşı durmaktadır.

El Zevahiri, El Kaide'nin başlıca başarılarından biri olarak İslam'a karşı savaşın ABD tarafından uluslararasılaştırılmasının sağlanmasını göstermiştir.¹⁵⁷ Bu unsur İslam dünyasının ötesinde, küresel ölçekte Müslümanlar arasında El Kaide'nin tutunabilmesi ve taraftar bulması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede ABD'ye karşı düşmanlık El Kaide'de adeta varlık nedeni olarak ortaya çıkar. Zaten böyle bir hedef olmaksızın El Kaide'nin varlığını sürdürebilmesi adeta imkansız bir hale gelir. 1998 yılında Bin Ladin tarafından oluşturulan Yahudilere ve Haçlılara Karşı Dünya İslam Cephesi Müslümanlara Amerikalılara öldürmeleri çağrısında bulunmuştur.¹⁵⁸ Bin Ladin keza 2008'de yayınladığı bir fetva ile tüm Amerikalıları hedef ilan etmiştir.¹⁵⁹

Hamas, Hizbullah ve Filistin İslami Cihad hareketi gibi örgütler ulusal sınırlar içinde faaliyet gösterir iken El Kaide global bir söylem ile ortaya çıkmaktadır. El Kaide 11 Eylül sonrasında herhangi bir bölgede değil küresel ölçekte var olmaya başlamış ve görünmez bir örgüt olmuştur.

¹⁵⁷ Mishal, Rosenthal; "Al Queda as a Dune Organisation", s. 276-277.

¹⁵⁸ Kepel; **The Roots of Radical Islam**, s. 15.

¹⁵⁹ Al Sadiq, Sayyid Rida; "At war with the spirit of Islam", **The Ecologist**, Cilt 31, Sayı 10, Aralık 2001-Ocak 2002, s.40.

El Kaide 11 Eylül saldırılarının ardından lideri olmayan bir ideoloji olarak anılabilir. El Kaide grupları birbirlerin bağımsız olarak hareket etmekte, zaman zaman Bin Ladin'den maddi destek almaktadır. ¹⁶⁰

Gilles Keppel'e göre İslam'da temel olarak iki akım vardır. Bu Selefî-Vahabizm ve Müslüman Kardeşler ideolojisidir. Bu ikisinin birleşmesi ile El Kaide ortaya çıkmıştır. ¹⁶¹

Afganistan'da savaşın sona ermesi ile El Kaide'nin radikal Cihad yorumunun yönü değişmiştir. Zevahiri "Peygamberin Bayrağının Altındaki Şovalyeler" isimli kitabında savaşın yakın çevreden uzağa taşındığını, seslerini duyurmak için artık sivil halka yönelik eylemler de yürütülmesi gerektiğini belirtir ve ABD'yi hedef olarak gösterir. ¹⁶²

1970'lerdeki ve 80'lerdeki başarılarına rağmen Siyasal İslam, İslam dünyasında tutunamamıştır. El Kaide 11 Eylül saldırıları ile Müslümanları Cihad fikri etrafında, ortak düşman olarak takdim edilen ABD'ye karşı toparlamayı başarmıştır. Böylece öncülleri olan Selefizm-Vahabizm, Mevdudi ideolojisi ve Siyasal İslam'dan unsurlar içeren ancak ayrı bir hareket olarak ortaya çıkan El Kaide küresel ölçekte kendisini göstermiştir.

Görüldüğü üzere El Kaide'nin kuruluşunda Sovyet işgaline karşı ABD'nin rolü dikkat çekmektedir. Sovyet işgaline karşısında İslam ülkelerinden savaşçı toplamayı amaçlayan ve daha fazla ilgi çekmek amacıyla Suudi Arabistanlı Osama Bin Ladin'e emanet edilen örgüt ilk aşamada bir network olarak ortaya çıkmıştır. Eylemsel özelliğini ise Afganistan'da Sovyet işgalinin sona ermesinden uzunca bir süre sonra kazanmıştır. El Kaide'nin ortaya çıkmasında ilk aşamada amaç ülkesel iken, müteakip dönemde hızla küresel bir özellik almıştır. El Kaide hareketi önce

¹⁶⁰ Mishal, Rosenthal; "Al Queda as a Dune Organisation", s. 282.

¹⁶¹ Mamdani, Mahmood; "Whiter Political Islam?", **Foreign Affairs**, Cilt 84, Sayı 1, 2005 s. 149.

¹⁶² Mamdani, "Whiter Political Islam?", s.149.

İslam ülkelerinde ardından tüm dünyada, İslamın özüne uygun bir düzen tesis etmeyi amaçlamıştır. ABD'ye yönelik nefret, bu ülkenin başat güç konumu ile bu alternatif düzene karşı duracak en büyük potansiyel aktör olmasından kaynaklanır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LONDRA BOMBALAMALARI

I. LONDRA BOMBALAMALARININ ARKA PLANI

Avrupa'daki 20 milyon müslümanın yaklaşık 2 milyonu İngiltere'de yaşamaktadır.¹⁶³

El Kaide'nin önemli bir varlık gösterdiği Pakistan ve Bangladeş ile sahip olduğu insani bağları nedeniyle İngiltere, 11 Eylül sonrasında ABD'de güvenlik önlemlerinin artırılması çerçevesinde, El Kaide örgütü için önemli bir hedef haline gelmiştir. Çok sayıda Pakistan ve Bangladeş kökenli İngiliz vatandaşı olduğu cihetle bu insanların İngiltere ile ülkeleri arasında seyahat etmeleri kolaydır. Kasım 2006'da MI-5'in başkanı Eliza Manningham-Buller İngiltere'de 200 kadar Güney Doğu Asya kökenli Müslüman networkün izlendiğini belirtmiştir. 2001 yılından bu yana El Kaide ile bağlantıları saptanan militanlar İngiltere'de 30 kadar başarısız saldırı girişiminde bulunmuşlardır. 7 Haziran 2005 tarihindeki saldırı ise başarılı olmuştur.¹⁶⁴

Londra bombalamaları ortaya çıkmadan önce İngiltere'de bu saldırıların işaretlerini veren gelişmeleri hatırlamakta fayda bulunmaktadır. İngiliz istihbarat kaynaklarının verilerine göre 1990'ların sonunda 3000 Müslüman İngiliz vatandaşı El Kaide kamplarında eğitim görmek üzere İngiltere'den ayrılmıştır.¹⁶⁵ Diğer yandan Londra bombalamalarından önceki dönemde şehir Londonistan olarak anılmaya başlamıştır.¹⁶⁶

¹⁶³ Pryce-Jones, David; "The Islamization of Europe", **Commentary**, Cilt 118, Sayı 5, 2004, s. 31.

¹⁶⁴ Riedel, Bruce; "Al Qaeda Strikes Back", **Foreign Affairs**, Cilt 86, Sayı 3, 2007, s. 31

¹⁶⁵ Hoffman, Bruce; "Terrorism in the West : Al-Qaeda's Role in Homegrown Teror", **Brown Journal of World Affairs**, Cilt 13, Sayı 2, 2007, s. 95.

¹⁶⁶ Kepel; **The Roots of Radical Islam**, s. 14.

İngiltere’de Nisan 2004 tarihinde “Gedik Operasyonu” adı altında ortaya çıkarılan eylemde Ömer Kyam’ın liderliğindeki altı Pakistan kökenli İngiliz vatandaşı yaklaşık 600 kilogram amonyum nitrat patlayıcı maddesi ile yakalanmıştır. Görünürdeki amaç bir alış-veriş merkezi ve diskoteğe saldırı idi. Ancak bu kadar çok patlayıcı madde ile aslında Londra’nın altyapısının ve elektrik istasyonlarının hedef alındığı iddia edilmiştir. Omer Kyam’ın Afganistan’da eğitim gördüğü ve eylem emrinin doğrudan Osama Bin Ladin’den geldiğine ilişkin istihbari bilgilere ulaşılmıştır. ¹⁶⁷

II. İNGİLTERE’DEKİ MÜSLÜMANLAR

Londra bombalamaları’nı gerçekleştiren eylemcilerin üçü Pakistan kökenli, Müslüman İngiliz vatandaşları olduğu cihetle İngiltere’de yaşayan Müslümanlara ilişkin bazı rakamlara bakmakta yarar bulunmaktadır.

İngiltere’de yapılan bir ankete katılan Müslümanların %43’ü Londra bombacılarını şehit olarak nitelemiştir. 5 Müslümanın 4’ü toplumdan değerlerine ve varlığına artan bir düşmanlık hissettiğini söylemiştir. ¹⁶⁸

Sunday Times gazetesi tarafından yapılan bir kamuoyu araştırmasında İngiltere’deki Müslümanların %40’ının El Kaide’nin ABD’ye yönelik saldırısını desteklediklerini belirtilmiştir. ¹⁶⁹

2001 nüfus sayımına göre İngiltere’de toplam 1.6 milyon Müslüman yaşamaktadır. Bu rakam toplam nüfusun %2.7’sine teşkil etmektedir. Müslümanların %43’ü Pakistan, %16’sı Bangladeş, %8’i Hindistan ve %6’sı diğer Asya ülkeleri kökenlidir. Güney Asya kökenliler toplam Müslüman

¹⁶⁷ Hoffman; “Terrorism in the West”, s. 92.

¹⁶⁸ Rehman, Javaid; “Islam, War on Terror and the Future of Muslim Minorities in the United Kingdom : Dilemmas of Multiculturalism in the Aftermath of the London Bombings”, Human Rights Quarterly, Cilt 29, Sayı 4, 2007, s. 834.

¹⁶⁹ Byman, ‘‘Al-Qaeda As An Adversary, Do We Understand Our Enemy?’’; s. 152.

nüfusun %75'inin oluşturmaktadır.¹⁷⁰ Gerek Londra bombalamalarını gerçekleştirenler, gerek 2006'da benzer terrorist saldırıları gerçekleştirmek üzereyken yakalananların çoğu Pakistan kökenlidir.¹⁷¹

İngiltere'deki Müslüman nüfus gettolaşmış bir şekilde yaşamaktadır. 16-24 yaş işsizlik oranı %17.5'dir. Bu rakam toplam nüfusun %7.9 oranındaki işsizlik oranının çok üstündedir.¹⁷²

III. LONDRA BOMBALAMALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE EYLEMCİLERİN KİMLİKLERİ

Londra'da 7 Temmuz 2005 tarihinde üçü metroda biri ise belediye otobüsünde meydana gelen intihar saldırıları sonucunda toplam 52 kişi yaşamını yitirmiş, 770'i aşkın kişi ise yaralanmıştır. Saldırıları tamamı yabancı kökenli İngiliz vatandaşı, dikkat çekmeyen genç insanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Saldırganların motive eden unsurun Batı'nın İslam ülkelerine karşı adaletsiz davrandığı inancı olduğu değerlendirilmektedir.

Saldırganların profili kısaca aşağıda özetlenmiştir.¹⁷³

i) Mohammed Sidique Khan :

Eylemler gerçekleştirildiğinde 30 yaşında olan Khan Leeds doğumlu, Pakistan kökenli ikinci nesil bir İngiliz vatandaşıdır. Evli ve bir çocuk babasıdır. Üniversite mezunu bir eğitim danışmanıdır. Modern biri olarak tanınmaktadır. Khan 7 Temmuz 2005 bombalamalarını gerçekleştirenlerin lideri olarak nitelendirilmiştir. 2003, 2004 ve 2005 yıllarında üç kere Pakistan'ı

¹⁷⁰ Rehman, "Islam, War on Terror and the Future of Muslim Minorities in the United Kingdom : Dilemmas of Multiculturalism in the Aftermath of the London Bombings", s. 845.

¹⁷¹ Rehman, a.g.m., s. 846.

¹⁷² Rehman, a.g.m., s. 847.

¹⁷³ BBC News internet sitesi (Erişim)

http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/uk/05/london_blasts/investigation/html/bombers.stm, 1 Mart 2009.

ziyaret etmiştir. Burada Aşiretler bölgesindeki El Kaide kamplarında eğitim aldığına inanılmaktadır ¹⁷⁴. Kasım 2004-Şubat 2005 döneminde Pakistan'ı son kez, saldırılarda yer alan Shehzad Tanweer ile birlikte ziyaret ettiği saptanmıştır.

Muhammed Sıddik Khan 1 Eylül 2005'te Al Jazeera'dan yayınlanan mesajında şunları belirtmiştir :

” İslam Allah'a inanmayı emreder. Sizin demokratik hükümetleriniz tüm dünyada benim insanlarıma karşı suçlar işliyor. Biz güvende hissetmedikçe siz de güvende hissetmeyeceksiniz ve bu savaş devam edecek. Bu savaşta ben bir askerim. Siz şimdi bu gerçeğin tadına varacaksınız. ¹⁷⁵

ii) Shehzad Tanweer :

Eylemler gerçekleştirildiğinde 22 yaşında olan Tanweer Leeds'te doğmuş olan Pakistan kökenli ikinci nesil bir İngiliz vatandaşıdır. Bekardır. Üniversite'nin spor bilimleri bölümü mezunudur. Khan ile birlikte Kasım 2004-Şubat 2005 döneminde Pakistan'a gitmiştir.

iii) Hasib Mis Hussain :

Eylemler gerçekleştirildiğinde 18 yaşında olan Hussain Leeds doğumlu, Pakistan asıllı ikinci nesil bir İngiliz vatandaşıdır. Bekardır. Eylemlerden önce tek başına Pakistan'ı ziyaret etmiştir.

¹⁷⁴ Hoffman; “Terrorism in the West”, s. 93.

¹⁷⁵ Rehman, “Islam, War on Terror and the Future of Muslim Minorities in the United Kingdom : Dilemmas of Multiculturalism in the Aftermath of the London Bombings”, s. 832.

iv) Germaine Lindsay :

Eylemler gerçekleştirildiğinde 19 yaşında olan Lindsay Jamaika doğumlu bir İngiliz vatandaşıdır. 2000 yılında Müslüman olmuş ve Cemal adını almıştır. Eylemler gerçekleştirildiğinde evli ve bir çocuk babası olan Lindsay'ın ölümünün ardından ikinci bebeği dünyaya gelmiştir.

Eylemcilerin ilk üçünün Leeds'ye yaşamaları ve burada cami, spor salonu ve İslami kitabevinde yoğun olarak zaman geçirmiş olmaları dikkat çekmektedir.

Lindsay ise Pakistan kökenli olan eylemcilerden farklı olarak Jamaika kökeni ile dikkat çekmektedir. Lindsay'ın de aşırı söylemi ile hapiste bulunan Jamaika kökenli din adamı Abdallah al Faisal'ın fikirlerinden etkilendiğine inanılmaktadır.

Khan'ın, saldırıların ardından 1 Eylül 2005'te Al Jazeera televizyonundan yayınlanan video kaydında Batı'nın İslam ülkelerine karşı suç işlediği, kendilerinin Müslümanları koruma gayesiyle hareket ettikleri ve Müslümanların kendilerini güvende hissetmelerine kadar bu saldırıların süreceği ifadelerinde bulunduğu görülmektedir. Videoda El Kaide liderlerinden Bin Ladin, El Zevahiri ve El Zerkavi'ye övgüler dizilmektedir.

7 Temmuz saldırılarından sadece iki hafta sonra 21 Temmuz tarihinde Londra'da ikinci bir saldırı girişimi ortaya çıkarılmıştır. Yapılan araştırmalar burada da benzer bir yöntemin izlendiğini ortaya koymuştur. Ancak 7 Temmuz saldırılarının aksine bu kere yakalananların İngiliz vatandaşı olmayan Somali, Eritre ve Etiyopya vatandaşlarından oluştukları ve eğitim düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla 7 Temmuz saldırıları kendine has bir özellik taşımaktadır.

Londra bombalamalarının ardından Muriel Degauque isimli sonradan Müslüman olan bir Belçika vatandaşı kadının, El Kaide militanı haline gelerek Kasım 2005'te Irak'ta bir ABD konvoyunu karşı intihar saldırısında bulunması da önemli bir gelişmedir.¹⁷⁶ Bu da El Kaide'nin bir örgütün ötesinde bir ideoloji haline geldiğinin bir işaretidir.

Müteakip dönemde, Ağustos 2006'da ortaya çıkarılan 5 Pakistan kökenli İngiliz vatandaşı ile 2 sonradan Müslüman olmuş İngilizin ABD'ye giden yolcu uçaklarının içine patlayıcı madde sokarak infilak ettirme girişimi de önem taşımaktadır.¹⁷⁷ Bu olay sonucunda yakananların ev yapımı patlayıcı aletlerle uçakları düşürmeyi planladıkları iddia edilmiş ve sanıklar suçlu bulunmuştur. 2006'da ortaya çıkarılan 10 uçağın kaçırılması senaryosu 11 Eylül saldırılarının başmimarı olan Khalid Sheikh Muhammed ve Dünya Ticaret Merkezine ilk saldırıyı gerçekleştiren kuzeni Ramzi Ahmed Yusef'in notlarında yer almaktadır. Ayrıca konu ile ilgili olarak yakalanan Pakistan kökenli İngiliz vatandaşı Rashid Rauf, El Kaide'nin zamanında üç numarası olan ABD'de tutuklu bulunan Abu Faraj al Libbi'ye yakındır.¹⁷⁸

Londra bombalamaları, 11 Eylül saldırıları ile büyük benzerlik taşımaktadır. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenler, Batı kültürünü benimsemiş görünen, barlarda içki içen, kızlarla flört edenler arasından çıkmıştı. Londra bombalamaları gerçekleştirenler ise İngiltereye vatandaşlık bağı ile bağlı, İngiliz kültürü içinde yetişmiş ikinci nesil yabancı kökenli İngiliz vatandaşlarıdır.

¹⁷⁶ Riedel; "Al Qaeda Strikes Back", s. 4.

¹⁷⁷ Riedel; a.g.m., s. 26.

¹⁷⁸ Hoffman; "Terrorism in the West ", s. 93.

IV. LONDRA BOMBALAMALARININ SONUÇLARI

7 Temmuz 2005 tarihinde gerçekleştirilen Londra bombalamaları, ABD için 11 Eylül saldırıları ne ise, İngiltere açısından aynı anlamı taşımaktadır. Bununla birlikte 11 Eylül saldırılarının ABD vatandaşı olmayan yabancılar tarafından gerçekleştirilmesine karşın 7 Temmuz saldırılarının, yabancı kökenli olmakla birlikte, bizzat İngiliz vatandaşı olan kimseler tarafından ifa edilmesi olayın kendine has özelliğini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.

7 Temmuz saldırılarını gerçekleştirenlerin profili önemlidir. Bunlardan üçü Pakistan kökenli, ikinci nesil İngiliz vatandaşıdır. İçinde yaşadıkları toplumda yerleri vardır. Lider konumdaki Khan evli ve bir çocuk babasıdır. Diğer ikisi ise aileleri ile birlikte yaşayan gençlerdir. Jamaika kökenli Lindsay ise sonradan Müslüman olmuştur. Evlidir ve ikinci çocuğu saldırılar sırasında hayatını kaybedikten sonra doğmuştur.

Lindsay dışındaki eylemcilerin zamanında Pakistan'ı ziyaret ettikleri saptanmıştır. Lindsay'ın da bazı radikal hareketler içinde bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Pakistan'a giden grubun Afganistan sınırında El Kaide ile temas ettiği, hatta eğitim aldığı sanılmaktadır. Ancak bu konuda somut delillere ulaşılamamaktadır.

Bu özelliklerden yola çıkarak eylemcilerin bazı ortak özellikleri konumuz bakımından önem taşımaktadır.

Eylemcilerin İngiliz vatandaşlığı taşımalarına, iki ayrı etnik kökenden gelmelerine ve ikisinin evli ve çocuklu olmalarına rağmen tek bir ideoloji etrafından buluştukları göze çarpmaktadır. Ailelerinin yanında yaşayan genç eylemcilerin yaşadıkları hayatı bırakmaları, diğer iki eylemcinin ise eşleri ve

çocuklarını terk ederek eyleme girişmeleri bunları motive eden ideolojiye bağlılıkları hakkında bir fikir vermektedir.

Eylemciler sahip oldukları İngiliz vatandaşlığına ise hiçbir sadakat duymamaktadır.

Ortaya çıkan eylem El Kaide hareketinin olağan bir yansımasıdır. Hedef gözetmeksizin insan canını hedef almakta, Müslüman olmayan bir ülkeyi vurmakta ve bununla hem uluslararası ortamda sesini duyurmaya ve bunun etkileri ile İslam ülkelerinde tabanını genişletmeyi amaçlamaktadır.

Londra saldırılarının ardından 2006 yılında ortaya çıkarılan uçaklara karşı saldırı girişimlerinde de aynı özellik dikkat çekmektedir. Bu olayla ilgili olarak tutuklanan 7 kişiden beşi Pakistan kökenli İngiliz vatandaşı, ikisi ise sonradan Müslüman olmuş İngiliz'dir. Burada da eylemcilerin profillerinden İngiliz vatandaşlığının bunlar için bir anlam taşımadığı ve bunların ortak bir ideoloji etrafından bir araya geldikleri görülmektedir.

Buradan hareketle, aileye mensubiyet, evlilik bağı ve gelişmiş bir ülke vatandaşlığının El Kaide hareketi karşısında anlam taşımadığı görülmektedir. Bu durum bize gerek El Kaide'nin ideolojik özelliği gerek bu hareketin taşıdığı gücü göstermesi bakımından önemlidir.

Londra Bombalamaları İngiltere de büyük bir şok duygusu ortaya çıkarmıştır. İngiliz vatandaşlarının nasıl kendilerini havaya uçurarak masum halka zarar verebileceği sorgulanmıştır. Bu saldırılar İngiltere'de çok kültürlülüğe zarar vermiştir. ¹⁷⁹ Bu hususun ABD'deki 11 Eylül saldırılarında da sözkonusu olduğu ve El Kaide'nin her iki saldırıda aynı şeyi amaçladığı görülmektedir. El Kaide, her iki olayda da bir taraftan topluma büyük bir korku

¹⁷⁹ Hart, Keith; "The London Bombings : A Crisis for Multi-Culturalism?", **Anthropology Today**, Cilt 21, Sayı 5, 2002, s. 1.

salarken diğ er yandan toplum içinde Müslümanlara karşı yönelecek tepkiden kendi lehine istifade etmeye çalışmaktadır.

Londra bombalamalarını gerçekleştirenler İngiliz vatandaşı olmakla birlikte, adeta gettolaşmış, ayrımcılık uygulanan bölgelerde yaşamaktaydılar.¹⁸⁰

Diğ er yandan, ABD'deki Müslümanlara bakıldığında ABD'ye vatandaşlık bağıyla bağı lı olmak, İngiltere'de ise dini aidiyet ö ne çıkmaktadır.¹⁸¹ Değ erlendirmede bulunurken bu hususun da dikkate alınması ö nem taşımaktadır.

İngiltere'deki saldırılar sonrasında İngiltere'de terörle mücadele, özellikle yabancı uyruklular konusunda ileri bazı adımlar atılmıştır.¹⁸² Bu durum El Kaide'nin ortaya çıkacak olan mağduriyetlerin, Müslümanlara karşı artan ayrımcılığın etkisiyle daha fazla adam motive etme ve kazanma amacına hizmet etmiştir. Dolayısıyla El Kaide bir taşla iki kuş vurmuştur.

¹⁸⁰ Hart, a.g.m., s. 2.

¹⁸¹ Hart, a.g.m., s. 2.

¹⁸² Walker, Clive; "The Treatment of Foreign Terrorist Suspects", **Modern Law Review**; Cilt 70, Sayı 3, s. 427.

SONUÇ

Sovyetlerin Afganistan'ın işgalinin ardından, Soğuk Savaşın sona ermesi sürecinde ortaya çıkan El Kaide 90'lı yıllar boyunca gerçekleştirdiği ve her seferinde etkileri daha fazla hissedilen eylemleri ile uluslararası gündeme oturmuştur. Örgüt esas olarak 11 Eylül, Bali, İstanbul, Madrid ve Londra bombalamaları şeklinde ortaya çıkan eylemleri ile Afganistan ve Irak bağlamında yaşanan gelişmelerle adını duyursa da Tez'in ekinde yer alan listenin incelenmesinden, art arda sıralandıklarında El Kaide'nin giriştiği ya da ilintili olduğu eylemlerin gerçek boyutları daha net görülebilmektedir. Bu durum özellikle El Kaide eylemlerinin önemli bir kısmına hedef olan ABD ve Batı'da gerek komuoylarında gerek uzmanlarda, terörizm ile İslam dini arasından bir ilişki kurma, bu bağlamda Siyasal İslamı da teröre meyleden bir hareket olarak gösterme eğiliminin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Tez'de, Siyasal İslam çerçevesinde, El Kaide'den önce ortaya çıkan Selefizm-Vahabizm, Mevdudi Hareketi ve Müslüman Kardeşler ayrıntılı olarak irdelenmiş, Siyasal İslamın gelişim çizgisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle El Kaide'nin öncüllerinden ayrılan özellikleri irdelenerek, Batı'daki yaygın kanaatin aksine İslam dini ve Siyasal İslam ile terörizm arasında bağ kurmanın doğru olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Batı'daki yaygın hatalardan birini Siyasal İslam ve El Kaide konusundaki tartışmalarda, konuya bunların köktendinci hareketler olduğu bakış açısıyla yaklaşılması teşkil etmektedir. İlk kez Hristiyanlığın Protestan mezhebi için kullanılan bu tanımlamanın, köklü bir tarihi ve kavramsal çerçevesi olan Siyasal İslam için kullanılmasının doğru olmadığı düşünülmektedir. Gelişimindeki bazı akımlar köktendinci denilebilecek özellikler gösterse de Siyasal İslam bugün ulaştığı seviye ile modern bir siyasi akımdır. Diğer yandan Siyasal İslam ile bir dizi benzerlikler taşımakla birlikte, söylemi, özellikleri, kapsamı ve uygulamaları itibarıyla Siyasal

İslamdan farklı olarak ayrı bir ideoloji teşkil eden El Kaide bu dar tanımlamaya uymamaktadır.

İslam dininin Arabistan Yarımadasında ortaya çıkması gibi Siyasal İslamın kökenleri de burada atılmıştır. Siyasal İslamın tarihi gelişiminde ilk adımı teşkil eden ve El Kaide hareketinin de öğelerinden birini oluşturan, Arabistan Yarımadasındaki Selefizm anlayışı köktendinci tanımlamasına en yakın kavramdır. Selefizm İslamın özünün yaşanmasını savunur ve esas olarak siyasi eyleme mesafelidir.

Yine Arabistan Yarımadasında, Selefizmden hareketle yola çıkan Vahhabizm Siyasi İslamın gelişiminde önemli bir aşama olmuştur. Vahabizmin kurucusu olan Muhammed İbn Abdal Vahhab, Selefizme dayanan dini ideolojisini, 18. yy'da Osmanlı egemenliğine karşı siyasi emelleri bulunan Al Dirriyya Prensi Muhammed İbn Suud'un siyasi gücü ile birleştirmiştir. Bu güç birliği sonucunda Arabistan Yarımadasında bir ulus yaratılmış ve siyasi birlik tesis edilmiştir. Vahabizm bu özelliği ile dini bir hareket olarak ortaya çıkmış, ancak Suud Ailesi ile yaptığı işbirliği ile siyasi bir hareket haline gelmiştir. Bu durum Siyasal İslamın gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır.

Gerek Selefizm'de gerek Vahabizm'de İslamın özünü yaşamak ve Ümmet ortak kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu iki kavram, esasen İslamı yaşamamak anlamına gelen Cahiliye ile birlikte hem Siyasal İslam hem de El Kaide tarafından bol bol kullanılmaktadır. Muhammed İbd Abdal Vahhab'dan sonra Hindistan'da yaşayan Şah Valiullah ve Afganistan'da Cemaladdin Afgani'nin söylemlerinde de bu unsurlar öne çıkmıştır.

Hindistan'da yaşamış olan ve Müslüman Kardeşlerin baş ideoloğu Seyyid Kutub üzerinde önemli etkisi bulunan Mevlana Mevdudi, Siyasal İslamın yapıcı özelliğinin ortaya konulması bakımından büyük önem taşımaktadır. Mevdudi esas olarak İslam dini temelinde, günlük sorunlara

İslam'dan reçeteler sunan bir sistem kurma gayretinde olmuştur. İslam'daki Cihad anlayışını ayrıntılı olarak inceleyen Mevdudi, Batılı kaynakların Cihad'ı vahşi ve kanlı bir mücadele olarak takdim etme çabalarına karşı çıkarak, Cihad'ın İslami düzeni teşkil etmek amacıyla Müslümanların izledikleri yol olarak tanımlamış ve Cihad'ın savaş boyutundan ziyade, barışçı bir süreç olduğunu vurgulamıştır. Mevdudi, Cihad'ın, barışçı yöntemlerin yanı sıra savaşı da içerdiğini, ancak bunun zorunlu hallerde ve belirli sınırlamalar içinde gerçekleştiğini dile getirmiştir. Mevdudi, sistem içinde demokratik bir mücadele tarzı benimsemiş, devrim fikrine uzak durmuştur. Mevdudi'nin ılımlı tutumuna karşın ondan etkilenen Kutub'un selektif bir tercih ile Mevdudi'nin "Müslüman da olsalar İslam toplumlarına tiranlık getirenlere karşı Cihad ilan edilebileceği" söylemini benimsediği, bunu yaparken demokratik ve barışçı söylemini ise gözardı ettiği değerlendirilmektedir.

Mevdudi'nin ardından ortaya çıkan Müslüman Kardeşler ise adeta Siyasal İslamın vücut bulduğu bir harekettir. Hasan El Benna tarafından kurulduğu 1928 yılında bir dini ve sosyal yardım hareketi olarak ortaya çıkmış, İngiliz işgaline karşı tutumu ve daha sonra bağımsızlığını kazanan Mısır'da siyasi mücadele içindeki etkin konumu ile siyasi bir hareket halini almıştır. Müslüman Kardeşler kurulduğu ilk dönemde Mısır'da yaşanan sorunlara karşı İslami reçeteler sunmuştur. Seyyid Kutub ile Müslüman Kardeşler içinde farklı bir yorum getirilmiştir.

Seyyid Kutub, Siyasal İslamın gelişiminde karşımıza çıkan pek çok figür gibi esasen laik bir eğitimden geçmiştir, bir öğretmendir. Fikirleri bir süre yaşadığı ABD'de özellikle şahit olduğu ırk ayrımı ve kapitalist ekonomideki dengesiz uygulamaların da etkisiyle şekillenmiştir. Mısır'a dönüşünde ise hapsedilen Seyyid Kutub, demokratik bir sistem içinde fikirlerini ifade edememesinin de etkisiyle farklı bir söylem geliştirmiştir. Kutub, Mısır toplumunu İslamı yaşamayan, Cahiliye olarak nitelemiş ve Cahiliye'ye karşı Cihad'a başvurarak bir mücadele benimsenmesini savunmuş ve İslami düzen tesis edilinceye kadar devam edecek bir "sürekli devrim" düşüncesini dile

getirmiştir. Kutub'un Cihad konusundaki bu farklı yorumu ve sürekli devrim fikri El Kaide ideolojisinin ortaya çıkmasındaki temel unsurlardan biridir. Kutub'un radikal söylemine rağmen Müslüman Kardeşler müteakip dönemde sistem içinde meşru bir mücadele yolunu seçmiştir. Günümüzde Mısır parlamentosunda temsil edilmektedir. Müslüman Kardeşler siyasi sistem içindeki yeri ve kadınlara karşı hoşgörülü tutumu ile sistem dışında kalan ve şiddeti benimseyen, hoşgörüsüz El Kaide'den bağımsız bir yapı göstermektedir.

Siyasal İslamın gelişim çizgisinde bazı ortak kavramlar öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki "Ümmet" tir. Topluluk anlamına gelen Ümmet gerek Selefizm ve Vahabizm gerek Mevdudi ve Müslüman Kardeşlerin söylemleri bakımından önem taşımaktadır. Siyasal İslam'da İslamın özüne uygun bir sistem tesis edilmesi esas olarak Ümmet'e dayanmaktadır. Ümmet'in desteği olmadan bunun gerçekleştirilebilmesi mümkün değildir. Kutub'da da Ümmet'in Cahiliye'den kurtarılması önem taşımaktadır.

Siyasal İslam bağlamında, özellikle El Kaide boyutunda İslamdaki Cihad anlayışı da önem taşımaktadır. İslam dininde Cihad esas olarak ancak belirli durumlarda başvurulacak bir yol olarak ortaya çıkmıştır. Ofansif Cihada İslam dinini yaymak, defansif Cihada ise Müslüman topraklarını gayri müslimlere karşı savunmak için başvurulabileceği İslami kaynaklarda açıkça belirtilmiştir. İslam dininin hoşgörüsü ile birleştiğinde Cihad kanlı bir şiddet değil, savaşı düzenleyen bir anlayışı yansıtmaktadır. Konuya eksik bilgi ya da ön yargılar ile yaklaşan Batılı kaynaklar ise Cihad'ı kanlı bir mücadele olarak takdim etmektedir. Mevdudi, Cihad'ın barışçı yönünü ortaya koymuş ve Batı'daki takdim şeklini eleştirmiştir.. Kutub ise Cihad'ı daha farklı şekilde yorumlamıştır. El Kaide, Ibn Taymiyya tarafından ilk kez ifade edilen, Kutub tarafından sürekli bir devrim şeklinde yorumlanan farklı Cihad yorumunu adeta ideolojik bir amaç haline getirmiştir.

Değerlendirme yapılırken Siyasal İslamın kavramsal tanımının yapılması da önemlidir. Tarihsel süreç ve çeşitli kaynaklar incelendiğinde Siyasal İslamın mevcut sisteme eleştirel bir açıdan yaklaşan, siyasi iktidarı ele geçirme arzusu bulunan grupların İslamdan alıntılar yaparak yeni bir sistem kurma çabaları ve post kolonizasyon sürecinde modern bir siyasal akım olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Siyasal İslam Batı'ya eleştirel bir açıdan yaklaşmakla birlikte aslında Batının bir ürünüdür. Liderlerinin Batı'da aldığı eğitim ile asıl desteğini batılılaşmanın bir ürünü olan şehirli zümreden alması bu çerçevede dikkat çekmektedir.

Siyasal İslam'ın El Kaide'den ayrılan başlıca özelliği yıkıcı değil, sistem içinde yapıcı ve barışçı mücadele benimsemiş olmasıdır. Diğer yandan evrensel bir söylemle ortaya çıkan El Kaide'nin aksine ülkesel bazda etkinlik göstermekte ve ulusal bir özellik göstermektedir.

El Kaide ise, evrensel söylemi, hiyerarşik olmaktan ziyade "network" şeklindeki yapısı, hedef gözetmeksizin ve yaygın olarak başvurulmasını savunduğu radikal Cihad anlayışı ile, kendinden önceki hareketlerden bazı izler taşısa da, geneli itibarıyla önceli olmayan bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır.

El Kaide, önce İslam ülkelerinde ardından tüm dünyada İslamın özüne uygun yeni bir düzen kurmayı amaçlamaktadır. Bu amaç her açıdan majinal bir görüntü vermektedir. Bu durum da El Kaide'nin ideolojik yönünü daha iyi ortaya koymaktadır.

El Kaide, Sovyet işgali altındaki Afganistan'da bir network olarak ortaya çıkmıştır. Savaşın ardından ise örgütün lider ve militan kadrosu tüm dünyaya dağılmasına rağmen, arada doğrudan irtibat olmasa da yaygın olarak birbirlerinden bağımsız şekilde varlıklarını gösteren hücreler şeklindeki yapısını korumuştur. Bali, İstanbul, Madrid ve Londra bombalamaları ve ortaya çıkan diğer saldırı girişimlerinde, belirli ölçüde yönlendirme almış olma

ihtimaline karşın hücrelerin adeta kendi başlarına hareket ettikleri izlenimini vermeleri hareketin ideolojik yönünü ortaya koymaktadır. Tüm bu eylemlerde, birbirlerinden uzak yerlerde bulunan hücrelerin El Kaide ideolojisi çerçevesinde, esasen kendi belirledikleri çerçevede eylemlerde bulundukları görülmektedir.

El Kaide Selefizm-Vahabizm'den İslamın özünü yaşama, Mevdudi'den evrensel düzeyde yeni bir düzen kurma fikrini, Müslüman Kardeşlerden ise Seyyid Kutub'un farklı Cihad yorumunu almıştır. Bununla birlikte El Kaide'nin uygulamalarına bakıldığında, tüm bu kavramlara çok daha radikal ve hoşgörüsüz bir çerçevede, yeni anlamlar yüklediği görülmektedir. Bu şekliyle El Kaide, öncül hareketlerden esintiler taşımakta, ancak bunlara getirdiği farklı yorum ve verdiği anlamlar ile başlı başına ayrı bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır.

El Kaide, evrensel söylemi, küresel çapta bulduğu destek ve sofistike eylemleri ile İslami köktenci bir hareket olmanın da çok ötesine geçmektedir. Tezde ortaya koyulmaya çalışıldığı üzere örneğin Taliban İslami köktenci bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. El Kaide'nin ise irdelenen özellikleri ile Taliban'dan ne kadar farklı bir hareket olduğu ortadadır. Buradan hareketle köktenci bir hareket olan Taliban'dan farklı olarak El Kaide'nin ideolojik özelliği daha net görülebilmektedir.

El Kaide ideolojisinin temelini oluşturan öğelerden biri olan Cihad fikri esasen İslamın özünde yer almaktadır. 13. yüzyılda yaşamış olan Selefî düşünürü Taqî ad Din Ahmad İbn Taymiyya'da Şeriatı uygulamayan Müslüman liderlere karşı Cihad'a başvurulabileceğini belirtmiştir. Cihad'ın şiddete başvurmayan özelliğine dikkat çeken Mevdudi de, Cihad anlayışı çerçevesinde savaşa başvurma sınırlarını çizirken Müslüman dahi olsalar İslam toplumuna tiranlık getirenlere karşı Cihad uygulanabileceğini belirtmiştir. Bununla birlikte El Kaide'nin Cihad'a hem İslam dininden hem de öncül hareketlerden çok farklı ve radikal bir anlam yüklediği

görülmektedir. El Kaide, her yönü ile terör tanımı içine giren, hedef gözetmeyen radikal bir Cihad yorumu ortaya koymaktadır.

Daha önce çeşitli şekillerde Cihad fikrine yer veren Mevdudi ve Müslüman Kardeşler, esas olarak sistem içinde mücadele edilmesini benimserken El Kaide sistemi tanımamaktadır. Bu özelliği ile El Kaide alternatif bir sistem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu husus da El Kaide'nin ideolojik özelliğine işaret etmektedir.

El Kaide'nin dünyanın birbirlerinden uzak çeşitli noktalarında bulunduğu destek ve buralarda gerçekleştirilen eylemlere katılan üyelerinin profilleri incelendiğinde, ideolojik boyut daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Tez'de bu çerçevede örnek olay olarak olarak 7 Temmuz 2005 Londra bombalamaları ve müteakip saldırı girişimleri ele alınmıştır. Londra Bombalamalarından önceki saldırıların en önemli özelliği çeşitli ülkelerde yabancı eylemciler tarafından gerçekleştirilmiş olmaları ya da bir ülkede bulunan yerel unsurlar tarafından o ülkede bulunan yabancı hedeflere karşı düzenlenmiş olmalarıdır. Londra bombalamaları ise İngiltere'de ve bizzat İngiliz vatandaşı olan kimseler tarafından icra edilmiştir. Londra bombalamalarının bu özelliği Tez'de ifade edilen El Kaide'nin esasen başlı başına bir ideolojik hareket olduğu savını desteklemektedir. Londra bombacılarının biyografik bilgileri incelendiğinde ilginç özellikler ortaya çıkmaktadır. Eylemciler genel olarak iyi bir eğitim almış, radikal tavırları olmayan, yaşadıkları toplumda belli bir sosyal statüleri bulunan, bir kısmı evli, çocuk sahibi ve hatta intihar eylemini gerçekleştirdiklerinde ikinci bir çocuk babası olmak üzere olan, İngiliz vatandaşlığına sahip kişilerdir. Kısaca bu kimseler normal şartlar altında böyle bir eylem yapmasına ihtimal verilmeyecek şahıslardır.

2006 yılında İngiltere’de uçak kaçırma girişimine karışan kişilerin yargılanmasında, hakimın eylemcilere “İngiliz vatandaşlık bağına sadık kalmadıklarını” ifade etmesi de çarpıcıdır.

Nitekim El Kaide eylemcileri için vatandaşlık bağının da içinde bulunduğu pek çok kavram, El Kaide ideolojisi karşısında hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bu durum El Kaide’nin ideolojik ağırlığını etkin bir şekilde ortaya koymaktadır.

El Kaide İslam ülkelerinden başlayarak tüm dünyada İslamın özüne uygun bir düzen tesis etmek ve bu bağlamda herhangi bir hedef gözetmeksizin radikal bir yorumla Cihad’a başvurmak söylemi ile gerek ütopyim gerek radikalizmde en uç noktalarda seyretmektedir. İslam dünyasında dahi sahip olduğu marjinal tabanın karşısında, kendisine karşı yaygın muhalefet ile ütopyik bir ideolojik hareket görüntüsü vermektedir.

Tüm bu unsurların sonucunda El Kaide, Siyasal İslam çizgisinde kendinden önceki hareketlerin bir devamı olarak değil, başlı başına ayrı ve ütopyik bir ideolojik hareket olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede El Kaide’nin eylemlerinden hareketle İslam dini ve Siyasal İslam ile terörizm arasında bağlantı kurmak da doğru olmayacaktır.

Tüm dünyada adeta hakim ideoloji olan kapitalizm ve uygulanma şansı bulan sosyalizmin aksine, El Kaide’nin Cihad anlayışının radikal yorumuna dayanan ideolojisinin gerçekleşme şansı, evrensel söyleminin aksine yerel bazda dahi bulunmamaktadır. Irak’ın işgali konusunda köklü fikir ayrılıkları yaşayan uluslararası toplumun, işgalin ardından bugün Irak’ta radikal unsurlara karşı görüş farklılıklarını bir tarafa bırakması, Afganistan ve Pakistan’da yeniden ortaya çıkan El Kaide ve Taliban kaynaklı tehdite karşı NATO hareketinin ötesinde küresel bir birlik sergilemesi bu savı desteklemektedir.

El Kaide bu özellikleri hiçbir zaman gerçekleştiremeyecek, ancak uluslararası siyaset, ekonomi ve sosyo-kültürel alanlardaki dengesizlikler giderilmediği sürece varlığını hissettirecek ütopik bir ideolojik hareket olma özelliği göstermektedir.

KAYNAKÇA

ABOUL-ENEIN, Youssef, "Al-Ikhwan Al Muslimeen : The Muslim Brotherhood", **Military Review**, Cilt 83, Sayı 4, 2003, s. 26-31.

ADAMSON, Fiona; "Global Liberalism Versus Political Islam: Competing Ideological Frameworks in International Politics, **International Studies Review**, Sayı 7, 2005, s. 547-569.

AKHAVI, Shahrough, "The Dialectic in Contemporary Egyptian Social Thought : The Scripturalist and Modernist Discourses of Sayyid Qutb and Hasan Hanafi", **International Journal of Middle East Studies**", Cilt 29, Sayı 3, 1997, 377-401.

AKHTAR, Aasim Sajjad, AMIRALI, Asha, RAZA, Mohammed Ali; "Reading between the lines : the mullah-military alliance in Pakistan", **Contemporary South Asia**, Cilt 15, Sayı 4, 2006, s. 383-397.

AHMAD, Sayed Riaz; **Maulana Maududi and the Islamic State**, Lahor, Peoples's Publishing House, 1976

ALI, Tariq; "The real Muslim extremists", **New Statesman**, Ekim 2001.

AL DAKHIL, Khalid S; "Wahhabism as an Ideology of State Formation", **Religion and Politics in Saudi Arabia : Wahhabism and the State**, Edited by Mohammad Ayoob and Hasan Kosebalaban, Londra, Lynne Rienner Publishing, 2009

AL-FAHAD, "From Exclusivism to Accommodation : Doctrinal and Legal Evolution of Wahhabism", **New York University Law Review**, Cilt 79, Sayı 2, 2004, s. 485-519.

AL-SADIQ, Sayyid Rida; "At war with the spirit of Islam", **The Ecologist**, Cilt 31, Sayı 10, Aralık 2001-Ocak 2002, s. 40.

AMINEH, Mehdi Parvizi; "The Challenges of Modernity : The Case of Political Islam", **Perspectives on Global Developments and Technology**, Sayı 6, 2007, s. 215-228.

AYDIN, Aziz; "Afganistan Tarihi, Türkiye-Afganistan İlişkileri, İkili İlişkilerde Gelecek Döneme İlişkin Beklentiler", **TBMM Kütüphanesi, Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Araştırma Servisi Raporu**, Ocak 2003.

AYDIN, Cemil; "The Politics of Conceptualizing Islam and the West", **Ethics & International Affairs**, Cilt 18, Sayı 3, 2004, s. 89-96.

AYOOB, Mohammed; "Political Islam : Image and Reality", **World Policy Journal**, Cilt 21, Sayı 3, 2004, s. 1-14.

AYOOB, Mohammed; "The future o political islam : the importance of external variables", **International Affairs**, Cilt 81, Sayı 5, 2005, s. 951-961.

AYOOB, Mohammed; "Challenging Hegemony : Political Islam and North-South Divide", **International Studies Review**, Sayı 9, 2007, s. 629-643.

Bergesen, Albert; **The Sayyid Kutb Reader**, Birinci Baskı, New York, Routledge, 2008

BEG, Rauf; **Adı Afganistan'dı, Talibanların Eline Nasıl Düştü?**, İstanbul, Turan Kültür Vakfı, 2001.

BLOUL, Rachel A.D; "Muslims, Islamists and the West", **Journal of Intercultural Studies**, Cilt 28, Sayı 2, 2007, s. 237-246.

BORUM, Randy, GELLES, Michael; "Al Qaeda's Operational Evolution : Behavioral and Organizational Perspectives", **Behavioral Sciences and the Law**, Sayı 23, 2005, s. 467-483.

BYMAN, Daniel; "Al-Qaeda As An Adversary, Do We Understand Our Enemy?", **World Politics**, Cilt 56, Sayın 1, 2003, s. 139-163.

CAMPAGNA, Joel; "From accommodation to confrontation: The Muslim Brotherhood in the Mubarak Years", **Journal of International Affairs**, Cilt 50, Sayı 1, s. 278-304.

DENOEUX, Guilain; "The Forgotten Swamp : Navigating Political Islam", **Middle East Policy**, Cilt 9, Sayı 2, 2002, s. 56-81.

ECER, A. Vehbi; **Türk Din Bilgini Matüridi**, Ankara, 1978.

FERJANI, Mohamed-Cherif; "Islam and Politics : The Terms of the Debate", **History and Anthropology**, Cilt 16, Sayı 1, 2005, s. 75-83.

GILANI, Syed Asad; **Maududi-Thought and Movement**", Lahor, Matbaat ul Maktabat el Ilmiyyah, Beşinci Baskı, 1978.

HAQQANI, Husain; "The Role of Islam in Pakistan's Future", **Washington Quarterly**, Cilt 28, Sayı 1, 2005, s. 85-96.

HALLIDAY, Fred; "Review Article : The Politics of Islam-A Second Look", **British Journal of Political Science**", Cilt 25, Sayı 3, 1995, s. 399-417.

HART, Keith; "The London Bombings : A Crisis for Multi-Culturalism?", **Anthropology Today**, Cilt 21, Sayı 5, 2002, s. 1-2.

HATINA, Meir; "The other Islam : The Egyptian Wasat Party", **Critique : Critical Middle Eastern Studies**, Cilt 14, Sayı 2, 2005, s. 171-184.

HELMICH, Christina; "Al-Qaeda-terrorists, hypocrites, fundamentalists? The view from within", **Third World Quarterly**, Cilt 26, Sayı 1, 2005, s. 39-54.

HENDERSON, Errol; "Clear and Present Strangers : The Clash of Civilizations and International Conflict", **International Studies Quarterly**, Sayı 45, s. 317-338.

HENZEL, Christopher; "The Origins of al Qaeda's Ideology : Implications for US Strategy ", **Parameters : US Army War College**, Cilt 35, Sayı 1, 2005, s. 69-80.

HOFFMAN, Bruce; "Terrorism in the West : Al-Qaeda's Role in "Homegrown" Terror, "**Brown Journal of World Affairs**", Cilt 13, Sayı 2, 2007, s. 91-99.

HOSSAIN, Ishtaq, SIDDIQUEE, Noore; "Islam in Bangladesh Politics : The Role of Ghulam Azam of Jamaat-i Islami", **Inter-Asia Cultural Studies**, Cilt 5, Sayı 3, s.384-399.

JUERGENSMEYER, Mark; "Is Religion the Problem?", **Hedgehog Review**, Cilt 6, Sayı 1, 2004, s. 1-9.

KAHATB, Sayed; "Citizenship Rights of Non-Muslims in the Islamic State of Hakimiyya Espoused by Sayyid Qutb", **Islam & Christian-Muslim Relations**, Cilt 13, Sayı 2, 2002, s. 163-187.

KHATAB, Sayed; "Arabism and Islamism in Sayyid Qutb's Thought on Nationalism", **The Muslim World**, Cilt 94, Sayı 2, 2004, s. 217-244.

KEPEL, Gilles; **Jihad : The Trail of Political Islam**, çev. Anthony F. Roberts, İkinci Baskı, Boston, The Belknap Press of Harvard University Press, 2002.

KEPEL, Gilles; **The Roots of Radical Islam**, çev. Jon Rothschild, Birinci Baskı, Londra, SAQI, 2005.

KNYSH, Alexander; "A Clear and Present Danger : Wahhabism as a Rhetorical Foil", **Die elt des Islams**, Cilt 44, Sayı 1, 2004, s. 3-26.

KUTUB, Seyyid; **Milestones**, Birinci Baskı, çev. Badrul Hasan, Karaçi, International Islamic Publishers, 1981

LEIKEN, Robert, BROOKE, Steven; "The Moderate Muslim Brotherhood", **Foreign Affairs**, Cilt 86, Sayı 2, 2007, s. 107-121.

MAINUDDIN, Rolin; "Political Islam : Untangling the Conceptual Muddle", **Journal of Third World Studies**, Cilt 24, Sayı 2, 2007, s. 109-128.

MAMDANI, Mahmood; "Whither Political Islam?", **Foreign Affairs**, Cilt 84, Sayı 1, 2005, s. 148-155.

MAUDUDİ, Maulana; **Selected Speeches and Writings of Maulana Maududi**, çev. Zakir Aijaz, Karachi, International Islamic Publishers, 1981

METCALF, Barbara, "Imagining Muslim futures : debates over state and society at the end of Raj", **Historical Research**, Cilt 80, Sayı 208, 2007, s. 286-298.

MISHAL, Shaul, ROSENTHAL, Maoz; "Al Qaeda as a Dune Organization : Toward a Typology of Islamic Terrorist Organizations", **Studies in Conflict and Terrorism**, Sayı 28, 2005, s. 275-293.

MUNSON, Ziad, "Islamic Mobilization : Social Movement Theory and the Egyptian Muslim Brotherhood", **The Sociological Quarterly**, Cilt 42, Sayı 4, 2001, s. 487-510.

MURPHY, Sean D.; "Terrorist Attacks on World Trade Center and Pentagon", **The American Journal of International Law**, Cilt 96, Sayı 1, 2002, s. 237-255.

NAJJAB, Jamal; "Is the Muslim Brotherhood Moderate", **Washington Report on Middle East Affairs**, Cilt 26, Sayı 5, s. 53-54.

NIELSEN, Jorgen; "Islam in Europe", **The Middle East Journal**, Cilt 62, Sayı 1, 2008, s. 144-148.

PRADOS, John; "Notes on the CIA's Secret War in Afghanistan, **The Journal of American History**, Cilt 89, Sayı 2, 2002, s. 466-471.

PRYCE-JONES; David, "The Islamization of Europe?", **Commentary**, Cilt 118, Sayı 5, 2004, s. 29-33.

REPORT OF THE OFFICIAL ACCOUNT OF THE BOMBINGS IN LONDON
ON 7TH JULY 2005, (Erişim)
http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/11_05_06_narrative.pdf, 1 Mart 2009.

REHMAN, Javaid; "Islam, War on Terror and the Future of Muslim Minorities in the United Kingdom : Dilemmas of Multiculturalism in the Aftermath of the London Bombings", **Human Rights Quarterly**, Cilt 29, Sayı 4, 2007, s. 831-878.

RIEDEL, Bruce; "Al Qaeda Stirkes Back", **Foreign Affairs**, Cilt 86, Sayı 3, 2001, s. 24-70.

ROY, Olivier, ZAHAB, Mariam Abou; **Islamist Networks, The Afghan-Pakistan Connection**, çev. John King, İkinci Baskı, Londra, Hurst & Company, 2004.

RUSSET, Bruce M., ONEAL, John R., COX, Michaelene; "Clash of Civilizations or Realism and Liberalism Deja Vu? Some Evidence", **Journal of Peace Research**, Cilt 37, Sayı 5, 2000, s. 583-608.

SARDAR, Ziauddin, "Maulana Sayyid Abul-Ala Maudidi", **New Statesman**, Haziran 2003, s. 28.

SHEPARD, William; Sayyid Qutb and Islamic Activism, Leiden, E.J. Brill, 1996.

STARK, Jan; "Beyond Terrorism and State Hegemony : assessing the Islamist mainstream in Egypt and Malaysia", *Third World Quarterly*, Cilt 26, Sayı 2, s. 307-327.

STERN, Jessica; "The Protean Enemy", **Foreign Affairs**, Cilt 82, Sayı 4, 2003, s. 27-40.

ŞAHİN, Hasan; **Maturidi'ye Göre Din**, Yeni Matbaa, 1987.

TARIQ, Ali; **The Clash of Fundamentalists, Crusaders, Jihadists and Modernity**, Londra, Verso, 2002.

TEITELBAUM, Joshua; "The Muslim Brotherhood and the Struggle for Syria, 1947-1958, Between Accommodation and Ideology", **Middle Eastern Studies**, Cilt 40, Sayı 3, S. 134-158.

TIBI, Bassam; **Islam Between Culture and Politics**, İkinci Baskı, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2005.

TIBI, BASSAM; "The Totalitarianism of Jihadist Islamism and its Challenge to Europe and to Islam", **Totalitarian Movements and Political Religions**, Cilt 8, Sayı 1, s. 35-54.

TUICISNY, Andrej; "Civilizational Conflicts : More Frequent, Longer and Bloodier", **Journal of Peace Research**, Cilt 41, Sayı 4, 2004, s. 485-498.

VAN SLOOTEN, Pippi; "Dispelling Myths About Islam and Jihad", **Peace Review : A Journal of Social Justice**, Sayı 17, 2005, s. 289-294.

VIDINO, Lorenzo; “The Muslim Brotherhood’s Conquest of Europe”, **Middle East Quarterly**, Cilt 12, Sayı 1, 2005, s. 1-11.

WALKER Clive; “The Treatment of Foreign Terrorist Suspects”, **Modern Law Review**; Cilt 70, Sayı 3, s. 427-457

WALSH, John, “Egypy’s Muslim Brotherhood”, **Harvard International Review**, Cilt 24, Sayı 4, 2003, s. 32-36.

WICTOROWICZ, Quintan, KALTNER, John; “Killing in the Name of Islam : Al-Qaeda’s Justification for September 11”, **Middle East Policy**, Cilt 10, Sayı 2, 2003, s. 76-92.

WHITE, Michael; “Islamism and Totalitarianism : Similarities and Differences”, **Totalitarian Movements and Political Religions**, Cilt 2, Sayı 2, 2001, s. 54-72.

YAZICIOĞLU, M. Sait; **Matüridi ve Nesefi’ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı**; Akid Yayıncılık, 1988.

EKLER

EK 1: El Kaide'nin Gelişimi ¹⁸³

1979	Sovyetlerin Afganistan'a saldırısı ve müteakip işgali
1984	Radikal vaiz Abdullah Azzam tarafından Afganistan'da Cihad propagandası yapmak üzere MAK'ın kuruması ve Osama bin Ladin'in buna katılması.
1989	Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesi. Osama bin Ladin'in Suudi Arabistana dönmesi. MAK'ın Cihad hareketlerine destek verme kararı alması. "Liste" anlamına gelen El Kaide fikrinin ortaya çıkması
1988-89	Osama bin Ladin'in El Kaide'yi oluşturması ve Kasım 1989'da, Azzam'ın suikast sonucunda öldürülmesi
1990	90'ların başında Afganistan, Mısır, Cezayir, Libya, Çeçenistan, Bosna, Tacikistan, Doğu Afrika, Yemen ve Filipinlerde şiddet olaylarının ortaya çıkması. Daha sonra ciddi bir terörist tehlike yaratacak grupların kurulması ör : Libya İslami Cihad Grubu ve Filipinlerde Abu Sayyaf.
Ağustos 1990	İngiltere ve Avrupa'da aşırı destek unsurlarının tesisi.
	Irak'ın Kuveyt'i işgali. Suudi Arabistan'ın ABD birliklerini, ülkesine, kabul etmesi ve Osama bin Ladin'nin buna karşı çıkması.
1991	Osama bin Ladin'in Sudan'a gitmesi ve El Kaide'nin paramiliter bir Örgütten terörist bir örgüte dönüşmesi.
1992	El Kaide'nin İslam topraklarının Batılı unsurlar tarafından işgaliyle mücadele çağrısı yapan bir fetva yayınlaması.
1990'lar	İngiltere'den radikal gençlerin çeşitli eylemlerde

¹⁸³ Report of the Official Account of the London Bombings,
http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/11_05_06_narrative.pdf, 1 Nisan 2009 s. 33-35

	bulunmak amacıyla ülke dışına seyahat etmeleri. Ör : Ayakkabı bombacısı Richard Reid, 1997’de Pakistan ve Afganistan’a gitmiştir.
1992	Somali’de ABD askerlerinin kaldıkları otellere uzaktan kumandalı patlayıcı saldırısı ve Ocak 1993’de ABD’ye ait bir “Black Hawk” helikopterinin düşürülmesi.
1993	New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’ne karşı düzenlenen ilk saldırı.
1994	Taliban’ın kurulması.
1995	Fransa’da dört ay süreek GIA kampanyası.
1996 ortası	El Kaide liderliği ve diğer aşırı unsurların Afganistan’a yerleşmeleri.
Haziran 1996	Suudi Arabistan’a bir yerleşkeye kamyonla bombalı Saldır düzenlenmesi.
Ağustos 1996	Osama bin Ladin’in Suudi Arabistan’ı “işgal eden” ABD’ye karşı savaş ilanı.
Kasım 1997	İslami militanların Mısır’ın Luxor keninde turistlere yönelik saldırı düzenlemesi.
Şubat 1998	Osama bin Ladin’in sivil-asker ayrımı gözetmeksizin Amerikalılar ve onların müttefiklerinin öldürülmesi için cihad çağrısında bulunan ikinci fetvası.
Aug 1998	ABD’nin Tanzanya ve Kenya’daki Büyükelçiliklerine Yönelik saldırılar.
Aralık 1998	Yemen’de 12’si İngiliz 16 turistin kaçırılması.
Ağustos 1999	Rusya’da iki ay sürececek bombalama eylemlerinin başlaması.
Aralık 1999	Hindistan Havayolları uçağının kaçırılması.
Ekim 2000	Yemen’de ABD’nin “USS Cole” savaş gemisine yöneli El Kaide saldırısı.
Kasım 2000	İngiltere’nin Birmingham kentinde Bangladeş kökenli iki İngiliz vatandaşının evlerinde büyük çaplı patlayıcı madde hazırladıkları şüphesiyle tutuklanmaları.

Ocak 2001	Yeni Delhi’de Keşmirli unsurlar tarafından düzenlenen saldırı.
Eylül 2001	El Kaide üyelerinin New York’ta Dünya Ticaret Merkezi ve Vaşigton’da Savunma Bakanlığı’nı hedef alan uçaklı saldırıları.
2001 sonu	Afganistan’a yönelik askeri hareket sonucunda Taliban ve El Kaide’nin bu ülkeden çıkarılması.
2002 başı	Afganistan’daki kampların dağıtılması ve terörist unsurların mal varlıklarının dondurulması. .
Ekim 2001	Keşmir’in Hindistan kısmında Meclisin basılması.
Aralık 2001	Yeni Delhi’de Hindistan Parlamentosu’nun basılması.
Aralık 2001	Singapur’da ABD, Avustralya ve İngiliz Büyükelçiliklerine yönelik saldırılar.
Aralık 2001	Richard Reid’in bir ABD uçağına yönelik ayakkabı bombası girişimi.
Ocak 2002	Pakistan’da ABD’li gazeteci Daniel Pearl’ün kaçırılarak öldürülmesi.
Nisan 2002	Tunus’ta bir Sinagog’da Batılı turistlere yönelik saldırı.
Mayıs 2002	Karaçi’de Fransız mühendisleri taşıyan bir otobüse yönelik saldırı.
Haziran 2002	Karaçi’deki ABD Başkonsolosluğuna yönelik saldırı.
Haziran 2002	Fas’ta Cebel’i Tarık Boğazı’na yönelik saldırılar.
Ekim 2002	Yemen’de Limburg gemisine yönelik saldırı.
Ekim 2002	Bali’de bir diskoteğin bombalanması.
Ekim 2002	Moskova’da Çeçenlerin tiyatro saldırısı eylemi.
Kasım 2002	Kenya’nın Mombasa kentinde bir otele ve İsrail uçağına Yönelik saldırı.
2002-2003	İngiltere’de “Ricin” olayı.
Şubat 2003	Irak’a karşı hareket.
Mayıs 2003	Riyad’da ABD ve Suudi unsurlarına yönelik saldırılar.
Mayıs 2003	Kazablanka’da aralarında Musevi unsurların da bulunduğu çeşitli hedeflere saldırılar.

Ağustos 2003	Bombay saldırıları
Ağustos 2003	Cakarta'da Marriott Oteline yönelik saldırı.
Kasım 2003	Riyad'da bir yerleşkeye yönelik saldırı.
Kasım 2003	İstanbul'da İngiliz ve Musevi hedeflerine yönelik saldırılar.
Aralık 2003	Pakistan Devlet Başkanı Müşerref'e yönelik iki suikast girişimi.
Şubat 2004	Manila'da bir feribota yönelik saldırı.
Mart 2004	Madrid saldırıları.
Nisan 2004	Suudi Arabistan'da "Al Qaida in the Arabian Peninsula (AQAP)" intihar saldırısı
Mayıs 2004	Suudi Arabistan'ın Al Khobar şehrinde saldırılar.
Mayıs-Eylül 2004	Suudi Arabistan'da Batılılara yönelik suikastler.
Ağustos-Eylül 2004	Rusya'da Çeçenlerin iki yolcu çağını düşürmeleri, Moskova metrosunda intihar saldırısı ve Kuzey Osetya'daki okul baskını.
Eylül 2004	Cakarta'da Avustralya Büyükelçiliği'ne yönelik saldırı.
Ekim 2004	Mısır'da İsrail'li turistlere yönelik saldırı.
Aralık 2004	Suudi Arabistan'da El Kaide saldırıları.
Şubat 2005	Filipinler'de sevgililer günü bombalamaları.
Mart 2005	Katar'da Batılı filmlerin gösterildiği bir sinema salonuna Yönelik intihar saldırısı.
Nisan 2005	Kahire'de turistlere yönelik Pazar saldırısı.
Temmuz 2005	Londra bombalamaları.

